

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U

ISSN 0041 - 4255

BELLE TEN

Cilt : XXII

Sa. 85

Ocak 1958

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1 9 9 7

BELLETTEN

ISSN 0041-4255

Birinci Baskı : 1958

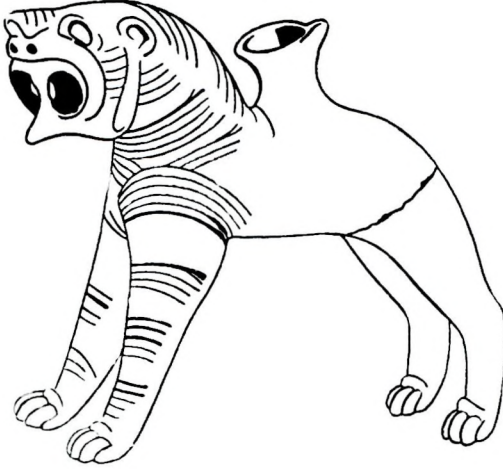
T Ü R K T A R İ H K U R U M U

BELLE TEN

Cilt : XXII — Tome : XXII

Sayı : 85-88 — No. 85-88

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ — ANKARA

1997

Kapak resmi: Pişmiş topraktan arslan ritonu. Kültepe'de, Kolonistler şehrinin II. katında bulunmuştur. M. ö. ikinci binin başlangıcı.

Sur la couverture: Rython en terre cuite, représentant un lion, trouvé à la couche II de la cité des colons à Kültepe (début du 2e millénaire avant J.-Ch.).

İ Ç İ N D E K İ L E R

Makaleler, Etüdler :	Sayfa
AFETİNAN, PROF. DR. : Atatürk'ten dinlediklerim	1
ALBEK, AZIZ : Ayasofya harabesi hakkında kısa rapor (53 resimle birlikte)..	347
———— : Rapport sur les ruines d'Ayasofya (avec 53 figures)	350
BAYUR, HİKMET : Kur'an dili üzerinde bir inceleme	599
BEAN, G. E. : Inscriptions in the Antalya Museum (with 27 Figures)	21
ERZEN, AFİF : Roma İmparatorluğunun dağılmasında Eyaletlerin oynadığı rol	93
GÖKBİLGİN, TAYYİB : Korvin Mathias (Mátyás)ın Bayezid II'ye mektupları tercümeleri ve 1503 (909) Osmanlı - Macar muahedesinin Türkçe metni (11 fotokopi ile birlikte)	369
———— : La traduction des Lettres de Korvin Mathias à Bayezid II et le texte turc du traité Hungaro - Ottoman de 1503 (909) (avec 11 photokopies)	382
MANSEL, PROF. DR. ARİF MÜFİD : Aziz Ogan (Bir resimle birlikte)	117
———— : 1946 - 1955 yıllarında Pamphylia'da yapılan kazılar ve araştı- rılmalar (70 resimle birlikte)	211
MELLAART, JAMES : Second Millenium Pottery from the Konya plain and Neighbourhood (with 9 plates and 1 map)	311
ÖZERDİM, DR. MUHADDERE N. : The Poems of the Turkish people, who ruled in Northern China in 4-5th Centuries A. D	261
ÖZGÜÇ, NİMET : Kaniş Karumunda IB tabakasının Mühürleri (10 resimle birlikte)	7
———— : Die Siegel der Schicht IB im Karum - Kaniş von Kültepe (Mit 10 Abb.)	13
ÖZGÜÇ, TAHSİN - AKOK, MAHMUT : Üç Selçuklu âbidesi: Dolay Han, Kesik Köprü Kervansarayı ve Han Camii (23 resim ve 3 plânla bir- likte)	251
SAYILI, AYDIN : Islam and the rise of the seventeenth Century Science	353
———— : Sâbit İbn Kurra'nın Pitagor teoremini tamimi	527
ŞENYÜREK, DR. MUEAFFER ve BOSTANCI, DR. ENVER : Hatay vilâyetinde Pre- historya Araştırmaları (13 resimle birlikte)	147
———— : Prehistoric Researches in the Hatay Province (with 13 figures)..	157
———— : Hatay vilâyetinin Paleolitik Kùltürleri (14 levha ile birlikte) ...	171
———— : The Palaeolithic Cultures of the Hatay Province (with 14 Plates)	191

	<u>Sayfa</u>
ŞENYÜREK, DR. MUZAFFER : Antalya vilâyetinde Öküzini'nde bulunan bir insan iskeletinin tetkiki (10 resimle birlikte)	465
————— : A Study of a Human Skeleton Found in Öküzini in the Province of Antalya (with 10 figures)	491
TAŞLIKLIOĞLU, DOÇ. DR. Z. : Byzantion Nekropol'üne ait iki mezar steli (2 resimle birlikte)	241
TAVAN, PROF. DOTT, GUIDO : Nota Sulle Sabbie Marine Antiche e Attuali di Samandağ	167
TEZCAN, BURHAN : Aksaray çevresinden derlenen eserler (1 harita ve 33 resimle birlikte)	517
TURAN, DOÇ. DR. ŞERAFETTİN : Lala Mustafa Paşa hakkında notlar ve vesikalar	551
UZUNÇARŞILI, İ. H. : Değerli Türk âlimi ve güzel san'atlar üstadı Abdülbâki Ârif Efendi (Bir resimle birlikte)	101
————— : Onaltıncı asır ortalarında yaşamış olan iki büyük şahsiyet : Celâlzade Mustafa ve Salih Çelebiler (6 fotokopi ile birlikte)	391
————— : Sultan III. Mustafa'nın hüzün verici bir borç senedi (bir fotokopi ile birlikte)	595
Tebliğler:	
ŞENYÜREK, MUZAFFER : Hatay vilâyetinde yeni araştırmalar.	443
————— : New researches in the Hatay province.	443
Bibliyografya:	
BİYIKLIOĞLU, TEVFİK : Maurice Baumont : <i>La Faillite de la Paix 1918-1939</i>	137
————— : Raymond Lacoste : <i>La Russie Soviétique et la question d'Orient.</i>	307
EREN, MİHİN : <i>Charisteria Orientalia praecique ad Persiam pertinentia. Ediderunt : Felix Tauer, Věra Kubičková, Ivan Hrbek.</i>	143
TANSEL, FEVZİYE : Yakup Kadri Karaosmanoğlu, <i>Zoraki diplomat.</i>	607
TURAN, DR. ŞERAFETTİN : Lebel, Dr. Germaine : <i>La France et les Principautés Danubiennes</i>	297
Haberler:	
1957 yılının ikinci yarısında T. T. K. Kütüphanesine gelen kitap ve dergiler.	445
Türk Tarih Kurumu'nun 1958 yılı Genel Kurul toplantısı	621
1958 yılının ilk yarısında T. T. K. Kütüphanesine gelen kitaplar ve dergiler..	641

TABLE DES MATIÈRES

Articles, Etudes :	Page
AFETİNAN, PROF. DR. : Ce que j'ai entendu de la bouche d'Atatürk (en turc)	1
ALBEK, AZIZ : Rapport sur les ruines d'Aya Sofya (avec 53 figures). En turc.	347
————— : Traduction française de l'article cidessus	350
BAYUR, HİKMET : Une étude sur la langue du Coran (en turc)	599
BEAN, G. E.: Inscriptions in the Antalya Museum (with 27 Figures.- en anglais)	21
ERZEN, AFİF : Le rôle des provinces dans la dislocation de l'Empire Romain (en turc)	93
GÖKBİLGİN, TAYYİB : La Traduction des lettres de Korvin Mathias à Bayezid II et le texte turc du traité Hungaro - Ottoman de 1503 (909) (avec 11 photocopies).-En turc	369
————— : Traduction française de l'article ci-dessus	382
MANSEL, PROF. DR. ARİF MÜFİD : Aziz Ogan (1 illustration. — en turc) ...	117
————— : Fouilles et Recherches en Pamphylie dans les années 1946-1955 (en turc. -avec 70 illustrations)	211
MELLAART, JAMES : Second Millenium Pottery from the Konya plain and Neighbourhood (with 9 plates and 1 map).-en anglais	311
ÖZERDİM, DR. MUHADDERE: The poems of the Turkish people who ruled in Northern China in 4-5 th Centuries A. D. (en anglais)	261
ÖZGÜÇ, NİMET : Les sceaux de la couche IB au Karum de Kaniş (en turc.-avec 10 illustrations)	7
————— : Traduction allemande de l'article ci-dessus	13
ÖZGÜÇ, TAHSİN - AKOK, MAHMUT : Trois monuments Seldjoukides: Dolay Han, le caravansérail de Kesik Köprü et la mosquée Han (en turc.-avec 23 figures et 3 plans)	251
SAYILI, AYDIN : Islam and the rise of the seventeenth Century Science.- en anglais	353
————— : La généralisation du théorème de Pythagore par İbn Kurra (en turc)	527
ŞENYÜREK, DR. MUZAFFER, DR. ENVER : Recherches préhistoriques dans le vilâyet de Hatay (en turc. -avec 13 illustration)	147
————— : Traduction anglaise de l'article ci-dessus	157
ŞENYÜREK, DR. MUZAFFER et BOSTANCI, DR. ENVER : Les Cultures paléolithiques du vilâyet de Hatay (en turc. avec 14 planches).....	171

	<u>Page</u>
————— : Traduction anglaise de l'article ci-dessus	191
ŞENYÜREK, DR. MUZAFFER : Etude d'un squelette humain trouvé à Öküzini, dans la province d'Antalya (avec 10 figures.—en turc).....	465
————— : Traduction anglaise de l'étude précédente	491
TAŞLIKLIOĞLU, DOÇ. DR. Z. : Deux stèles funéraires de la nécropole de Byzantion (en turc.—avec 2 illustrations)	241
TAVANI, PROF. DR. GUIDO : Nota Sulle Sabie Marine Antiche E Attuali Di Samandağ (en italien)	167
TEZCAN, BURHAN : Ouvrages recueillis dans les parages d'Aksaray (Avec 1 carte et 33 fig.—en turc)	517
TURAN, DR. ŞERAFETTİN : Notes et Documents sur Lala Mustafa Paşa (en turc).	551
UZUNÇARŞILI, İ. H. : Le savant et artiste émérite turc Abdülbâki Arif Efendi (1 illustration. —en turc)	101
————— : Deux fortes personnalités du milieu du XVIe siècle: Les Çelebis Celâlzade Mustafa et Salih-. (en turc)	391
UZUNÇARŞILI, İ. H. : Document montrant un endettement du Sultan Mustafa III (avec une photocopie. (en turc)	595
Communications :	
ŞENYÜREK, MUZAFFER : Nouvelles recherches dans la province de Hatay. (en turc)	443
————— : dito; traduction anglaise	443
Bibliographie :	
BIYIKLIOĞLU, TEVFIK : Maurice Baumont : <i>La Faillite de la Paix 1918-1939</i>	137
————— : Raymond Lacoste : <i>La Russie Soviétique et la question d'Orient</i>	307
EREN, MİHİN : <i>Charisteria Orientalia praecique ad Persiam pertinentia. Ediderunt : Felix Tauer, Vera Kubičkova, Ivan Hrbek</i>	143
TANSEL, FEVZIYE : Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Zoraki Diplomat	607
TURAN, DR. ŞERAFETTİN : Lebel, Dr. Germaine : <i>La France et les principautés Danubiennes.</i>	297
Informations :	
Livres et Périodiques reçus dans la seconde moitié de 1957 à la Bibliothèque de la Société d'Histoire Turque	445
Réunion annuelle (1958) de l'Assemblée générale de la Société d'Histoire Turque	621
Livres et Périodiques reçus par la Société d'Histoire Turque durant la première moitié de 1958	641

BELLE TEN

Cilt: XXII

Ocak 1958

Sayı : 85

ATATÜRK TEN DİNLEDİKLERİM

Prof. Dr. AFETİNAN

Atatürk, kendisi okuyup çalışmadığı zamanlar, hemen her akşam bulunduğu yer neresi olursa olsun, toplantılar yapması başlıca âdeti idi.

İlk konuşmalar günlük olaylar etrafında yapılır herkesin söyleyeceklerini dinlediği gibi, kendisi de tahliller ve izahlar yapmayı pek severdi.

Atatürk devrinde, Avrupa devletlerinden bilhassa İtalya ve Almanya'da çok gösterişli, sivil ve askerî geçit resimleri pek mübalagalı bir surette rağbette idi.

İşte bu sıralarda bizim de bazı muayyen millî yıldönümlerinde geçit resimlerimiz yapılırdı. 19 Mayıs spor gösterileri ise Atatürk'ün ölümünden zannedersen bir sene önce başlamıştı. Diğer sporlarda da beynelmilel karşılaşmalarda en çok muvaffak olunan kısım güreşti.

Bir akşam Atatürk'ün etrafında toplananlar tarafından bir geçit resmi tenkit edilmiş ve Spor gösterilerinde ve müsabakalarda başarının veya başarısızlığın âmilleri üzerinde durulmuştu. Atatürk şüphe yokki her sahada başarılı olmayı en çok istiyen bir şefti. Ancak ne olursa olsun olayları tahlil etmek ve maneviyatın yükselmesi ile maddiyatın muvaffakiyete götürülebileceğini telkin etmek istemişti.

Buraya koyduğum bu yazılar spor ve geçit resimleri (parade) hakkında kendisinin bazı fikirlerini açıklamaktadır. Ordudan örnekler getirmek ise daima âdeti ve sevdiği bir kısım idi.

İkinci yazı Millî Mücadele devrine ait bir hatıradır. Bilinen bir olay olmakla beraber Atatürk'ün Ankaralı'lar için söylediği sözlerin değerini belirtmek ve tarihî vakaları anlatış tarzını göstermek emelile burada yayınıyorum:

ATATÜRK'E GÖRE SPOR VE GEÇİT RESİMLERİ

“Sağlam dimağ, sağlam vücutta bulunur”

“Her ulus çocuklarının sıhhatli ve gürbüz olmaları için yaşadıkları bölgenin sıhhi şartlarını temin etmek, Devlet halinde bulunan siyasî teşekküllerin en birinci ödevidir.

Ondan sonra en küçük yaştan en son yaşa, yani insan ömrünün vasatı süresince derece derece beden faaliyeti önemli yer tutar ve tutmalıdır da.

Beden hareketlerinde esas, nesilden nesile intikal eden âdetlerdir. Yirminci asırda bütün dünya milletleri için spor esaslarının tekniği bundan doğmuştur. Türk çocukları her kavmin çocukları gibi, doğdukları andan itibaren tabiatın kendilerinde yarattığı hareket ve faaliyete ellerini, kollarını bacaklarını hareket ettirmekle başlarlar; sonra çocuk büyüyünce bulunduğu muhitin şartlarına göre tarlalarda, bayırlarda, tepelerde, kayalıklar içinde, ormanlar arasında koşar, yürür hiç te yaptığıının ne olduğunu düşünmeksizin bugünkü ilim dünyasının spor dediğini kendiliğinden yapar. Güreşir, ata biner, atlar, cirit oynar ve daha bir çok millî sporları yapar.

Türk köylü çocuğunun bu yapagelmekte olduğu tabii ve millî sporlar bugünkü medenî addedilen dekor içinde belki en az muvaffakiyet gösteren bir haldir. Fakat Türk içtimaî bünyesinde spor hareketlerini tanzime memur olanlar Türk çocuklarının spor hayatını yükseltmeyi düşünürken, sadece gösteriş için veya herhangi bir müsabakada kazanmak emeliyle bir spor plânı çizmezler. Esas olan, bütün her yaştaki Türkler için beden eğitimini sağlamaktır. “Sağlam dimağ, sağlam vücutta bulunur” sözünü atalarımız boşuna söylememişlerdir.

Bunun üst tarafı şudur: Bu Türk çocuklarına sporun bugünkü tekniğini öğretmek ve bunların bir kısmını bazı törenlerde ve bayramlarda dekor olarak ortaya koymak gerekir. Buna lüzum var mı yok mu? gibi bir soruya şöyle cevap verilebilir: esasen yoktur; fakat hakikatı göremiyen cihan nazarında, mevcut ve muhakkak bir haki-

katı ufak bir örnekle ispat edebilmek için lüzumlu görülebilir. Bunu başka bir misalle izah edelim:

Bir milletin ordusu mükemmel ordu mudur, bunun tezahürü nedir? Böyle bir sorunun cevabı şudur :

O orduyu asıl düşman karşısında görmek lâzımdır. Bu ise bir millet için herhangi bir zamanda gösterilebilmek imkânı olmaz. Bunu muharebe sahasında göstermek fırsatını bulabilecekler azdır; bu nasibelerden mahrum bulunanlara, millet ordusunun kuvvetini, kudretini, haşmetini göstermek umumiyetle bir takım göz alıcı hareketler, askerî nizamlar kabul olunmuştur. Bu nizamlar ve bunların gösterileri bir takım göz kamaştırıcı ve gönül alıcı göreylerdir. Bir orduda esas disiplini bu parat şekillerine değil, tabiat şekillerine uydurmak mecburiyeti anlaşıldığı günden beridir ki, orduların talim ve terbiye programlarının hakikî azimet noktası tespit edilmiştir.

İşte bu itibarla Türk ordusunun geçit resimlerinde ve yine Türk gençliğinin top oyunu ile buna benzer sporlarında kusurları görülebilir; Çünkü bu kusurların biraz dikkat ve biraz da talim ile ortadan kalkması mümkündür. Buna o kadar çok fazla ehemmiyet vermeme-lidir. Bizler için asıl olan Türk çocuklarının sporu sevmeleri ve fizikî kuvvetlerini yerinde kullanabilmeleridir. Bu çocuklar asker oldukları zaman onların muharebe meydanlarında muvaffak olmaları için lâzım gelen talim ve terbiyeye bilhassa ehemmiyet vermeliyiz. Buna göre bir geçit resminde, bir paratta ordumuzun gösterişi pek parlak olmayabilir; biz bunu, bu telakkiyi ordumuzun yüksek harp kabiliyetine ölçü ve işaret olarak telakki etmemeliyiz.

Genç Türk çocukları top oyunlarında, herhangi bir millet çocukları kadar talimli ve mümareseli görünmiye bilirler; bundan da müteessir olma lüzum ve mahal yoktur. Biz çocuklarımızı hakikî kuvvet, kudret ve zekâ müsabakalarında, her gün her yerde ve hattâ her köyde görmekteyiz. Bunu göremiyenlerdir ki alayışlı işleri yapamıyor gibi görünen Türk gençliğine endişe ile bakmaktadırlar. Bunlara müteselli olmaları için haber verelim ki, hakikat onların göregeldikleri gibi değildir. Türk milleti ve onun küçük ve büyük yaştaki çocukları çelikten yapılmış heykellerdir; onların ne olduklarını anlamak için onlarla savaş meydanlarında boy ölçüşmek lâ-

zımdır*. İşte böyle bir teşebbüstür ki, Türk gençliğinin binlerce sene evvelden beri tanınmış olan yüksek kıymet, kuvvet, kudret ve yenilmez zekâsının imtihanı olur.

Türk milleti her an ve her kiminle olursa olsun böyle bir imtihana hazırdır”.

MİLLÎ MÜCADELEDEN BİR HÂTIRA (HEYET-İ NÂSİHA)

“Türk yurdunu düşman istilâsından, ve Türk milletini esaret ve mahkûmiyetten kurtarmak azmiyle bütün bir husumet dünyasına karşı ayaklanan Mustafa Kemal, Sivas’daki millî vazifesini bitirdikten sonra Ankara’ya gelmişti (27. XII. 1919).

Ankara’nın çok sağlam karakterli halkı Mustafa Kemal’i büyük bir muhabbetle karşıladı; Onu Ziraat Mektebi olmak üzere bir tepe üstünde yapılmış olan eve misafir etti; Mustafa Kemal Heyet-i Temsiliye namı altında bu evde, Ankara halkının yüksek duygularından aldığı emniyetle çalışmaya başladı.

Bir gün kendisine İstanbul’dan telgrafla şöyle bir haber gelmişti: Bir heyet-i Âliye -buna Heyeti Nasihâ dahi denebilir- kendisiyle görüşmek için İstanbul’dan Ankara’ya izam olunmuştur.

Mustafa Kemal bu heyetin iyi karşılanması için lâzım gelen bütün tertibatı aldırdı; bu meyanda Geyve boğazındaki kumandana, heyetin müreffehen Ankara’ya izamını emretti.

Heyeti teşkil edenler arasında çok kıymetli tanınmış mebuslar bulunduğu ayrıca bildirilmişti.

* Atatürk ayrıca başka bir konuşmasında şu olayı anlatmıştı: Bir gün I. Dünya harbi sırasında Alman generallerinden birisi Orduyu teftiş ederken cılız ve çelimsiz gibi görünen erlere bakarak M. Kemal’e diyor ki: “Bunlar harp edemez. Pek kuvvetsiz görünüyorlar”. M. Kemal bu sözü tasvip etmeyen bir işaret yaparken, Alman generali en cılız görünen bir askeri kuvvetle iterek yere düşürmek ve sözünü böylece teyit etmek istiyor. Fakat hayret! o cılız gibi görünen er, iri cüsseli generalin kuvvetine öyle bir çeviklikle mukavemet gösteriyor ki, değil yere yuvarlanmak, adetâ karşısındakini sarsacak bir durum hasıl oluyor. Müttelik Alman generali mahcup. M. Kemal gururlu ve milletine güvenmenin sevinci ve inanı içinde Türk erlerine şefkatle bakıyor.

Atatürk bu olayı anlatırken “görünüşe her zaman aldanmayın” der ve kapısında nöbet bekleyen erleri salona getirterek onlara güreş yaptırır.

Heyete dahil bulunan zevattan bir kısmı Ankara'da Mustafa Kemal'e mülâki olmadan evvel bir defa kendi memieketlerine uğramayı her nedense lüzumlu addetmişlerdi; bu cihet Mustafa Kemal'den istizan olundu. Mustafa Kemal buna müsbet cevap verdi; istiyen yanıma gelebilir; istemiyen memleketine gidebilir dedi.

İlk gelenler arasında İstanbul'ca mahir tanınmış bir hukukcu da vardı. Mustafa Kemal bunlarla daha ilk konuşma neticesinde anladı ki bu heyet kendisine karşı ve kendisini güya yola getirmek için gönderilmiş bir Heyet-i Nasiha idi. İstanbul'dan bu heyeti izam edenlerin fikrine göre Mustafa Kemal Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde, Osmanlı Padişahı aleyhinde, hilâfeti celileyi islâmiye aleyhinde nâbeca bir takım hareketlerde bulunmaktadır. Bu hareketlerin tashihi devlet, millet ve memleket için lâzım ve hayırlıdır. İşte Heyet-i Nasiha bu vazife ile ve mukaddes bir vazife yapmış oldukları kanaatiyle Ankara'ya gelmişti. Heyet âzası kendilerine tevdi edilen memuriyeti hüsnü ifa edecekleri ümniyesini taşıyorlardı.

Bir müddet sonra bu âli zatlar, aldıkları tâlimat dairesinde vazifelerini ifa ettiklerine kani olarak İstanbul'a avdet hazırlıkları yapmaya başlamışlardı. Bunun üzerine Mustafa Kemal kendilerine hakikatta emirden başka bir şey olmıyan, şu vesayada bulundu.

— Ben sizi Türk milletinin namuslu, haysiyetli ve anlayışlı fertleri olarak telâkki ettim ve sizinle öyle görüştüm. Sizin bana mülâki olduktan ve millî dâva üzerinden benimle hasbihal ettikten sonra beni terkedip İstanbul'a dönmeniz doğru olamaz; bunu size yakıştıramam; burada kalacak ve benimle beraber çalışacaksınız.

Heyet-i Nasihanın Mustafa Kemal'e verdiği cevap şu idi:

— Pek alâ, ama biz İstanbul hükümetinden ve bu hükümete hâkim olan ecnebilere talimat alarak buraya gelirken onlara bir namus sözü vermiştik; işimiz bittikten sonra tekrar İstanbul'a dönmek bu namus sözünün icabıdır; şimdi dediğiniz gibi, burada kalacak olursak o sözümüzü tutmamış oluruz.

Mustafa Kemal derhal şu mukabelede bulundu :

— Çok haklısınız. Sizi bu durumdan kurtarmak için yegâne çare hepimizi burada tevkif etmektir. Şimdi emrediyorum: İstanbul'a gidemezsiniz, mevkufsunuz.

ve İlâve etti :

— Artık namusunuz kurtulmuştur değil mi?

Mustafa Kemal'in bu sualine şu cevap verilmiştir :

— Hayır, bu muamele kanunî şekilde tamam olmak için yapılacak bir formalite daha vardır.

Mustafa Kemal, sordu :

— Ne gibi formalite ?

— Bize imzanız altında bir vesika vereceksiniz ve bu vesikaya bizim size söylediklerimizi, sizin de buna mukabil bizi İstanbul'a göndermeyip tevkif ettiğinizi yazacaksınız.

Mustafa Kemal şu cevabı verdi :

— Nasıl isterseniz öyle bir vesika hazırlayınız da imza edeyim.

Vesika imzalandı ve herkes vesikasını bir zarfa koyarak cebine yerleştirdi.

Artık vicdan azabı kalmamıştı.

Ankara'da, millî dâvanın yanında ve içinde böylelikle kalan bu zatlara Mustafa Kemal yeni Millî devlet ve hükümetin en ehemmiyetli branşlarında en büyük emniyet ve itimat mevkilerinde vaziflendirmişti¹.

¹ Bu her iki yazı Atatürk'ten dinlediğim gibi not edilmiştir (1937).

KANIŞ KARUMUNDA IB TABAKASININ MÜHÜRLERİ *

NİMET ÖZGÜÇ

1948 Yılındanberi yapılmakta olan Kültepe kazıları, Karum'un Ib tabakasının mimarisini, gömme âdetlerini, sanat eserlerini ve günlük eşyasının hususiyetlerini tayin etmemize yarayacak şekilde ilerlemiştir. Mühürler hariç, bu tabaka ve eserleri Tahsin Özgüç tarafından izah edilmiştir¹. Kemal Balkan², tabletler vasıtasıyla, Ib'nin Alishar ve Boğazköy karşısındaki durumunu ve kronolojisini tayin etmiştir. Biz de burada, mühürlerin tetkikiyle, bu mevzuu tamamlamağa çalışacağız.

Ib tabakasının mühür konusunda getirdiği ilk yenilik mühürlemedir. II. tabakadan çıkarılan yüzlerce baskı, yalnız, zarfların üstünde görüldüğü halde, Ib'nin sayısı, ancak, 25 i bulan yazılı vesikalarından iki tablet damga veya silindir mühürle mühürlenmiştir³. Bunların yanında, II. tabakada olduğu gibi, zarflara, etiket, ağırlık ve küp gibi esere basma âdeti devam etmiştir. Hitit devleti zamanında teamülde olan doğrudan doğruya vesikayı mühürlemenin Anadolu'da, ilk defa, Ib devrinde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Mühürlerin de, diğer arkeoloji eserlerinde ve tabletlerde olduğu gibi, Ib tabakasında yeni hususiyetler kazandıkları görülüyor. Damga mühürlerin sayısı artmıştır. II. tabakanın damga mühürlerinde mevcut olan motiflerin bazıları, meselâ "bir mihver etrafında dönen hayvan başları"⁴ yaşamağa devam ederken, grifon, çift veya tek başlı kartal, tavşan veya dört ayaklı bir hayvan⁵, kuş gibi tabii ve karışık hayvanların meydana getirdiği heraldik bir şemada doğmuştur (Res. 1). II. tabakanın kaba-yerli silindir mühür baskılarında kanadını açmış

* Bu makale Milletlerarası XXIV. Müsteşrikler Kongresinde okunmuştur.

¹ Tahsin ve Nimet Özgüç, Kültepe Kazısı 1949, s. 2 v. d.

² Kemal Balkan, Kaniş Karumunun kronoloji problemleri hakkında müşahedeler, Ankara 1955.

³ K. Balkan, s. 28. n. 8.

⁴ Belleten 71, Res. 22.

⁵ Belleten 71, Res. 23.

heraldik kartal motifi mevcutsa da ⁶, umumiyetle, tepesi yuvarlak koni biçimli mühürlere işlenen bu şema ile alâkası yoktur. Alishar'da bu gruba giren mühürlere tabakası belli olanlar 10 T'ye, Boğazköy'de bulunanlar da Koloni devri tabletlerinin bulunduğu IV. kata aittir ⁷. Damga mühürlerde maske motifi ortadan kalkmıştır. Alishar'da maske motifli mühürlere yalnız 11T seviyesine aittir ⁸.

Ib tabakasında V/23 plânkaresine raslayan binanın tabanı altındaki bir sanduka mezarda, ölü hediyesi olarak, bulunan küçük altın mühürde (Res. 2) oturan, giyili tanrıçanın yüz ve vücudunun işlenişi, dolgun yanakları, iri burnu ve umumiyetle yumuşak olan hatları II. tabakanın tanrıça tasvirilerinden ayrılmakta ve Tahsin Özgüç'ün⁹, haklı olarak, Ib tabakasıyla çağdaş tuttuğu Bitik vazosu'ndaki tanrıça ile, Hitit sanatında mevcut kadın tasvirlerinin üslûbunu andırmaktadır.

Kemal Balkan'ın ¹⁰ 20 kadar tablettan 10 kadarının, dil bakımından, II. tabakanın hususiyetlerini muhafaza ettiği hakkındaki ifadesi, silindirik mühürlere de desteklenmektedir. Malzemenin azlığına rağmen, Ib tabakasının silindirlerini a) II. tabaka mühürlere tefrik edilemeyen, b) yeni hususiyetlerle karşımıza çıkan gruplar olarak incelemek gerekiyor.

Stelli odanın tabanı üstünde bulunan bir zarfa basılmış iki mühürden, tahtta oturan iki ulûhiyete, ve dağa basan tanrıya ibâdeti (Res. 3) gösteren ile, eski Assur üslûbunda işlenmiş çok malum bir ibâdet sahnesini takdim eden (Res. 4), tereddütsüz olarak, II. tabakaya mal edilebilir. Buna rağmen, yeni üslûp hususiyetleriyle meydana çıkan gruba ait örnekler ekseriyettedir. Bu, daha şimdiden, Eski Babil, Suriye ve Yerli olmak üzere, üç ayrı üslûp grubuna ayrılır.

Eski Babil üslûbu : Elimizde bir tek misal bulunmasına rağmen (Res. 5), bunun II. tabakanın bol misallerle temsil edilen grubuna nispetle çok daha muahhar olan bir grupla mukayese edilmesi icabetti-

⁶ Kültepe Kazısı 1949, Res. 733-735.

⁷ H. H. v. der Osten, The Alishar Hüyük II (OIP XXIX) Res. 249, d 2216; Boğazköy III, s. 51, Res. 40-41; MDOG 89, s. 39, Res. 32.

⁸ OIP XXIX, Res. 249, b2102, b1045, b-2240.

⁹ Tahsin Özgüç, The Bitik Vase (Anatolia II, 1957, s. 57 v.d. Revue annuelle de l'Institut d'Archéologie, Ankara).

¹⁰ K. Balkan. s. 2 v. d.

ği, daha ilk bakışta, anlaşılmaktadır. Stelli odanın¹¹ tabanında bulunan diğer bir zarfın ön ve arka yüzüne basılmış olan bu mühürde, evvelce de belirttiğimiz gibi, malum bir ibâdet sahnesi, mevzu olarak, seçilmiştir. Silindir biçimli bir serpuş taşıyan tanrıça U. Moortgat-Correns tarafından, haklı olarak, Büyük Hamurabi devrine tarihlenen silindir serpuşlu Suriyeli ulûhiyete, tanrının konik serpuşu Samsi-adat mühürlerindeki serpuşa¹², ve sahneyi dolduran maske, insan başı, arı gibi motifler ve mührün heyeti umumiyesi Hamurabinin oğlu Samsuiluna¹³ zamanına ait mühürlere çok benzer.

Yerli - Anadolu sayabileceğimiz mühürlerden elimizde üç örnek mevcuttur (Res. 6-7). II. tabaka mühürlerine nazaran daha küçük boyda olan bu mühürlerden Ib tabletlerini havi bir binanın tabanı altındaki bir mezarda bulunan silindirin iki kenarı altın birer çemberle çevrilmiştir. Diğerleri kireçtaşı ve hematitden yapılmıştır. Her üç mühürde de hayvan ve insanlar linear bir üslûpla işlenmiştir. Altın çerçevesi mühürde (Res. 6) iki arslan arasında küçük, serpuşlu, pliseli etekli bir kahraman iri gözü ve tıknaz vücudu ile yeni bir tipi ortaya koymakta; yarı dik veya tam dik vaziyette kalkmış arslanların taramalarla işlenen yeleleri, dik kalkmış olanda, hayvanın sağrısına kadar inmiştir. Ağız, açılmış gaga şekli arzedecek kadar, stilize edilmiştir. Bu hususiyetleriyle mezkûr mührü II. tabaka mühürlerinden kolaylıkla tefrik edebiliriz. Ib tabakasında bulunan hamatitden bir silindir mühüre, bir arslan ve bir antilop arasında duran bir kahraman tasvir edilmiştir (Res. 7). Kısa eteğin işlenişi ve göğsünün şakulî açılarla taranması, bize İlivedaku¹⁴ üslûbunun yeni bir hususiyet kazandığı şeklinde görünüyor. Arslanların yele ve vücutlarının taranması, Şaluvanda¹⁵ üslûbundaki mühürlerin şakulî taramalarıyla karşılaştırılırsa ikincisinde yuvarlak, bunda ise üçgen veya paralel çizgiler arasına alınmış düz çizgilerin varlığı müşahade edilir¹⁶.

¹¹ Kültepe Kazısı 1949, s. 232, Res. 676.

¹² H. Frankfort, *Cylinder Seals*, London 1939, Lev. XXX, f ve A. Moortgat, *Vorderasiatische Rollsigel*, Berlin 1940, Res. 498.

¹³ L. Delaporte, *Catalogue des Cylindres orientaux*, Musée du Louvre II, A553 a, b.

¹⁴ Kültepe Kazısı 1949 s. 238 v. d.

¹⁵ Kültepe Kazısı 1949, s. 237 v. d.; *Belleten* 66, Res. 30.

¹⁶ OIP XXIX, Res. 246, No 3362, 1335 ve b1918; H. H. v. der Osten, *Ancient Oriental Seals in the Collection of Mrs. Edward-Newell (OIP XXII) Lev. XXI*, 286 bu devire tarihlenmelidir.

Üslûp bakımından Alişar'ın 10T tabakasında bulunan iki mühüre müşabehet arzeden mühür (Res. 8), hemen gözden geçirdiğimiz üslûbun, tamamen, üslûba sokulmuş bir örneği olarak görünüyor. İnsanın başı paralel-kalın çizgi ve kalottan, vücudu bir üçgen ve taramadan, uzun eteği paralel çizgilerden ibaret kalmıştır. Sfenksin vücudu, başı ve kanatları da Alişar'ın aynı prensib dahilinde işlenmiş damga mühürleri arasında bulunan bir hayvana benzerlik arzemiştir. İnsanın kolu uzunluğundaki iri parmakları, bilhassa, dik-kate değer. Hurma ağacıyla üstündeki arı, diğer motiflere nazaran, daha tabii bir şekilde işlenmiştir.

Bunlar II. tabakanın yerli üslûplarına bağlanmakla beraber, Eski Babil üslûbundaki mühürde olduğu gibi, zamanın tesiriyle muahhar üslûp grupları meydana getirmişlerdir.

Suriye üslûbu : Kaniş karumunun II. tabakasında Suriye-koloni üslûbu ehemmiyetli bir mevki haizdir. Evvelce de belirttiğimiz gibi, iki ayrı üslûpla temsil edilir¹⁷. Her iki üslûp ta da Anadolu'lu ve Suriyeli unsurlar yan yana bulunmakta ve bu yüzden ikili bir ad takma mecburiyeti hasıl olmaktadır. Buna karşılık, Ib tabakasında bulunan serpantinden mamul mühür (Res. 9), bu tabakada Suriye-Koloni üslûbu yerine, *Suriye* üslûbunun kaim olduğunu, tereddütsüzce, belirtmektedir. Üzerinde Anadolulu hiç bir unsur taşımayan ve bu sebeple ithal edildiği muhakkak olan eser, Frankfort ve Porada'nın¹⁸ I. Suriye üslûbu adını verdikleri grubun bütün hususiyetlerini kendisinde toplamıştır. Yalnız hamî tanrıça tipi, daha ziyade, az önce zikredilen müelliflerin II. Suriye üslûbu dedikleri ve Hiksoslar'dan sonraki çağa verdikleri¹⁹, ve haddizatında U. Moortgat-Correns²⁰ tarafından, haklı olarak, I. ile aynı çağa ait olduğu tesbit edilen üslûptaki aynı tipin hususiyetlerini haizdir. Esas sahnede mukaddes direğin yanında, mütenazır olarak, yer alan ve birbirinin aynı olan iki ülûhiyet, serpuş ve saçaklı elbiseleri ile malûm bir tipi temsil etmektedir²¹. Üç sıra

¹⁷ Kültepe Kazısı 1949, s. 102; E. Porada, Corpus of Ancient Near Eastern Seals in North America Collection, vol. I: The Collection of the Pierpont Morgan Library 1948, s. 144; E. Prorada, Seal Impressions of Nuzi, s. 99-100.

¹⁸ H. Frankfort, s. 252, Lev. XLI b, c, e, h, J.

¹⁹ H. Frankfort, s. 260 ve E. Porada, Morgan Collection, s. 11. v. d.

²⁰ U. Moortgat-Correns, Neue Anhaltspunkte zur zeitlichen Ordnung syrischer Glyptik (ZA NF 17) 1955, s. 88 v. d.

²¹ Müşabih figür grupları: A. Moortgat, Die Bildende Kunst des alten Orients und die Bergvölker, Lev. XI, 9; O. Weber, AO 17-18, res. 483; A. Moortgat, Rollsiegel, Res. 535.

halinde sıralanan tali tasvirlerdeki kuş-adam, saç örgüsü ve bu üslûbun orijinal bir motifi, yani, yavrusunu emziren ceylân malûm motiflerin tekrarıdır. Bu mühür, tasvirlerinden ziyade, bulunduğu tabaka bakımından büyük bir ehemmiyeti haizdir. Bunun ve ikinci tabakada bulunan Suriye-Koloni üslûbundaki mühürlerin yardımıyla, Suriye ile alakalı mühürleri, zaman bakımından, tanzim imkânını kazanmış bulunuyoruz ²². Boğazköy'de IV. tabakada bulunan bir testi kapağı üstündeki baskılar da ²³ aynı üslûba ait olup, Ib ile çağdaş vesikalara bir yenisini katmaktadır.

Silindirlerin son misalini, yalnız tablete basılmış olmasıyla değil, üslûbu bakımından da dikkate değer bir baskı teşkil eder (Res.10). Her biri bir kemer altındaki üç insan figürü, sarîh olarak, yalnız Ib tabakasında bulunan kurşun figürinlerin üslûbundadır ²⁴. Berlin Müzesiyle, Newell ve Morgan koleksiyonunda ²⁵ bulunan Suriye üslûbundaki üç mühürde görülen aynı tipteki insanların iri kulakları, sarkık kolları ve başlarının üstündeki kemerlerin bu mührün tasvirlerine çok benzemesi, Suriye üslûbunun devrini tayin için yeni bir ipucu vermektedir. Zimrilim mühründeki ²⁶ hâmi tanrıçanın kulaklarının aynı şekilde işlenmiş olması dikkate şayan bir noktadır.

Bu kısa izahatla, mühürler bakımından, elde edilen neticeleri şu şekilde hulâsa edebiliriz :

1 — Karum'da, Ib tabakasında Koloni devri medeniyetinin ikinci bir safhasının başladığını belirten heykelcikler, çanak-çömlek, mimari, madenî âletler ve ocaklar gibi belgelere paralel olarak, mühür sanatında da, II. tabaka mühürlerinden ayrılan, yeni üslûplar doğmuştur.

2 — İthal mühürleri Hamurabi devrine kadar çıkmakta; Habur vazoları ve Mari sarayında bulunan tanrıça kalıbının benzeri olan fildişinden çıplak kadın heykelciğiyle tam bir uygunluk arzetmektedir.

3 — Ib nin Alishar'daki paralelleri o hüyükün 10T, Boğazköy'ün de IV. tabakasında, yani, her iki yerde de Koloni devri tabletlerinin bulunduğu seviyelerde elde edilmiştir.

4 — II. tabaka ve Ib mühürlerinin tetkiki ile Eski Babil, Suriye-Koloni ve Yerli mühürlerin bir kısmını zaman bakımından, nispeten, sarîh bir nizama koymak imkânı hasıl olmuştur.

²² Fraktin çevresinde bulunmuş olan bir mühür Ib katına tarihlendirilmelidir (Bellethen 75, s. 305, R. 35).

²³ MDOG 89, Res. 36 (Th. Beran).

²⁴ Neşredilmemiştir. Opitz, *Altorientalische Gussformen* Lev. IX, 19 (Beiheft zum AFO IV, 1933.)

²⁵ E. Porada (Second Syrian group, worship of various figures) Lev. CXLVIII, 978; A. Moortgat, *Rollsiegel*, No. 530 (III: Das Rollsiegel und die Bergbevölker 2. Jahrtausends); Newell Collection, no. 656.

²⁶ U. Moortgat-Correns, a. a. O. Lev. II, 5.

Res. 1

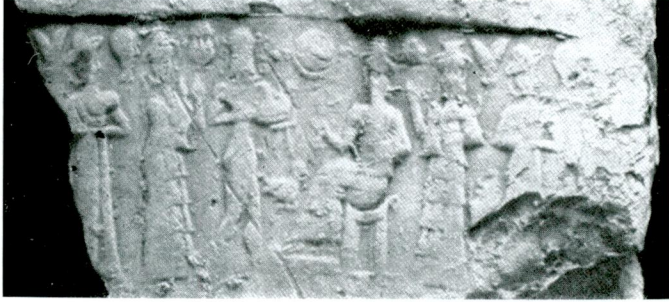
Res. 2

Res. 3

Res. 4

Res. 5

Res. 6

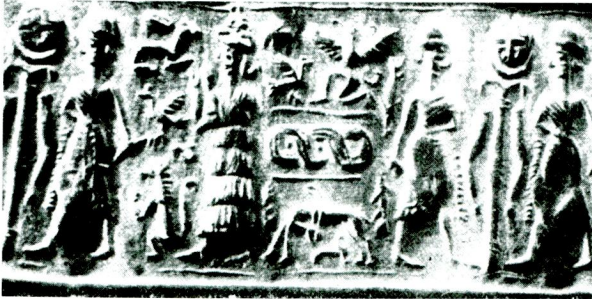

Res. 7

Res. 8

Res. 9

Res. 10

DIE SIEGEL DER SCHICHT IB IM KARUM-KANIŞ VON KÜLTEPE*

NİMET ÖZGÜÇ

Bei den Ausgrabungen im Karum Kaniş, in Auftrage den Türkischen Historischen Gesellschaft, die seit acht Jahren anhalten, sind die Untersuchungen der Schicht Ib so weit fortgeschritten, dass wir heute über die Eigentümlichkeiten dieser Schicht, d. h. sowohl über ihre Bauweise, Bestattungssitten und Kunstwerke, als auch über die täglichen Gebrauchsgegenstände ziemlich gut Bescheid wissen. Tahsin Özgüç¹ hat diese Schicht und ihre Funde mit Ausnahme der Siegel bereits beschrieben; und Kemal Balkan² gelang es schon, das chronologische Verhältnis der Tafeln aus der Schicht Ib zu den Tafeln aus Alişar und Boğazköy festzustellen. Ich möchte hier [durch das Material an Siegeln die beiden genannten Untersuchungen ergänzen.

Unter den aus 25 Stücken bestehenden Keilschriftdokumenten befinden sich 2 Tafeln, die —im Gegensatz zu Tausenden von Exemplaren der Schicht II —Siegelabdrücke nicht auf der Hülle, sondern auf der Tafel selbst tragen, und zwar in der Form von Roll- und Stempelsiegeln³. Wir dürfen daher feststellen, dass der Brauch "die Tafeln zu siegeln", der in der Hethiterzeit üblich geworden ist, erstmalig zur Zeit der Ib-Schicht von Kültepe in Erscheinung tritt. Abgesehen von den Tafeln wurden aber auch in der Ib-Schicht noch Tafelhüllen, Bullen, Etikette, Tongefäße und Gewichte genauso wie in der vorausgegangenen Schicht gesiegelt.

Die Siegel der Ib-Schicht haben uns —ebenso wie die anderen Funde—in Stil und Darstellungen bemerkenswerte Neuigkeiten gebracht.

* Diese Communication wurde im XXIV. Internationalen Kongress vorgelesen.

¹ T. ve N. Özgüç, Türk Tarih Kurumu adına yapılan Kültepe Hafriyatı Raporu (Ausgrabungen in Kültepe. Bericht über die in Auftrage der Türkischen Historischen Gesellschaft 1949 durchgeführte Ausgrabungen, Ankara 1953) s. 2 ff.

² K. Balkan, Observations on the Chronological problems of the Karum Kaniş, Ankara 1955.

³ K. Balkan, a. a. O. s. 28, n. 8.

Die Zahl der Stempelsiegel hat sich vermehrt. Manche Elemente der Schicht II, so z. B. die sich um die eigene Achse drehenden Tierköpfe⁴, haben sich gehalten. Andere aber wie beispielsweise die heraldische Darstellung von ein oder zweiköpfigem Adler + Hase, zwei symmetrisch angeordneten Sphinxen + Hase oder vierbeinigem Tier⁵ sind neu (Abb. 1). Obwohl auf den Siegelabdrücken des einheimischen Stiles der Schicht II das Motiv des heraldischen Adlers⁶ bezeugt ist, scheint dennoch dieses wappenartige Schema von Tiergruppen die Neuigkeit des Zeitabschnittes Ib zu sein. Die Siegel mit diesem Schema wurden in Alishar in der 10 T in Boğazköy in den IV. Schichten gefunden⁷.

Auf den Stempelsiegeln der Ib Schicht ist die Maske verschwunden. In Alishar gehören die Stempelsiegel mit Maske ausnahmslos der II T Schicht an⁸.

In einem Grabe unter dem Fussboden eines Gebäudes der I b Schicht wurde ein glodenenes Stempelsiegel als Grabbeigabe gefunden (Abb. 2). Dieses Siegel zeigt uns eine bekleidete sitzende Göttin vor einem Altar, auf dem sich sechs Brote befinden. Tracht und Haltung der Göttin sind nahezu dieselben wie die der Göttin auf der Bitik Vase - von T. Özgüç⁹ in die I b Schicht datiert- und wie die der Frauendarstellungen der hethitischen Reliefs. Gesichtsausdruck und Ausarbeitung der Körperlinien unterscheiden sich wesentlich von den Göttinnen der II. Schicht. K. Balkan hat festgestellt¹⁰, dass von den 20 Tafeln der I b Schicht 10 sprachlich der II. Schicht angehören. Diese Feststellung wird durch die Rollsiegel bestätigt. Trotz des sehr knappen Materials kann man die Rollsiegel in zwei Gruppen unterteilen, deren erste den Stil der II. Schicht bewahrt hat, während

⁴ Belleten 71 Abb. 22.

⁵ Belleten 71 Abb. 23.

⁶ Ausgrabungen in Kültepe 1949, Abb. 734 - 735.

⁷ OIP XXIX, Abb. 249, d 2216; Boğazköy III, Abb. 40, 41 s. 51; MDOG 89 s. 39 Abb. 32.

⁸ H. H. von der Osten, The Alishar Hüyük II (OIP XXIX) Abb. 249, b2102, b1045, b2240.

⁹ T. Özgüç, The Bitik Vase (Anatolia, Revue annuelle de l'Institut d'Archéologie, Ankara 1957).

¹⁰ K. Balkan. a. a. O. s. 2.

die zweite mit neuen Stilelementen aufwartet. Auf dem Fussboden des "Zimmers mit Stele" des grossen Hauses der Schicht I b wurde eine Hülle No. 23 mit 2 verschiedenen Abrollungen gefunden. Eins von diesen Siegeln zeigt die übliche, einfache Anbetungsszene im Altassyrischen Stil (Abb. 4), ein anderes wiederum das gleiche Thema, dargestellt durch einen berganwärts schreitenden und zwei thronenden Götter (Abb. 3). Diese zwei Siegel könnten wohl noch der II. Schicht angehören.

Aber die meisten Siegel zeigen neue Stile! Schon jetzt ist es möglich, unter den Siegeln der Ib Schicht drei Stilgruppen zu unterscheiden, nämlich :

- 1 — Altbabylonischen Stil,
- 2 — Einheimisch-anatolischen Stil und
- 3 — Syrischen Stil.

Zu 1 :

Die Siegel im altbabylonischen Stil — es handelt sich allerdings nur um einen einzigen Fund (Abb. 5) — unterscheiden sich höchst charakteristisch vom altbabylonischen Stil der II. Schicht, der uns aus sehr zahlreichen Funden bekannt ist. Von dem erwähnten Siegel das selbst nicht erhalten ist, fanden sich drei Abdrücke auf einer Tonhülle innerhalb des "Gebäudes mit Stele"¹¹. Wie schon früher von mir angedeutet, auf diesem Siegel findet sich eine ganz gewöhnliche Adorationsszene. Eine Göttin mit zylindrischem Hut und ein sitzender Hauptgott mit Hochhörnerkrone sind besonders bemerkenswert. Diese Kopfbedeckungen gehören — wie schon Ursula Moortgat festgestellt hat, als sie die spätere Gruppe des syrischen Stils untersuchte, den späteren Formen der Göttermützen des altbabylonischen Stils an. Ausserdem kann man die Kopfbedeckung, Kleidung und Haltung eines anderen Gottes aus dem erwähnten Siegel mit einem Gott der spätesten Gruppe dieses Stils¹² erkennen, und die Gesamtkomposition des Fundes ähnelt sehr den Siegeln aus der Zeit von Šamsiluna¹³. Wegen dieser verschiedenen Momente lässt sich das Siegel

¹¹ Ausgrabungen in Kültepe 1949, Abb. 676, s. 232.

¹² H. Frankfort, *Cylinder Seals*, London 1939, Taf. XXX f und A. Moortgat, *Vorderasiatische Rollsiegel*, Berlin 1940, Abb. 498.

¹³ L. Delaporte, *Catalogue des Cylindres orientaux*, Musée du Louvre II, A553 a, b.

noch in die Hammurabi-Zeit datieren, kann aber auch jünger sein.
Zu 2. Die Siegel im einheimisch-anatolischen Stil.

Von dieser Gruppe besitzen wir drei Siegel (Abb. 6-7). Eines der Siegel hat an beiden Enden eine Fassung aus Gold. Gefunden wurde es einem Grab unter dem Fussboden eines Gebäudes, und zwar desselben, in dem auch die Tontafeln gefunden wurden.

Die anderen beiden Siegel sind auch Eisenstein und Kalkstein. Auf allen drei Siegeln sind Tiere und Menschen im Linearstil abgebildet. Auf dem Siegel mit der goldenen Fassung zeigt sich ein Mensch mit grossen Augen und gedrunenem Körper, stehend zwischen zwei Löwen (Abb. 6). Die Mähnen der Löwen wurden durch Schraffierungen angedeutet. Dabei hat der ganz aufgerichtete Löwe die Schraffierung sogar bis unter die Knie. Die Mäuler der Tiere sind so stilisiert, dass sie dem offenen Schnabel eines Vogels ähneln. Dank dieser Eigentümlichkeiten kann man die Darstellungen dieser Siegel leicht von denen der II. Schicht unterscheiden.

Auf dem Siegel aus Eisenstein der Ib-Schicht ist ein Held zwischen einem Löwen und einer Antilope dargestellt. Die Bearbeitung des kurzen Rockes und die senkrechte und winkelförmige Schraffierung auf der Brust des Helden erinnert uns an den Stil İlıvedaku der II. Schicht¹⁴, aber es sieht aus wie eine neue Form dieses Stiles. Wenn man die Schraffierungen am Körper der Tiere mit denen des Šaluwanda-Stiles¹⁵ der II. Schicht vergleicht, so herrscht auf dem letzteren die runde Linie vor, während auf den Siegeln der Ib Schicht scharfe und eckige Linien vorherrschen.

Das 3. Siegel im einheimisch-anatolischen Stil zeigt einen Menschen. Sein Kopf besteht aus zwei dicken parallelen Linien und einer Kalotte, sein Körper aus einem Dreieck und parallelen Linien innerhalb dieses Dreieckes. Seine Finger sind ungefähr ebenso lang wie seine Arme, was bemerkenswert ist (Abb. 8). Die Sphinx ist nach demselben Prinzip gearbeitet. Dattelpalme und Biene sind im Vergleich zu den anderen Motiven weniger stark stilisiert. Die nächsten stilistischen Parallelen zu diesem Siegel aus Kültepe sind in Alişar

¹⁴ Ausgrabungen in Kültepe 1949, s. 238 f.

¹⁵ Ausgrabungen in Kültepe 1949, s. 237 f; Belleten 66, Abb. 30.

10T, jener Schicht, in der die Tontafeln gefunden wurden, ans Licht gekommen¹⁶, und zwar in 2 Exemplaren.

Diese Siegel sind im Stil mit dem einheimischen Stil der II. Schicht verbunden, aber - analog zu den zuvor erwähnten Siegeln im altbabylonischen Stil unterscheiden sie sich trotzdem durch neue stilistische Elemente.

Zu 3. Die syrische Gruppe.

In der II. Schicht des Karums spielt die Siegel in der syrisch-anatolische Stil eine wichtige Rolle. Wie wir E. Porada und ich früher schon schrieben¹⁷, hat diese syrisch-antolische Stil der II. Schicht zwei verschiedene Gruppen. In beiden finden sich die anatolischen und syrischen Elemente neben einander. Demgegenüber zeigt ein in der Ib-Schicht gefundenes Siegel, dass in dieser Schicht statt des syrisch-kappadokischen Gruppe, der syrische Stil vorherrscht (Abb. 9). Es gibt kein einziges anatolisches Element auf diesem Siegel. Es ist also mit Sicherheit als ein Importstück anzusehen. In Stil und Bildern enthält es alle Eigentümlichkeiten des sogenannten I. syrischen Stiles Frankforts und Poradas¹⁸. Nur die Schutzgöttin erinnert mehr an die Göttin des 2. Stiles, die von Frankfort als später denn die Hyksoszeit datiert wurde¹⁹, aber von Ursula Moortgat²⁰ als gleichzeitig mit dem I. Stil ermittelt wurde. Die Abrollung zeigt folgende Darstellung in zwei Gruppen: in der Hauptgruppe sind zwei Männer symmetrisch um einen Balken mit der Sonnenscheibe gruppiert²¹; auf der rechten Seite steht die Schutzgöttin. Beide Männer tragen den gleichen, im syrischen Stil sehr häufigen Wulstenmantel.

¹⁶ OIP XXIX, Abb. 246 No. 3362, 1335 und b1918; H. H. von der Osten, Ancient Oriental Seals in the Collection of Mrs. Edward Newell (OIP XXII) Taf. XXI, 286 muss in dieser Zeit datiert werden.

¹⁷ Ausgrabungen in Kültepe 1949, a.a. O. s. 102; E. Porada, Corpus of Ancient Near Eastern Seals in North America Collection Vol. I: - The Collection of the Pierpont Morgan Library 1948 s. 144; E. Porada, Seal Impressions of Nuzi, s. 99-100.

¹⁸ H. Frankfort, a. a. O. s. 252. Taf. XLb, c, e, f, h, j.

¹⁹ H. Frankfort a. a. O. s. 260 und E. Porada, Morgan Collection s. 117 ff.

²⁰ U. Moortgat-Correns, Neue Anhaltspunkte zur zeitlichen Ordnung syrischer Glyptik, in ZA, NF (51) 1955 s. 88 ff.

²¹ Ähnliche Figurengruppe bei A. Moortgat, Die Bildende Kunst des alten Orients und die Bergvölker, Taf. XI. 90; O. Weber, AO 17/18, Abb. 483; A. Moortgat, Rollsiegel, Abb. 535.

In der Nebenszene sind die Figuren in drei Registern angeordnet. Vogelmensch, Flechtband und säugende Antilope, letzere ein Originalmotiv dieses Stiles, sind die bekanntesten Elemente aus diesem Stil. Dieses Siegel ist an sich nicht so bedeutsam, gewinnt aber als Fund in der Ib Schicht eine grosse Bedeutung. Dies Siegel und die Siegel im syro-kappadokischen Stil der II. Schicht ermöglichen es uns, die Siegel von Syrien und die dem syrischen Kreis verbundenen Siegel zeitlich zu ordnen²². In der IV. Schicht von Boğazköy gefundene Siegelabdrücke²³ gehören in Stil der Ib Schicht an.

Unser letztes Beispiel von Rollsiegeln ist ein Abdruck auf einer Tafel. Es ist bemerkenswert, dass es auf einer Tafel abgedrückt ist (Abb. 10). Bemerkenswert ist ausserdem die Darstellung und der Stil. Die drei Männer unter gewölbten Dächern haben grosse Ohren, eckige Schultern und herabhängende Arme. Ähnliches zeigen lediglich die Bleifiguren²⁴, die ebenfalls nur in der Ib Schicht gefunden worden sind. Die Männer unter der Dachwölbung auf dem Siegel im syrischen Stil, die sich im Berliner Museum, in der Newell und Morgan-collection²⁵ befinden, haben grosse Ähnlichkeit mit den Männern des neugefundenen Siegels. Dadurch haben wir jetzt eine andere Möglichkeit für die Datierung des syrischen Stiles erhalten. Eine andere interessante Parallele stellt die Schutzgöttin auf Simrilim-Siegeln²⁶ mit ihren grossen Ohren dar. Zusammenfassend können wir nach den Ergebnissen an Hand der neu gefundenen Siegel feststellen:

1 — Im Karum, das die spätere Phase der Kolonie zeigt, haben sich nicht nur innerhalb der Architektur, der Herde, der Begräbnissitten, Metallgeräten, Töpferei und der Figuren neue Stilelemente gefunden, sondern nun auch bei den Siegeln. Somit haben wir eine gute Übereinstimmung innerhalb der gesamten kulturellen Elemente, was auf einen Bruch innerhalb der Besiedlung schliessen lässt.

²² Ein Siegel das von dem gegend Fraktin heraus kam, muss in Ib Schicht datiert wedern (Belleten 75 Abb. 35 s. 305).

²³ MDOG 89, Abb. 36 (Th. Beran).

²⁴ Unpubliziert; Opitz, Altorientalische Gussformen, Taf. XI, 19 (Beiheft zum AfO IV, 1933).

²⁵ E. Porada, a. a. O. (Second Syrian Group, Worship of Various Figures) Taf. CXLVIII, 978; A. Moortgat, Rollsiegel, No. 530 (III : Das Rollsiegel und die Bergvölker 2. Jahrtausends); Newel Collection No. 656.

²⁶ U. Moortgat-Correns a. a. O. Taf. II, 5.

2 — Die importierten Siegel können bis zur Hammurabi Zeit zurückdatiert werden. Die Habur-Ware und die nackte Göttin aus Elfenbein, die dem im Palast von Mari gefundenen Abguss grosse Ähnlichkeit hat, gehören ebenfalls in diese Zeit.

3 — Die Siegel aus der Schicht Ib haben in Alişar in der 10 T Schicht, in Boğazköy in der IV. Schicht, d. h. in der Schichten der Tontafeln, ihre Parallelen.

4 — Bei der Untersuchung der Siegel aus der Schicht II und Ib ermöglichen altbabylonische, syro-kappadokische, syrische und einheimische Siegel evtl. eine chronologische Einordnung.

INSCRIPTIONS IN THE ANTALYA MUSEUM

G. E. BEAN

The following collection comprises all the inscribed stones which were to my knowledge in the Antalya Museum in 1955. Some forty-five or fifty of them are published now for the first time. The remainder are already known, but I have given the complete text in all cases, partly for the convenience of having all the documents together in one place, and partly because in about half the cases I have been able to improve the text in a greater or less degree. I have not, however, thought it necessary to repeat or even summarise the commentaries of previous editors, however interesting these may be: where I have nothing to add I have usually said nothing. Nor have I called attention to all the minor improvements on the published texts: in general, where the text here given differs in any point from that previously printed, the amendment is based on personal inspection of the stone.

Most of the stones in the museum bear a number and are duly catalogued in the inventory. But in the course of time many of the numbers had become more or less illegible, and a few years ago a renumbering was undertaken. It was not however thoroughly completed, and the present situation is not free from some confusion; some of the stones now bear two numbers, an old one in black paint (which I have disregarded) and a new one in red; others still remain without a number; and in a few cases two stones bear the same number. These last I have distinguished by the letters A and B.

The inventory records the provenience of the stones; that is, it records the place from which the stone came to the museum, which may or may not be the original source. In many cases it is certainly not; for example, the inventory often records that a stone came from the Italian Consulate in Antalya when that was abolished after the first world war. Others are stated to come from the principal towns of the neighbourhood, Korkuteli, Elmalı, Kaş or Burdur; such entries give only a vague indication of the original provenience.

A number of stones recorded as having been formerly in the museum are no longer there; for example, the majority of the series SEG VI 644-670 are not now to be seen. I have not been able to learn what has happened to these.

Previous publications of inscriptions in the museum are widely scattered; references will be found under the individual numbers. But three recent publications deserve special mention. In *Bulleten* 41 (1947), 87-112 the late E. Bosch published in Turkish a selection of thirty-four inscriptions from the museum, most of which were hitherto unpublished: a critique of this article was given by J. and L. Robert in *Revue des Études Grecques* 1948, *Bulletin Épigraphique* 198-203. In 1949, *Türk Tarih Kurumu Yayınlarından* V Seri, No. 8, A. M. Mansel published the fine series of sarcophagi excavated at Perge in 1946: five of these are now in the Antalya Museum (below, Nos. 56-60). In 1952 H. Metzger published his *Catalogue des Monuments Votifs du Musée d'Adalia*, comprising thirty-two stones, many of which are inscribed; of each stone a good photograph is given. These three works I quote by the author's name alone.

In the Greek texts I have been sparing in placing dots under the letters. In general, where no reasonable doubt can be felt about the reading, I have left the letters undotted even when they are only partially legible on the stone. The reason for this is simply the difficulty which exists at present in printing dotted letters in this country, a difficulty which under present conditions is not easily overcome.

My best thanks are due to the Turkish Historical Society for permission to publish these stones, and to the successive Directors of the museum for their unfailing courtesy and helpfulness in carrying out the task.

I use the following abbreviations :

Bean EA = G. E. Bean, *Epitaphs from Aspendus*, in *Jahrbuch für Kleinasiatische Forschung* II (1952), 201-206.

Bechtel HP = F. Bechtel, *Die Historischen Personennamen des Griechischen*.

Lanckoronski = Count Karl Lanckoronski, *Städte Pamphylens und Pisidiens* (1890-2).

Ramsay *CB* = W. M. Ramsay, *Cities and Bishoprics of Phrygia* (1895)

Robert *Bulletin* = J. and L. Robert, *Revue des Études Grecques, Bulletin Épigraφhique*.

Sterrett *EJ* = J. R. S. Sterrett, *Epigraphical Journey in Asia Minor; Papers of the American School of Classical Studies at Athens* Vol. II (1888).

Sundwall *EN* = J. Sundwall, *Die Einheimischen Namen der Lykier* (1913).

PART I. PAMPHYLIA.

A. ATTALEIA.

(a) Honorific Inscriptions.

(i) Emperors.

1. Inv. No. 288. From the Kale of Antalya. Bosch no. 2. Statue-base 1. 20h, o. 60w, o. 53th.¹ Letters 5cm. high. Vespasian.

Αὐτοκράτορι Οὐεσ-
[[ε]]σπασιανῶ Καίσαρι
Σεβαστῶ ἡ Ἀτταλέων
γερουσία

ll. 1-2 The Emperor's name was originally written Οὐ|εσπασιανῶ. Subsequently, this line-division being felt to be faulty, ΕΣ was inserted in small letters at the end of l. 1. and the E at the beginning of l. 2 was erased.

2. Inv. No. 410. From the Kale (Yeni Kapı). Bosch no. 4. Statue-base o. 87h, o. 68w, o. 75th. Letters 3cm. high. Hadrian.

5 Αὐτοκράτορα Καίσαρα
θεοῦ Τραιανοῦ Παρθικοῦ
υἱόν, θεοῦ Νέρουα υἱωνόν,
[Τρα]ιανόν Ἀδριανόν
[Σεβασ]τὸν Ὀλύμπιον,
[σωτῆ]ρα τῆς οἰκουμένης,
[ἡ βο]υλή καὶ ὁ δῆμος

¹ In the present catalogue mouldings are in general disregarded in measuring the width and thickness of the stones.

3. Inv. No. 151. From Antalya. Bosch no. 6. Marble slab 1.00h, o. 65w, o. 18th. Inscription between ruled lines in letters 5cm. high. Antoninus Pius.

Αὐτοκράτορι
 Καίσαρι
 θεοῦ Ἀδριανοῦ υἱῶ[ι],
 θεοῦ Τραιανοῦ Παρθι-
 5 κοῦ υἱωνῶι, θεοῦ Νέρουα
 ἐγγόνωι, Τίτωι Αἰλίωι
 Ἀδριανῶι Ἀντωνεῖνωι
 [Σ]εβαστῶι Εὐσεβεῖ,
 ἀρχιερεῖ μεγίστ[ωι],
 10 δημαρχικῆς ἐξουσίας,
 ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος

4. Inv. No. 154. From the Kale. Bosch no. 7. Limestone statue-base 1. 12h, o. 64w, o. 64th. Letters 5cm. high. Lucius Verus.

Αὐτοκράτορι
 Καίσαρι Λουκίωι
 Αὐρηλίωι Οὐήρωι
 Σεβαστῶι
 ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος

5. Inv. No. 409 (B). From the Kale (Yeni Kapi). Large statue-base 1. 29h, o. 60w, o. 58th. Letters 6cm. high, coloured red in the odd-numbered lines. (Lines 2 and 4 were no doubt coloured blue, but as usual the blue colour has disappeared.) Lucius Verus after his death in A. D. 169.

Λ. Αὐρηλίω
 Οὐήρωι θεῶ
 Σεβαστῶ
 ἡ βουλὴ καὶ
 ὁ δῆμος

6. Inv. No. 292. From the Kale. Rectangular base of coarse stone o. 48h, o. 71w, o. 69th, the upper surface broken away. Letters 33-35mm. high. Commodus.

Αὐτοκράτορι Καίσαρι Λουκί[ω]
 Αὐρηλίω Κομμύδω
 Σεβαστῶ Γερμανικῶ,
 σωτῆρι τῆς οἰκουμένης,
 οἱ γεραιοί

7. Inv. No. 409 (A.) From the Kale (Yeni Kapı). Rectangular statue-base 1. 26h, o. 55w, o. 55th. Letters 35mm. high Commodus.

Αὐτοκράτορι Καίσαρι
 Λουκίω Αὐρηλίω Κομμό-
 δω Σεβαστῶ Γερμανι-
 κῶ, σωτῆρι τῆς οἰκουμένης,
 ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος

Commodus had the *praenomen* Lucius from 177 to 180, and again in 191-2. In the interval he is called Marcus. The present monuments Nos. 6 and 7 were no doubt erected in the earlier period, soon after his accession.

It is very common to find statues of Emperors and of other persons erected simultaneously, with identical inscriptions, by the Gerusia on the one hand and by the Council and People on the other.

8. Inv. No. 377. From the Kale. Bosch no. 8. Upper part of a statue-base o. 92h, o. 76w, o. 82th. Letters 40-45mm. high. Julia Domna.

Ἰουλίαν Δόμναν
 Σεβαστήν, μητέρα
 κάστρων, ἡ βουλὴ
 καὶ ὁ δῆμος

9. Inv. No. 291. From the Kale. Epistyle block o. 46h, o. 84w, o. 32th, broken on the right, complete on the other sides. Uncertain Emperor.

Αὐτοκράτορι Καίσαρι - - - - -
 ἐκγ διαθήκης Γαίου - - - - -
 Κρισπεινίου Παύλου - - - - -

It was a common practice to provide by will for the construction of a statue of the Emperor (see e. g. Ramsay *Social Basis* p. 56): the present stone however is not a statue-base but rather part of a build-

ding of some kind. A good deal is no doubt missing on the right, and it is improbable that Caius in l. 2 is the same man as Crispinius Paulus in l. 3. We should perhaps restore: Ἀυτοκράτορι Καίσαρι [nomen et tituli] ἐκγ διαθήκης Γαίου [nomen, cognomen, ἐπιμεληθέντος prænomen] Κρισπεινίου Παύλου [ὁ δεῖνα *vel* οἱ δεῖνες]

10. Inv. No. 414. From the Kale. (Yeni Kapı). Block o. 81h, o. 66w, o. 66th, forming the lower part of a statue-base. Letters 4cm. high. Uncertain Emperor.

 τὸν σωτῆρα τῆς
 οἴκουμένης, ἡ βουλή
 καὶ ὁ δῆμος

L. 1. Or, perhaps more probably, [Σεβασ]τόν.

The stone appears to be complete, in which case the statue-base consisted of two stones set one upon the other; but possibly it has been sawn in half.

See also No. 109 below.

(ii) Roman Governors.

11. Inv. No. 420. From the Kale. Bosch no. 10: cf. Robert *Bulletin* 1948, 199. Upper part of a statue-base 0.63h, 0.77w, 0.93th. Letters 4-5cm. high.

ὁ δῆμος
 Μάρκον Καλπούρνιον
 Μάρκου υἱὸν Ῥοῦφον,
 πρεσβευτὴν καὶ ἀντι-
 5 στράτηγον Τιβερίου
 Κλαυδίου Καίσαρος Σε-
 βαστοῦ Γερμανικοῦ

Tercüme: Halk, Marcus'un oğlu, Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus'un elçi ve propraetoru Marcus Calpurnius Rufus'u (tebcil etti).

This man, governor under Claudius, is mentioned at Ephesus (*CIL* III 6072): it is not known which province he governed, save that it was not Lycia-Pamphylia (Pflaum ap. Robert loc. cit.) Sta-

tues were also erected in Attaleia to his mother (*SEG II* 696), his son (below, No. 15), and his daughter-in-law (below, No. 16).

12. Inv. No. 416 (A). From the Kale. Bosch no. 12: cf. Robert *Bulletin* 1948, 199. Upper part of a statue-base 0,65 h, 0.82w, 0.62th. Letters 4-5cm. high.

ὁ δῆμος ἐτείμη-
σεν Μάρκον Πετρώ-
νιον Κοίντου υἱὸν
Σαβατίνᾳ Οὐμβρεῖνον,
σεπτεμοῦρουμ ἐπουλώ-
νουμ, ὑπατον, πρεσβευ-
[τὴν καὶ ἀντιστράτηγον]
[Λυκίας καὶ Παμφυλίας]

Tercüme: Halk, Quintus'un oğlu, Sabatina tribus'una mensup, scptemvir epulonum, consul, legatus propraetore unvanile Lykia-Pamphylia eyaletinin idarecisi Marcus Petronius Umbrinus'u tebcil etti.

For this man see *Pros. Imp. Rom.* s. v. Petronius 237 and Robert loc. cit.

13. Inv. No. 284. From the Kale. Bosch no. 21: cf. Robert *Bulletin* 1948, 202. Statue-base 1. 42h, 0.39w (broken on the right), 0.23th. Letters 35-45mm. high, with traces of red colouring.

Λούκιον [Κέλερα]
[Μ]ᾶρκον Καλ[πούρνιον]
Λόγγον, χιλία[ρχον πλατύση]-
μον λεγεῶν[ος πρώτης Ἴτα]-
5 λικῆς, πρεσβε[υτὴν Πόντου]
καὶ Βιθυνίας, [πρεσβευτὴν]
[Ἄ]χαιας, ὑπ[ατον, τὰ οἴκε?]-
τικὰ παιδία τὰ [ὑπ' αὐτοῦ ἀνα]-
[τ]ρεφόμενα [τὸν ἑαυτῶν αἰ]-
10 ώνιον τροφ[έα τε καὶ πά]-
τρωνα καὶ ε[ὐεργέτην]

Tercüme: Legio I Italica'nın geniş şeritli askerî tribunus'u, legatus unvanile Pontus-Bithynia ve Achaea eyaletlerinin idarecisi, consul Lucius Celer Marcus Calpurnius Longus'un bu heykeli, yetiş-

tirmiş olduğu ev köleleri tarafından, kendilerini hayatı boyunca beslemiş olduğu ve hâmilik edip kendilerine iyilik gösterdiği için rekzedildi.

The man's name is restored from No. 14 below.

In lines 7-11 more is legible on the stone than is printed by Bosch. The tentative restoration offered above follows the lines suggested by Robert loc. cit. In l. 10 the initial omega is clear, with no room for a letter before it, so that [αί]ώνιον, 'life-long', seems almost inevitable. In l. 9 ἐαυτῶν seems more probable than τῆς πόλεως. In ll. 7-8 οἰκετικὰ παιδία, if rightly restored, is equivalent to θρεπτοί: the expression οἰκετικὰ σώματα occurs in *IG XII. 5. 653*.

14 No Inv. number, but said to come from the city wall. Bosch no. 22. Statue-base 1. 20h, 0.645w, 0.61th. Letters 4cm. high.

	Λούκιον Μάρκιον
	Κέλερα Καλπούρνι-
	ον Λόνγον, κουχτ-
	τορουίρουμ οὐά-
5	ρουμ κουρανδάρουμ,
	χειλίαρχον λεγεῶ-
	νος πρώτης Ἰταλικῆς,
	Ἰκρασις Ἑρμαπίου
	τὸν ἑαυτοῦ φίλον
10	καὶ εὐεργέτην

Hermapias'in oğlu Ikrasis, arkadaşı olan ve kendisine iyilik yapan, dört kişilik yol bakım heyetinin azası, Legio I Italica'nın askerî tribunu'su Lucius Marcius Celer Calpurnius Longus'u (tebcil etti).

This is evidently the same man who appears in No. 13, but at a much earlier stage of his career. In l. 1 we have the name Μάρκιον, whereas No. 13, l. 2 has Μᾶρκον. As Robert points out, our man's names occur among those of a polyonymous personage at Patara (*TAM II 426*), in the form Λούκιον Μάρκιον Κέλερα Μᾶρκον Καλπούρνιον Λόνγον: probably then Μᾶρκον in No. 13 and Μάρκιον in No. 14 are both correct, and no emendation is needed.

14a. Inv. No. 193 (A). From the Italian Consulate. Radet-Paris, *BCH IX, 436*, no. II: *IGR III 776* : Ramsay *Social Basis* 14, no. 3. Solid block 0.51h, 0.60w, 0.61th: inscription complete on all sides except the right. Letters 44. mm. high.

ἡ βουλὴ καὶ ὁ δ[ῆμος]
 Π. Αἴλιον Βρούττ[ιον]
 Λουκιανὸν τὸν [λαμ]-
 π<ρ>ότατον ἀνθύπ[ατον]
 5 [ἐπαρχεῖ]ας Λυκ[ίας]
 [τὸν εὖερ]γέτ[ην]

Tercüme: Senato ve halk, kendilerine iyilik yapan, Lykia eyaletinin pek parlak proconsul'u Publius Aelius Bruttius Lucianus'u (tebcil etti).

The stone was seen by Radet and Paris in a street of Antalya: there can be no doubt that it belongs to Attaleia.

L. 5. The restorations in *IGR* and Ramsay loc. cit. are wrong: the letters read by Radet and Paris in l. 6 are in fact on the stone.

(iii) Private Persons.

15. Inv. No. 417. From the Kale (Yeni Kapı). Bosch no. 11: cf. Robert *Bulletin* 1948, 199. Upper part of a statue-base 0.69h, 0.87w, 0.70th. Letters 4-5cm. high.

ὁ δῆμος ἐτείμησεν
 Λεύκιον Καλπούρνι-
 ον Λόγγον, υἱὸν Μάρ-
 κου Καλπουρνίου 'Ρού-
 5 φου τοῦ πάτρωνος
 τῆς πόλεως ἡμῶν,
 εὐχαριστίας ἕνεκα

Tercüme : Halk, şehrimizin patronu Marcus Calpurnius Rufus'un oğlu Lucius Calpurnius Longus'u minnetle tebcil etti.

This is the son of the governor honoured in No. 11.

16. No Inv. number. From the Kale. Three non-joining fragments of a base, two preserving the left edge, one the right edge. No top or bottom preserved. Combined height of the fragments ca. 0.60; original width ca. 0.58, original thickness more than 0.51. Letters 31-33mm. high.

[- - - - -] μιαιυι
 (a) [- - - - -] δε]δωρημέ-
 [νο]υ, γυναῖκ[α δὲ Λ]ουκίου Καλ-

- 5   πουρνίου Λ[όνγο]υ, ἀνδρὸς συ[ν]-
κλητικοῦ, ζή[σ]ασαν κκλῶ[ς],   (b)
ἀρετῆς ἔνεκεν.
[Λ]ούκιος Ἰούλ[ιω]ς Σάνκτος
[- - - - - τὸ εἶ]ς τὸν ἀνδρι-
άντα καὶ τή[ν β]ά[σιν] ἀν[ά]-
10 [λ]ωμα ἐκ τοῦ [ἰδίου] ἐχαρί]-
[σ]ατο μὴ λαβ[ῶν] παρὰ τῆς]
(c) πόλεως τὸ ψ[ηφισθὲν] ἀργύρι]-
[ον εἶ]ς τὴν [ἀνάστασιν?]

Tercüme: (Halk, Imparator tarafından) şerefendirilmiş olan (falan)'ın kızı ve senator sınıfına mensup Lucius Calpurnius Longus'un karısı olan (falan)'ı yüksek vasıfları ve takdire şayan hayatı dolayısıyla (tebcil etti). Lucius Iulius Sanctus, şehir tarafından heykel ve kaidesinin rekzi için tahsis edilen parayı kabul etmeyip bu masrafı kendi parasından yaptı.

This woman is the wife of the man honoured in No. 15.

In l. 1 the lower halves of the letters only are preserved: the letters appear to be AIXOI or AIXOY. In this part mention was evidently made of the woman's father and the honours he had received from the Emperor, whether civil (e. g. [ἔπρω δημοσίῳ δε]δωρημένου) or military.

For the restoration of ll. 11-13 I am indebted to a suggestion of J. Keil: Sanctus did not avail himself of the sum of money voted for the statue by the city, but erected it at his own expense. For a similar restoration by the same scholar see *Anz. Phil. Österr. Akad.* 1954, 225, n. 16, and compare Syll. 3 1045, καὶ παρ' αὐτοῦ ἀνάλωσεν εἰς τὰ ἱερεῖα πρὸς τῷ ἐκ τῆς πόλεως ἔλαβε δραχμὰς δισχειλίας πεντακοσίας.

17. Inv. No. 19. From the Kale. Paribeni-Romanelli *Mon. Ant. XXIII*, 23, no. 9; Bosch no. 18: cf. Robert *Bulletin* 1948, 201. Limestone block o. 245h, o. 68w, o. 29th, forming the lower part of a statue-base. Letters 35-40mm. high.

καὶ γυμνασιαρχήσασαν
γεραιῶν καὶ νέων καὶ
παίδων, ἀρετῆς ἔνεκεν

Tercüme: (Falan, ...) ve ihtiyar, genç ve küçüklerin jimnazlarında reislik yapan (kadın)'ı yüksek vasıfları dolayısıyla (tebcil etti).

Robert loc. cit. compares *SEG* II 696, in which a similar function is exercised by Caecilia Tertulla, mother of M. Calpurnius Rufus who is honoured in No. 11 above; he suggests with good probability that the present inscription also was in her honour.

18. Inv. No. 155. From the Kale. *Annuario* VI-VII, 416, no. 114: *SEG* VI, 647: less correctly in Bosch no. 17. Statue-base 1. 33h, o. 57w, o. 55th. Letters 35mm. high. in l. 1, 27-28mm. below.

5   ὁ δῆμος ἐτείμησεν
                   Τερεντίαν Μάρκου θυγα-
                   τέρα Πῶλλαν, γυναῖκα γε-
                   νομένην Γαίου Καιτρανί-
                   ου Ἀκύλου, ἀγαθὴν καὶ σώ-
                   φρονα, ἱερασαμένην τάχει-
                   ον Ἀντωνίας θυγατρὸς
                   Τιβερίου Κλαυδίου Καίσα[α]-
                   ρος Σεβαστοῦ Γερμανικοῦ,
 10   χαρισαμένην τῇ πόλει
                   δηνάρια τετρακισχέιλια
                   εἰς θυσίας ἐτησίους Ἀθηνᾶ
                   Πολιάδι, τῆς εἰς τὴν θεὸν
                   εὐσεβείας καὶ τῆς εἰς τὴν
 15   πατρίδα εὐνοίας ἕνεκα

Tercüme: Halk, Marcus'un kızı Caius Caetranus Aquila'nın değerli ve edepli karısı vaktile Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus'un kızı Antonia'nın rahibesi olan ve Athena Polias'a her sene kurban kesilmesi için şehre dörtbin denar hediye eden Terentia Polla'yı tanrıçaya karşı olan dindarlığından ve vatanına karşı olan hamiyetperverliğinden dolayı tebcil etti.

L. 4. Καπρανίου previous editors. For the rare name Caetranus cf. e. g. Dessau 8149, *AM* XIII 246, no. 38.

L. 6. τάχειον, 'formerly', is clear. The word is omitted in *SEG*: [δ]ιὰ [βί]ου Bosch.

19. Inv. No. 407. From the Kale (Yeni Kapı). Bosch no. 14. Upper part of a statue-base 0.64h 0.65w, 0.75th. Letters 35-40mm. high.

ὁ δῆμος ἐτείμησεν
 Σέξστον Πάκκιον Οὐα-
 λεριανὸν Φλάκκον, ἱερα-
 σάμενον θεᾶς Ῥώμης
 5 δις καὶ ἀγωνοθετήσαν-
 τα τῶν μεγάλων πεντα-
 ετηρικῶν Καισαρήων
 ἀγώνων λαμπρῶς καὶ
 [φι]λοδόξως καὶ γυμνα-
 10 [σια]ρχήσαντα γεραιῶ[ν]

Tercüme: Halk, tanrıça Roma'nın iki defa rahibi olan ve dört senede bir yapılan büyük Caesareia müsabakalarını parlak ve cömert bir şekilde tertiplemiş olan ve ihtiyarların jimnazında reislik yapan Sextus Paccius Valerianus Flaccus'u tebcil etti.

20. Inv. No. 415. From the city wall. Upper part of a statue-base 0. 36h, 0.70w, 0.70th. Letters 25-29mm. high.

ὁ δῆμος καὶ οἱ συνπολιτευ-
 ὄμενοι Ῥωμαῖοι ἐτείμησαν
 Σέξστον Πάκκιον Σέξτου
 υἱὸν Οὐαλεριανὸν Φλάκκον,
 ἱερατε[ύ]σαντα Ῥώ[μ]ης δίς

Tercüme: Halk ve vatandaşlığımıza iştirak eden Roma'lılar, Sextus'un oğlu, tanrıça Roma'nın iki defa rahibi olan Sextus Paccius Valerianus Flaccus'u tebcil ettiler.

Evidently the same man who is honoured in No. 19. The term οἱ συνπολιτευόμενοι Ῥωμαῖοι occurs at Attaleia in another inscription (*SEG VI*, 646), and refers no doubt to the group of colonists established there by Augustus: see Robert *Bulletin* 1948, 200, who points out that the title of *colonia* possessed by Attaleia in the late third century may nevertheless be of late origin.

5
 ἱερέα Τιβερίου Κλαυ-
 δίου Καίσαρος Σε-
 βαστοῦ Γερμανικοῦ
 καὶ ἀγωνοθέτην τῶν
 μεγάλων πενταετηρι-
 [κῶν ἀγώνων Καισαρή]-
 [ων - - - - -]

Tercüme: Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus'un rahibini ve dört senede bir yapılan büyük Caesareia müsabakalarının tertipcisini. . . . .

23. Inv. No. 408. From the Kale (Yeni Kapı). Bosch no. 23. Lower part of a statue-base o. 75h, o.59w, o.57th. Letters 4cm. high.

[ἀγωνοθέτην τῶν μεγάλ]-
 [λων πενταετηρικῶν ἀγῶ]-
 [νων Καισαρείων Γάιο[ν]
 [Ἰ]ούλιον Γαίου υἱὸν Φα-
 [βία] Ἄσπερα ὁ πατήρ Ἄσπερ
 [καὶ] οἱ ἀδελφοὶ Σάνκτος
 [καὶ] Ῥοῦφος

Tercüme: Caesareia müsabakalarının tertipcisi, Caius'un oğlu, Fabia tribus'una mensup Caius Iulius Asper'i babası Asper ve kardeşleri Sanctus ve Rufus (tebcil ettiler).

24. Inv. 419. From the Kale (Yeni Kapı). Bosch no. 16: cf. Robert *Bulletin* 1948, 200. Limestone statue-base, broken at the top, o.90 h, o. 67w, o.66th. Letters 35-45mm. high.

5
 [- - - - - ἄν]-
 δρα κα[λὸν καὶ ἀγαθὸν]
 διὰ προγόνων, ἱερασά-
 μενον τῆς θεᾶς Ἄρ-
 χηγετίδος Ῥώμης
 καὶ Δρούσου Καίσαρος
 υἱοῦ Τιβερίου Καίσαρος,
 ζήσαντα καλῶς
 ἀρετῆς ἕνεκα

Tercüme: . . . . ecdadı gibi kıymetli bir vatandaş olan, tanrıça Roma Archegetis ile Tiberius Caesar'ın oğlu Drusus Caesar'ın rahibi

olan, takdire şayan bir hayat yaşayan (falan)'ı yüksek vasıfları dolayısıyla (tebcil etti).

25. Inv. No. 306. From the Kale. *CIG* III 434of, g: LeBas-Waddington 1362-3: Lanckoronski I p. 163, no. 6: *IGR* III, 779. Plain block, broken or damaged at the top, 0.63th, 1. 50w. The inscription is in three columns, not two. Photograph Fig. 1.

A		C	
	<p>·]LI - - - - - NIO 'Ροῦφον νεανίαν κόσμι- ον καὶ σώφρονα, ἔπαρ- χον τεχνειτῶν, υἰὸν 5 Γαίου Λικιννίου Φλάμ- μα ἐπάρχου τεχνει- τῶν καὶ ἱερέως διὰ βίου Διὸς Τροπαιούχου, ζή- σαντα καλῶς, ἀρετῆς ἕνεκα.</p>		<p>[- - - - -] IO [- - - - - νε]- [α]νίαν κόσμιον καὶ σώ- φρονα, ἔπαρχον τεχνει- τῶν, υἰὸν Γαίου Λικιννί- ου Φλάμμα τοῦ πολει- του αὐτῶν, ἐπάρχου τεχνειτῶν καὶ ἱερέως διὰ βίου Διὸς Τροπαιού- χου, ζήσαντα καλῶς, ἀρετῆς ἕνεκα. 10 τὸ δαπάνημα ἐποιήσατο ὁ πατὴρ μνήμης χάριν</p>
10	<p>τὸ δαπάνημα ἐποιήσατο ὁ πατὴρ μνήμης χάριν</p>		<p>τὸ δαπάνημα ἐποιήσατο ὁ πατὴρ μνήμης χάριν</p>
B			
<p>[- - - - - προγό]- νων λαντρῶν καὶ ἐπα <i>vacat</i></p>			

Tercüme: (a) (Halk), terbiyeli ve edepli bir delikanlı olan, *praefectus fabrum* vazifesini gören, keza *praefectus fabrum* vazifesini gören ve kaydı hayat şartile Zeus Tropaiouchos'un rahibi Caius Licinnius Flamma'nın oğlu takdire şayan bir hayat yaşayan... nius Rufus'u yüksek vasıfları dolayısıyla (tebcil etti). Bu anıta ait masrafı hatırası için babası yaptı.

(b) . . . . parlak ecdattan gelme. . . . .

(c) (a gibi, yalnız Rufus ismi yoktur.)

A and C being couched in virtually identical terms, it seems that we have here two sons of Licinnius Flamma, both of whom, like their father, held the office of *praefectus fabrum*. They were evidently honoured by the city after their early deaths; the present stone is not

their tombstone, but rather carried statues of the two young men. It is not clear why the middle column was left unfinished, nor what it was intended to contain.

26. Inv. No. 307. From the City wall. Bosch no. 19: cf. Robert *Bulletin* 1948, 201. Statue-base 1. 47h, 0.59w, 0.57th. Letters 30-35mm. high.

5 Α. Γάουιον Α. Γαούιου Φρόν-
τωνος υ(ἰόν) Φρόντωνα, πρει-
μοπειλάριον λεγ. γ' Κυρηνα-
ικῆς καὶ στρατοπεδάρ-
10 χην λεγ. ιε' Ἀπολλιναρί-
ας πρῶτον καὶ μόνον ἐκ
τῆς πατρίδος, πατέρα Α.
Γαούιου Αἰλιανοῦ ταμίου καὶ
ἀντιστρατήγου δήμου Ῥωμαί-
ων, πάππον Α. Γαούιου Κλάρου
πλατυσῆμου, ἵππῳ δημοσί-
15 φ τετειμημένον ὑπὸ τοῦ Σε-
βαστοῦ καὶ τειμαῖς ἀριστεί-
οις, ἐνχειρισθέντα ὑπὸ θε-
οῦ Τραιανοῦ τρισχειλίους οὐ-
ετρανοὺς λεγεωναρίους ἰς τὸ
κατοικίσαι Κυρήνην, ἐπηγγελμέ-
νον αἰώνιον γυμνασιαρχίαν κα-
20 τὰ πενταετίαν πρῶτον, ἀρχιε-
ρέα πάντων τῶν Σεβαστῶν ἐπὶ
τετραετίαν κα[ι] ἀγωνοθέτην ἐ-
κ τῶν ἰδίων σκηναῖων ἀγώνων
καὶ γυμνασίων, Α. Γάουιος Σέ-
25 λευκος τὸν ἑαυτοῦ πάτρωνα
καὶ εὐεργέτην

Tercüme: Lucius Gavius Seleucus, kendisine iyilik yapan ve hâmisî olan, Lucius Gavius Fronto'nun oğlu, doğduğu şehirden Legio III Cyrenaica'ya primipilaris ve Legio XV Apollinaris'e ordugâh komutanı olan ilk ve yegâne adamı, Roma halkının quaestor ve propraetoru Lucius Gavius Aelianus'un babası, senator Lucius Gavius Clarus'un büyük babası, İmparator tarafından atlı payesile takdir

nişanesi olarak verilen mükâfatla taltif edilen, tanrı Traianus tarafından kendisine Kyrene'de müstemleke kurmak üzere üçbin emekdar asker verilen, gönüllü olarak dört sene müddetle daimî jimnaz reisliğini ilk deruhte eden, dört sene müddetle bütün İmparatorların rahibi olan, tiyatro ve spor müsabakalarını kendi hesabına tertip eden Lucius Gavius Fronto'yu (tebcil etti).

The same man is honoured again in No. 27. For other Gavii at Attaleia see *IGR III* 778 and No. 31 below.

L. 19. πενταετίαν, πρῶτον ἀρχιερέα Bosch.

27. Inv. No. 308. From the city wall. Bosch no. 20: cf. Robert *Bulletin* 1948, 201-2. Statue-base 0.93h, 0.75w, 0.52th. Letters 4cm. high.

[Λ. Γάουιον Λ. Γαουίου Φρόν]-
 [νωνος υ(ιόν) Φρόντωνα, πρειμο]-
 [πειλάριον λεγεῶνος τρί]-
 της Κυρηναϊκῆς, στρατο-
 πεδάρχην λεγεῶνος πεν-
 τεκαϊδεκάτης Ἀπολλινα-
 ρίας, πατέρα Γαουίου Αἰλιαν-
 5 νοῦ ταμίου καὶ ἀντιστρατή-
 γου, πάππον Γαουίου Κλά-
 ρου πλατυσήμου,
 Πόπλιος Γάουιος Γαλλικὸς
 τὸν ἑαυτοῦ φίλον καὶ εὐ-
 10 εργέτην

Tercüme: Publius Gavius Gallicus, kendisine iyilik yapan ve arkadaşı olan, Lucius Gavius Fronto'nun oğlu, Legio III Cyrenaica'ya primipilaris ve Legio XV Apollinaris'e ordugâh komutanı olan, quaestor ve propraetor Gavius Aelianus'un babası senator Gavius Clarus'un büyük babası Lucius Gavius Fronto'yu (tebcil etti).

This is the same man who is honoured in No. 26. For another Gavius Gallicus see *IGR III* 778.

L. 8. Ποπαῖος Bosch. The fourth letter is slightly damaged, but Πόπλιος is undoubtedly correct.

28. Inv. No. 10. From the Kale. Limestone block 0.33h, 0.66w, 0.19th, carrying the lower part of the inscription *SEG VI* 651.

Published by Viale *Annuario* VIII-IX (1925-6), 368, no. 4, and Bosch no. 15. The upper part was published by Ramsay *BCH* VII (1883), 265, no. 6: cf. *IGR* III 781. Letters 3cm. high.

[οἱ γεραιοὶ ἐτείμησαν ἐκ τοῦ]
 [ἰδίου Μ. Πετρώνιον Φίρμον]
 [Καλπούρνιον Σαικλάριον, ἱερέα]
 [διὰ βίου θεοῦ Ἀπόλλωνος]
 [Ἀρχηγέτου, ἀρχιερέα τῶν Σεβασ]-
 [τῶν καὶ ἀγωνοθέτην τῶν με]-
 γάλων πενταετηρικῶ[ν Καισα]-
 ρήων ἀγώνων, ἑπαρχον [τε]-
 χνειτῶ[ν], υἷον βουλῆς δῆ[μου]
 γερουσίας, στρατηγήσαντ[α καὶ]
 5 εἰραναρχήσαντα, ἀρετῆς ἔν[εκα]

Tercüme: İhtiyarlar, kaydı hayat şartile Apollo Archegetes'in rahibi, İmparatorların başrahibi, dört senede bir yapılan büyük Caesareia müsabakalarının tertipçisi, praefectus fabrum, senatonun halkın ve gerusia'nın oğlu, strategos ve emniyet müdürü olan Marcus Petronius Firmus Calpurnius Saecularis'i yüksek vasıfları dolayısıyla kendi hesaplarına tebcil ettiler.

The line-division in *SEG* is incorrect.

29. Inv. No. 290. From the Kale. Left-hand portion of a base, the right side obliquely broken away, 1. ogh, 0.31w, 0.32th. Letters 3 cm. high.

ὁ δῆμος ἐτε[ίμησεν]
 Πόπλιον Οὐ[- - - -]
 Ποπλίου υἷ[ον - - - -]
 ἀγωνοθετή[σαντα τῶν]
 5 μεγάλων πε[νταετηρι]-
 κῶν Καισαρή[ων ἀγώνων],
 ἄνδρα κα[λ]ῶ[ν καὶ ἀγαθόν]
 διὰ προγόν[ων, ἀρετῆς]
 ἔνεκε[ν]

Tercüme: Halk, dört senede bir yapılan büyük Caesareia müsabakalarının tertipçisi, ecdadı gibi değerli bir vatandaş olan, Publius'un oğlu Publius V. . . . 'yi yüksek vasıfları dolayısıyla tebcil etti.

The man's name seems to be irrecoverable.

30. Inv. No. 416(B). From the city wall. Lower part of a square base o. 70h, 0.67w, 0.67th. Letters 34-35mm. high.

[- - - - - γυμνα]-
 [σιαρχήσαντα γεραιῶν]
 [καὶ ν]έων καὶ παιδῶν κ[αί]
 [ἀπ]ολιπόντα κατὰ δια-
 θήκας τῇ πόλει ἀγρὸν
 Σιοῦντα καὶ σώματα,
 5 τῆς εἰς τὸν δῆμον εὐ-
 νοίας ἕνεκα

Tercüme: (Falan), ihtiyarların gençlerin ve küçüklerin jimnazlarının reisliğini yapan ve vasiyetnamesinde şehrimize kölelerle birlikte Sious isminde bir mülk bırakan (filan)'ı halkımıza karşı olan iyiliğinden dolayı (tebcil etti).

Statue-base of a benefactor who had bequeathed to the city a landed property or farm, and a quantity of slaves to work it. The name of the property is (not surprisingly) otherwise unknown; it is evidently formed from the name of the plant σίον, the water-parsnip. Such place-names are of course common: cf. Τευτλοῦσσα, Beet Island.

(b) Votive Inscriptions.

31. Inv. No. 375. From the Kale. Lintel (?) block, broken in three pieces, o. 13h, 1.66w, 0.31th. The inscription is complete. Letters 38mm. high. Photograph Fig. 2.

Μάρκος Γάουιος Εἰρηναῖος θεῷ Πανί

Tercüme: Marcus Gavius Eirenaios tanrı Pan'a (bu eseri ithaf etti).

M. Gavius Eirenaeus occurs again *IGR* III 778.

Dedications of buildings to Pan are rare; his worship is normally associated rather with caves and grottoes. The form of the present stone is unusual; may it perhaps be part of an altar?

32. Inv. No. 67. From a house in Antalya. Metzger no. 2. Stele, damaged at the top, 0.34h, 0.425w, 0.145th, with a relief depicting the god Kakasbos on horseback holding a club. Inscription below.

Τροκόνδας δις Ἡρακλῆ ε[ὐχὴν]

Tercüme: Trokondas'ın oğlu Trokondas Herakles'e adak olarak (bu eseri ithaf etti).

For the identification of Kakasbos with Heracles see Robert *Hellenica* III 51 sqq, 173. Kakasbos is not especially at home in Attaleia, and it is likely that the stone was brought from Lycia or the Cabalitis to the house in Antalya whence it passed to the museum. See below Nos. 101-3.

33. Inv. No. 108. From a house in Antalya. Metzger no. 13. Marble stele 0.27h, 0.29w, 0.08th, with a relief depicting probably the god Sozon. Inscription below, badly damaged and unintelligible.

.. ΔΑΙΙ .. ΝΙΥΙC

(Anlaşılamadı.)

34. Inv. No. 70. From a house in Antalya; original provenience unknown. Viale *Annuario* VIII-IX 362, Fig. 3; Metzger no. 24. Rectangular altar 0.47h, with relief of a mounted deity carrying a spear. Relief and inscription both badly damaged; Viale abandoned the text as illegible; Metzger correctly read the first line.

θεῶ μεγάλ[ω β]-
ωμόν Τροίλ[ος],
Μένανδ[ρος, . . .]
ης, Σοῦρνο[ς, Μῆ?]-
5 νις, εὐχαρισ[τ]-
ίας ἐν[εκα]

Tercüme: Bu sunağı Troilos, Menandros, . . . es, Surnos ve (Menis şükranlarından dolayı Büyük Tanrıya (ithaf ettiler).

Dedication of an altar to the Great God as a thank-offering by five persons, whose names are only partially legible. The most characteristic is the name Sournos, which occurs frequently in the neighbourhood of Tefenni on the borders of Pisidia and Phrygia (Sterrett *EJ* 38, 48, 53-55 passim, 74). It is likely that our stone has come from this district: Metzger suggests a comparison of the deity depicted here with one represented on the coins of Isinda, which is not far removed from the region in question.

35. No Inv. number. From Karapınar near Antalya, where it was seen by Pace (*Annuario* III 37, no. 20: *SEG* II 709). Small female statuette, inscribed on the base. Photograph Fig. 3.

Γάεις Αοῦλος Σά-
τ<ο>ρνος θεῶ ἐπίκω

Tercüme: Caius ve Aulus ve Saturnus (bu eseri) dualarını kabul eden tanrıçaya (ithaf ettiler).

Dedication by three persons, Caius, Aulus and Saturnus, to the θεὰ ἐπήκοος. The spelling is unusually bad.

36. Inv. No. 437. From a house in Antalya. Robert *Hellenica* IX 50. Rectangular altar 0.515h, 0.22w, 0.20th. Letters 20-23mm. high. No relief.

Εὐκτήμων
καὶ Ἀγαθο-
πους ποτ<α>-
μῶ Τιβερί|α|
5 νῶ εὐχὴν

Tercüme: Euktemon ve Agathopous (bu sunağı) Tiberis Nehrine adak olarak (ithaf ettiler).

Ex-voto dedication to the River Tiber. The stone has ποτ | μῶ Τιβερία | νῶ: there is no room for A at the end of l. 3, as Robert says. Klaffenbach pointed out in *Gnomon* 1951, 390 that the A of ποταμῶ has by a curious error been written at the end of l. 4: ποταμῶ Τιβερίνῶ was certainly intended.

For the name Agathopous at Attaleia cf. Viale *Annuario* VIII-IX 369, no. 8.

37. Inv. No. 421. From Antalya. Metzger no. 31. Stele 0.40h, 0.26w, 0.10-0.20th, with relief showing a standing male figure. Inscription on the lower rim, very illegible.

..ΩΚΑΡΕΙΤΩΝΟC/
..... ΙΓ.....

Tercüme: Chariton (?)..... tanrıya (?).....

Metzger reads [Θε]ῶ Καρείτων ΟΣ..... ΗΡ....., supposing a dedication to 'the god' by one Careiton (=Chariton?). If this is right, OC/may be the beginning of the father's name in the genitive, Οσα[ει], as frequently in the region of Tefenni (Sterrett *EJ* 45, 47, 53-55 etc.) But no confidence can be felt in the damaged condition of the text.

38. Inv. No. 194. From the Italian Consulate. Pace *Annuario* III 10, no. 1: *SEG* II 698: Robert *Hellenica* IX 43-4 and Pl. VII, 1.

Marble block 0.31h, 0.33w, 0.24th, broken on the right: inscription complete on all other sides. Letters 17-18mm. high.

Κοίντος Ῥοτεΐλιος [- - - - -]
 Αὐτοκράτορος [[. . . .]] [- - - - -]
 καὶ ἀγωνοθέτης τῶν [μεγάλων πενταετηρικῶν Καισαρείων]
 ἀγώνων ἐκ τῶν ἰδίω[ν- - - - -]
 5 φιλόκαισαρ καὶ φιλόπ[ατρις - - - - -]
 μάτων ἐχρῦσωσέν τε [- - - - - καὶ]
 τὴν βάσιν ἐνεκρόστωσε[ν- - - - -]
 δύο θυμιατήρια καὶ το[- - - - - καν]-
 κέλλους καὶ δύο κ[λείνας? - - - - -]

Tercüme: İmparatorun... ve dört senede bir yapılan büyük Caesareia müsabakalarını kendi hesabına tertip eden... İmparatora ve vatanına sadık olan Quintus Rutilius... (heykeli) yıldızlattı... kaidesini kaplattı... iki buhurdan ..... parmaklık ve iki peyke (ithaf etti).

Dedication of a similar nature to that in No. 86 below, q. v. The restorations in *Annuario* and *SEG* are unreliable. The Emperor's name in l. 2 has been erased: he was accordingly one of those who suffered a *damnatio memoriae* after death.

See also No. 112 below.

(c) Architectural Inscriptions.

39. Inv. No. 199. From the Kale. Marble block 0.62h, 0.74w, 0.87th, which once formed part of a building. On the front, in high relief, is a figure of Eros shooting with a bow. Inscription beside the body, in letters 5cm. high. Photograph Fig. 4.

Ἔρωσ

Tercüme: (Aşk tanrısı) Eros.

40. Inv. Nos. 30 and 205. From the harbour-quarter of Antalya. Bosch no. 25 (left-hand portion only). Two blocks of grey limestone, each 0.30h, 0.28th, and about 0.90 long. Letters 8cm. high.

ἀψίδας ἀρρήκτους στῆσας, καθάρωτατε Ῥοῦφε,
 καὶ πάντα τελέσης αὐξόμενος προκοπαῖς

Tercüme: Pek afif Rufus, sen kırılması mümkün olmayan kemerleri inşa ettin, ve muvaffakiyetle herşeyi tamamlayacaksın.

10 ἐχθρῶν τε πάσης μηχανῆς ἀνωτέραν.
καὶ χεὶρ μὲν ἢ μόναρχος ἔργου προστάτις
ὡς καὶ χορηγὸς τῶν καλῶν καὶ δεσπότης·
Εὐφήμιος δὲ τοῦ Κράτους μυστογράφος
θερμῶς ὑπουργῶν εὐφυῆς ἐπιστάτης

Tercüme: Bütün tebaasına sanki çocukları imiş gibi daima pederane bir ihtimam gösteren, ve bütün halkın emniyetine bakarak herşeyi şefkatle yapmağa alışmış(?) olan barışçı ve dindar İmparatorumuz Leo ile sevgili oğlu Constantinus, İsa'ya sadık olan bu şehri korumak için marifetli bir surette onu ikinci bir surla kuvvetlendirip eskisinden daha sağlam ve düşmanların bütün entrikalarından üstün kıldılar. Hem hükümdar olan hem de her türlü iyilik temin eden kıralın eli bu eserin hâmisidi, ve hükümetin mahrem kâtibi Euphemios hevesle hizmet ederek işin ehliyetli idarecisi oldu.

Inscription recording the construction of a 'second wall' at Attaleia by the Emperor Leo VI (the Philosopher) and his young son Constantine VII Porphyrogennetus: A. D. 911-2. The metre is the familiar Byzantine 'paroxytone iambic'.

For the last word in l. 5 Lanckoronski has [ἡγ]ούμενος, which offends against the metre; Grégoire follows Papadopoulos in reading [ε]ἰ[θισ]μένος, which gives a good sense but was certainly not written. Repeated examination of the stone shows four upright strokes, then space for two letters followed by the lower parts of two more upright strokes before M: but I can find no word which meets the requirements.

42. Inv. No. 40. From the city wall. Lanckoronski I p. 166, no. 14; Grégoire *Inscr. Grecques Chrétiennes* I no. 304. Block 0.59h, 0.84w, 0.24th. Letters 5cm. high. Photograph Fig. 5. When first copied, the stone was high up in the wall and hard to read: Grégoire, in republishing it, accordingly felt himself at liberty to make many conjectural alterations in the text as given by Lanckoronski, but not one of his suggestions is in fact on the stone. Now that the stone is conveniently accessible it proves to be very legible, and Lanckoronski's text is found to be much nearer the truth than Grégoire's.

ἄστοις ἐσθλοὶ λαμπρᾶς Ἀπτάλου γόνου,
ὑπὲρ Στεφάνου δρουγγαρίου εὐκλέες,
ἀπρὶξ δ' ὁμοῖον ἐργομόχθοις φροντίσιν,

- 5 σθεναρὸν ὄντως, ἀγίτον καὶ τερπνέον,
 τοῖον TAXΩCΑΙΞΑΝΤΟC εὐχεσθαι ὅπως
 ἀμαρτημάτων αὐτὸν εὐρασθαι λύσειν
 καὶ καταδίκης ἐκφυγεῖν αἰωνίου,
 [...]ΠΙΟΝΩΔΕ ἔργον τοῖο ἀπηρτίσθε
 ἔτους † SV IH †

Tercüme: Ey Attalos'un parlak şehrinin değerli oğulları, bu muhteşem, gerçekten sağlam, hayranlıkla haz uyandıran, çalışkan karakterine tam uygun eseri bu kadar çabuk yaratan drungarius Stephanos için dua ediniz ki günahlarının affını bulsun ve ebedî mahkûmiyetten kurtulsun. . . . Hilkattan sonra 6418 senesinde.

Every letter is certain, but the same cannot be said of the interpretation. The general sense is no doubt plain enough: 'Pray for the salvation of Stephanus who constructed this splendid work', i. e. the city wall, or part of it. But the details are obscure. The metre is again the 'paroxytone iambic'.

In. l. 1, ἀστοιος seems to be ἀπαξ εἰρημένον. I can only suppose that it stands for ἄστυος, from ἄστυς, a feminine form of ἄστυ. We have then an address to the citizens of Attaleia: 'O noble offspring of the brilliant city of Attalus'. In ll. 2-4 we have a succession of epithets applicable to a building such as a wall, but no noun with which they can agree—unless ἔργον in l. 8 can be the noun in question. L. 3 I take to mean 'exactly like (i. e. typical of) his industrious turn of mind'. In. l. 4 ἀγίτον is for ἀγητόν, and τερπνέον probably for τερπναῖον, another hapax. In l. 5 εὐχεσθαι is most simply taken, as by Grégoire, to be for the imperative εὐχεσθε, but the preceding words are difficult. ΑΙΞΑΝΤΟC is clear on the stone, but is very tempting to accept Grégoire's correction (δ)ίξαντος, i. e. δελξαντος, which is exactly in place here. If then τοῖον ταχῶς can equal οὕτω ταχέως, the first seven lines of the inscription will yield excellent sense, except always for the lack of an object for δελξαντος. Praise for the speed of the work is perfectly in order: compare for example the inscriptions on the obelisk of Theodosius and over the Topkapı Gate in Istanbul. If on the other hand λίξαντος is to be retained, it can only be for λήξαντος, 'after his death'. We may then read τοῖον τάχ' ὡς and take εὐχεσθαι as the infinitive: 'such a work no doubt as to deserve our prayers that after his death he may find remission of his sins'. In this case the string of

epithets continues at least to the end of l. 7, and it may then be possible for them to agree directly with ἔργον in l. 8. But this can surely not be right: it becomes virtually impossible to give the whole inscription an intelligible construction. The alternative, τοῖον ταχῶς λίξαντος, 'who died so soon', is no better.

The whole uncertainty is increased by the loss of the first few letters of l. 8, which is full of difficulty; it is not at first sight clear whether the first preserved letters should be divided πόνω δέ or -πον ὤδε.² It will be seen from the photograph that l. 7 begins one letter-space to the right of those above it; if the same was the case in l. 8, three letters are lost, otherwise four—or even two, if the line was set forward two spaces. Since the initial letters of the lines form an acrostic³ the first letter must be T. The scansion of this line also gives cause for uncertainty. If every syllable is to scan (note that in l. 3 the elided vowel is not written), one syllable only is lost at the beginning; this gives a much uglier verse than any of the others. The word TOIO is also doubtful. If it is for τοῖον, there seems no reason for the dropping of the *nu* except in order that the second syllable may be elided, and this would certainly produce a rather more elegant verse. We must then supply two syllables at the beginning. If on the other hand it is a poetic form of του=αὐτοῦ, 'his', the reason for using it must be to gain a syllable, and we are again reduced to one syllable at the beginning. Amid all this uncertainty no satisfactory restoration suggests itself to me. I had considered reading [τῶ] (or perhaps [τοίω]) πόνω δέ and understanding: 'and (pray) that by his efforts a work of this kind (τοῖο(ν), i. e. αἰώνιον) may have been constructed', that is, pray that the wall may stand for ever. But to interpret τοῖο(ν) by αἰωνίου in l. 7 is exceedingly artificial, and I feel no confidence that this is right.

The date is *annus mundi* 6418, or A. D. 909-10.

(d) Sepulchral Inscriptions.

43. Inv. No. 240. From the Kale. Robert *Hellenica* VIII 44 and Pl. XIV. Rectangular altar 1. 04h, 0.48w, 0.41th, with a round

² Before the *pi* the stone seems to show to show part of a round letter.

³ ΑΥΑΣΤΑΚΤΕ i. e. Ἀβάζστακτε. For this, and for the identification of the persons, see Grégoire's commentary.

superstructure 0.19h. Letters 20mm. high, but the initial letter of each hexameter is larger. Below the inscriptions is shown a dagger and trident; below these again eight palm-branches.

Τὸν καλὸν ὀφθῆναι, τὸν ἄ[μήχανον?]
 ἐν σταδίοισιν, Ὀκτάκι νει[κήσαν]-
 τα καλὸν Μείλητον ἀθρεῖτ[ε, Οἱ]-
 5 ον πρὶν θήραις Κινύρου καλὸ[ν]
 υἱὸν Ἄδωνιν, Ἦ ποτε δις-
 κευθέντα πᾶν καλόν
 ὡς Ἰάκινθον· Νῦν δέ
 με πυκτεύσαντα κατή-
 γαγε Μοῦρα βιαίως, Καὶ δέ-
 μας ἐγκατέθηκε φίλη
 Παμφυλίδι γαίῃ. Σῆμα
 δέ μοι τύμβου μνήμης
 ἔνεκεν φιλίας τε Στῆ-
 σεν ὑπὲρ δόξης χρηστὸς
 φίλος ἐνθάδ' Ὀδυσσεύς

Tercüme: Yakışıklı, arena'da yenmesi güç, sekiz defa galip gelen Miletos'u görüyorsunuz. Vaktile, avda Kinyras'ın güzel oğlu Adonis nasıl idi ise, diskosla öldürülen güzel delikanlı Hyakinthos nasıl idi ise, ben de öyle idim; fakat şimdi gladiatörlük ederken Ecel Perisi beni şiddetle yere serdi ve ölümü sevgili Pamphylia toprağına gömdü. İyi dostum Odysseus arkadaşlık ve hatıra için, şan şöretim sönmesin diye, mezar anıtını buraya rektetti.

Epitaph of a gladiator, of the class called *retiarus*.

L. 1. τὸν πύ[κτην] Robert, but the stone shows an oblique stroke after τόν.

44. Inv. No. 192. Viale *Annuario* VIII-IX 370, no. 12: *SEG* VI 666: less correctly, Bosch no. 30. Funeral stele with pediment and rosette. 0.82h, 0.42w, 0.20th: the inscription is in a panel. Letters 3cm. high.

Μαρκίων Αἰ-
 γιανίδι τῆ
 μάμμη μνεί-
 ας χάριν

Tercüme: Marcion büyük annesi Aigialis'in hatırası için (bu anıtı yaptı).

Ll. 1-2. Or Αἰγυλλίδι. No cross-bar is visible, but the lettering is much worn. Neither name appears to be known elsewhere, but cf. [Αἰ]γιαλός in *IG II2* 1008, col. IV, l. 97.

45. Inv. No. 239. From the city wall. Limestone block o. 6oh, 1.00w, 0.72th, broken on all sides except the bottom. Letters 5cm. high.

[Λο]ύκιος Καλπούρνιος Κλαυδ[ιανὸς τὸ μνη]-
[μεῖο]ν ἑαυτῷ καὶ Ἀγριππείῳ τ[ῷ υἱῷ· τὸ δὲ]
[κεν]οτάφιον τοῖς ἀπελευθ[έροις μου]

Tercüme: Lucius Calpurnius Claudianus bu anıtı kendisi ve oğlu Agrippinus için (yaptı). Mezarın alt kısmı azatlı kölelerime (mahsustur).

For κenoτάφιον see below, No. 76.

46. Inv. No. 304. From the city wall. Lanckoronski I p. 169, no. 25; Bosch no. 34. Cf. Robert *Bulletin* 1948, 203 and 1949, 54. Fragment of a sarcophagus 0.6oh, 1.40w, 0.33th. Letters 4cm. high.

τὸ δὲ κenoτάφιον τοῖς ἰδίῳις μο[υ]. ἐὰν δὲ τις τολμήσῃ πα]-
[ρὰ ταῦτά τι ποι]ήσασθαι, δώσ[ει e.g. τῷ ταμείῳ κτλ.]

Tercüme: . . . . mezarın alt kısmı akrabalarım (mahsustur). Şayet birisi bunun hilâfına bir şey yapmağa cüret ederse, Vezneye (şu kadar para) verecektir.

The first two words are not now visible. μό[νοις] (Robert) is equally possible. The middle ποιήσασθαι is unusual, and perhaps some less common word was used, e. g. [(ἐξ)ιδιοποι]ήσασθαι.

47. Inv. No. 413. From the city wall. Solid carved block, broken at the bottom, which once formed part of a tomb: 0.61h, 0.63w, 0.60th. Letters 32-35mm. high.

Δεῖος Θρέπτης ζῶν
καὶ φρονῶν ἑαυτῷ [τε]
καὶ τοῖς ἐμοῖς τέκν[οις]
Καλλικλεῖ καὶ Ἀρτε[μει]-
5 σία· ἔσται δὲ ἐξόν [καὶ]
τοῖς ἀποδήμυ[ις μου]
τέκνοις Δεῖῳ καὶ Ν[...]

vac. τεθῆναι · κατ[ά]
[δ]ε ταύτ[α? - - -]

Tercüme: Deios Threptes hayatta iken ve akli başında iken (bu mezarı) kendisi ve çocukları Kallikles ve Artemisia için (yaptı): aynı zamanda, memlekette bulunmayan çocuklarım Deios ve N... 'nin gömülmesi için müsaade edilecektir; ve aynı surette.....(?).

48. Inv. No. 289. From the Kale. Bosch no. 33: cf. Robert *Bulletin* 1948, 202. Fragment of a sarcophagus 0.65h, 1.10w, 0.30th. Letters 10cm. high.

M. Sempro[nius - - - -]
vivos sibi [- - - - - -]
Μᾶρκος Σεμ[πρώνιος - - -]
ζῶν ἑαυτῷ [- - - - - - -]

Tercüme: Marcus Sempronius hayatta iken (bu mezarı) kendisi için (yaptı).

49. Inv. No. 60. From the Kale. Bosch no. 29. Damaged funeral altar 0.64h, 0.31w, 0.20th. Inscription badly written in letters 25-30mm. high.

᾽Ονησίμω Στε-	5	λίνεικος ὁ
φάνου δις		υἱὸς μνή-
τοῦ καὶ ᾽Αν-		[μ]ης χάριν
τύλλου Καλ-		

Tercüme: Stephanos'un oğlu Onesimos (namı diğer Antyllos)'un hatırası için oğlu Kallinikos (bu anıtı yaptı).

50. Inv. No. 283. From the Kale. Square funeral altar 1. 08h, 0.37w, 0.37th. Letters 34-35mm. high.

Ἑρμόλαος
καὶ Παρησία
υεῖῶ μνή-
μην (sic) χάριν

Tercüme: Hermolaos ile Paresia oğullarının hatırası için (bu anıtı yaptılar).

The son's name is not mentioned. Parrhesia occurs in *SEG* II, 603, and as the name of a freedwoman in *IG* IX. 2. 567: the quality of the present stone suggests an equally humble origin.

51. Inv. No. 49. From a house in Antalya. Square funeral altar 0.35h, 0.17w, 0.17th, with relief showing a child raising both arms. Letters 18-24mm. high. Photograph Fig. 6.

Τρωίλος
 ἰδίᾳ θυ-
 γὰ τρὶ
 Ἰά δι
 μ νή-
 μης χάριν

Tercüme: Troilos kendi kızı İas'ın hatırası için (bu anıtı yaptı).

İas, like Doris and Aeolis, occurs as a slave-name: see Bechtel *HP* 544-5. It is by no means certain that this stone belongs to Attaleia: by the style, it might well have come from Pisidia.

52. Inv. No. 228. From the Kale. Rectangular funeral altar 1. 05h, 0.39w, 0.32th. The inscription is roughly written, and the surface of the stone is badly worn into holes. Letters 26-30mm. high.

Κάστωρ Ἑρμέος 9
 καὶ Νανίτας
 Κάστορ(ο)ς
 Κάστορα δῖς
 5 μνήμης χάρι-
 ν

Tercüme: Hermes'in oğlu Kastor ve Kastor'un oğlu Nanitas(?), Kastor'un oğlu Kastor'un hatırası için (bu anıtı yaptı).

L. 2. The name should almost certainly be read *Νανίτας*: cf. *Νανίτας* at Termessus (*TAM* III. 1. 373 etc.) and *Νανίτος* on a monument from Korkuteli in the Smyrna Museum (Robert *Hellenica* III, 173).

L. 3. The stone has *ΚΑΚΤΟΡΑΔ*. For the same error cf. *BSA* 1956, 104, no. 14.

The monument was apparently erected to Castor by his father and brother.

53. Inv. No. 686. From Antalya. Block 0.30h, 0.37w, 0.21th, broken at top and bottom, complete on right and left. Careful script of the Imperial period; letters 28-33mm. high. Photograph Fig. 7.

[- - - - -]
 [φθ]ῆσα μά[χ]αις δι' ὀ-
 πλων δόξῃ μέ-
 γας ὦν Πολυνείκης·
 πρῶτος ἔτρωσα φί-
 λον Ταχινόν [- -]
 [- -] σὺν ὀμείλω(?)
 [- - - - -]

Tercüme: Ben, şöhretli Polynikes, savaşta silâhlarımla (bir çok hasımlar) yere serdim. Arkadaşım Tachinos'u kalabalık arasında(?) ilk yaralayan benim. . . .

Epitaph of a gladiator: the names, the expressions and the metre (cf. No. 43) are all characteristic of gladiatorial epigrams.

L. 1. The restoration is not certain. I take it that ἀντιπάλους πολλοῦς or the equivalent had preceded in the previous line. For the expression δι' ὀπλων in connexion with gladiators see Robert *Les Gladiateurs dans l' Orient Grec* p. 24; τὰ ὄπλα peut désigner à lui seul "les combats de gladiateurs".

Ll. 2-3. δόξῃ μέγας ὦν: the boast of glory is the commonest theme of all in these epigrams: cf. Robert op. cit. p. 302.

For the types of name affected by gladiators see Robert op. cit. pp. 297-302. The name Polynices, being both heroic and of good omen, is naturally a favourite (Robert op. cit. nos. 34, 169, 245). Tachinus does not seem to be attested elsewhere, but Rapidus occurs as the name of a *retarius* in *IL III 12925*=Dessau 5119, and names expressing speed and agility are common: cf. Robert op. cit. p. 300, Callidromus, Polydromus etc., and the heroic name Achilles⁴.

Tachinus, we gather, had hitherto been untouched in his combats: 'I was the first to wound my friend Tachinus'. The use of φίλον is interesting. Robert (op. cit. p. 306) observes very truly, 'le sentiment de la camaraderie semble avoir été très répandu parmi les gladiateurs'.

⁴ I should include in this class the name Ἐπιπτάξ discussed by Robert in *Hellenica VII 138*. Robert observes strangely, 'il est tiré du verbe ἐπιπταῖω *frapper*'. The verb ἐπιπταῖω does not occur, but if it did it could not mean 'strike'; there seems to be a confusion between πταῖω and παῖω. The name surely comes from the verb ἐπιπέτομαι, having letter for letter the form of the participle ἐπιπτάς, and means 'he that flies at' his opponent.

urs': 'ils se battaient entre camarades'. In the epigrams the opponent is described merely as ἀντίος, ἀντίπαλος, σύζυγος or the like: ἐχθρός seems to be avoided. It must often no doubt have happened that good friends were set to fight each other in the way of business: such a case seems to be recorded in *Alt. von Hierapolis* 205 = Robert op. cit. no. 124, q. v.⁵ Polynices only wounded Tachinus, he did not kill him: the incident deserved to be recorded because of Tachinus' previous record of invulnerability.

It would presumably also be possible to read Φίλον ταχεινόν, 'the swift-footed Philus'. I have not found the name Φίλος, but Amicus occurs as the name of a *murmillio* in Dessau 5083a. But this hardly seems probable.

L. 6. σὺν ὁμίλῳ, 'amid the throng', or perhaps συνόμελο[v], 'my associate, comrade'. This word is attested: see LSg s. v.

53a. Inv. No. 229. From the Kale. Rectangular altar 0.93h, 0.40w, 0.32th, with relief in a niche showing a figure wearing a himation, with right hand raised to breast. The inscription, in letters 3cm. high, is almost entirely effaced.

EPO - - - - -
TO.. ΟΔΕ - - - - -

(Anlaşılamadı.)

B. PERGE

(a) Agonistic Inscriptions.

54. Inv. No. 197. From Perge via the Italian Consulate. Pace *Annuario* VI-VII 443-4, no. 153: cf. Robert *Rev. Phil.* LV 128-31: *SEG* VI 727. Three non-joining fragments, apparently of a base: the left edge is preserved in A 1-3 and C 6-8, otherwise all sides are broken. Letters 17-20mm. high. Photograph (B and C only) Figs. 8 and 9.

⁵ The passage, is, however, obscure. The same epigram refers to the opponent's *πικρία ἀλόγιστος*, apparently suggesting that such animosity was out of place in such a combat.

- (A) Γρύν[εια ἀγενεῖους στάδιον δίαυ]-
 λον ὀπλίτην · [- - ca. 17 - 18 - - ἄν] -
 δρας στάδιο[ν δίαυλον ὀπλίτην · Ἄπολ]-
 [λ]ωνίηα ἐν Ἄλ[ικαρνασσῶ - - - - -]
- (B) [- - - - -] στ[άδιον - - - - -]
 [- - - - ἀγενεῖ]ους στ[άδιον - - - - -]
 [- - - - -] ἀγενεῖο[υς στάδιον· Κορι]-
 [ασια ἐν Κλε]ίτορι ἀνδρ[ας στάδιον δι]-
 5 [αυλον ὀπ]λίτην · ν. Ἐ[πινίγια ἐν Ἐρώμη? ἄν]-
 [δρας στά]διον δίαυ[λον ὀπλίτην · ν. Πανα]-
 [θήναια ἐ]ν Εἰλίω πα[ἰδα - - - - -]
 [- - - - -] ON [- - - - -]
- (C) [. . .]α παῖδα[ς στάδιον δίαυλον · ν. Καισά]-
 [ρει]α ἐν Κορίνθω [ἀγενεῖους στάδιον · ν. Ἐ]-
 [λευ]θήρια ἐν Πλα[ταιαῖς ἀνδρας δίαυ]-
 [λον] · ν. Ἀμφιαρᾶ ἀ[γενεῖους στάδιον · ν. Πύ]-
 5 [θια?] ἐν Τράλλεσι[ν ἀγενεῖους στάδιον]
 Ἡμεράσια ἐν Λού[σοις ἀνδρας στάδιον]
 Ἀσκληπίεια ἐν Ἐπιδαύρῳ ἀνδρας στά]-
 διον *vacat*

(Muhtelif yerlerde muhtelif müsabakaların muhtelif kategori-
 lerinde muvaffak olan bir koşucunun zaferlerinin listesidir).

The length of line is determinable. The restoration in B 3-4 is the shortest possible, and gives a line of 30-31 letters; those in B 4-5 and B 6-7 are the longest reasonably possible, and give in each case a line of 29 letters. I have therefore restored the fragments in accordance with this length of line: but the restorations are only *exempli gratia*, especially in C, where the letters on the stone are far from evenly spaced (see Fig. 9). A line of approximately 29-30 letters does, however, restrict the possibilities in several cases. In B 5, if Ἐπινίγια is right (the *pi* is not now visible on the stone), ἐν Ἐρώμη is virtually necessary: a longer name would exceed the probable limits. In C 4 Robert proposed to read Ἀμφιαρᾶ (x)[αὶ Ἐρωμαῖα ἐν Ὠρωπῶ], and this is adopted in *SEG VI* 727; reasonable though this suggestion seemed, it is nevertheless wrong, not only because there is not nearly enough room for it, but also because after Ἀμφιαρᾶ the greater part of an *alpha* is preserved on the stone. We learn that even after the association of Dea

Roma with Amphiaraus in this festival the words *καὶ Ῥωμαῖα* were not invariably added to the old name. It seems that in this case (as perhaps also in A 1) our athlete did not add the name of the place to that of the festival. The mention of the Pythia at Tralles is uncertain: we could equally well restore ἀ[νδρας στάδιον· Ὀλύμ | πια] ἐν Τράλλεσιν.

55. Inv. No. 715. From a field to the south-west of Perge, recently acquired by the museum, a block 0.62h, 0.38w, 0.29th, hollowed in front to form a niche in which stands a gladiator.

(a) On the shield which he carries:

ἀπὸ
'Εφέσου

(b) On the lower rim:

'Αλκείδης νι(κῶν) ιϚ'

Tercüme: (a) Ephesos'tan gelen, (b) onaltı zafer kazanan Alkides.

The gladiator represented is of the common 'heavy' type: his exact designation is uncertain (see Robert *Les Gladiateurs dans l'Orient Grec* 68-70). The number of his victories (sixteen) is high, but is not a record (Robert op. cit. 293-5).

(b) Sepulchral Inscriptions.

56. Inv. No. 425. From the street of tombs at Perge, excavated in 1946 for the Turkish Historical Society by A. M. Mansel. Marble sarcophagus 1. 05h, 2. 41w, 1. 12th. Mansel no. 8.

Αὐρ. Ἐλάτινος
 5   ἑαυτῷ τὸ ἀγγελῖον καὶ Φλαουῖα Ζόη τῆ γυ-
       ναικὶ αὐτοῦ μόνους· μετὰ δὲ ἀποτε-
       θῆναι ἡμῶν τὰ πτώματα βούλομαι
       κορακῶθῆναι τὸ μνημεῖον ἐν-
       τὸς ἡμερῶν τριῶν ὑπὸ τῶν
       κληρονόμων· ἐὰν δὲ μὴ
       κορακώσουσι, εἰσοίσου-
       σι εἰς τὸ ἱερώτατον τα-
       μεῖον * ,βφ'
 Τὸ δὲ κενοτάφιν οἷς ἂν διατάξωμαι

Tercüme: Aurelius Elaĩnos bu mezarı yalnız kendisi ve karısı Flavia Zoe için (yaptı). Bizim ölülerimiz gömüldükten sonra, mezarın üç gün içinde vârislerim tarafından kenetlenmesini istiyorum; şayet kenetlemezlerse, pek mukaddes Vezneye 2500 denar ödeyeceklerdir. Mezarın alt kısmı ise, isimleri vasiyetnamemde geçen kimselere mahsus olacaktır.

L. I. 'Ελαῖνος or 'Ελαῖνος Mansel, but dots are actually placed on the stone on either side of the *iota*. The name, which is written in an erasure, is no doubt (as suggested by Mansel) that of Fl. Zoe's second husband.

L. II. On κενοτάφιν see Robert *Bulletin* 1950, 83-5, and below on No. 76.

57. Inv. No. 427. Perge, from the street of tombs. Mansel no. 6 and Fig. 14. Marble sarcophagus 0.83h, 0.96w. 2. 06 long. The inscription began on the lid, which is now missing. Letters 3cm. high.

[-----]
 και τοῖς ἐξ αὐτῶν [τέ]κνοις μόνοις · ἐτέρῳ δὲ οὐ-
 δεινὶ ἐξέστε ἕτερον πτω-
 μα ἐπιβά-
 λαι, ἐπίτοι δώσει
 τῷ ἱερῷ τάτω
 5 ταμεί· * < M
 φ

Tercüme: . . . . . ve onlardan doğacak olan çocuklar için: başka hiç kimsenin buraya başka bir ölü gömmeye hakkı olmayacaktır: aksi takdirde, pek mukaddes Vezneye 10,000 denar ödeyecektir.

L. 6. μ(υριάδας) ε' Mansel, but the *epsilon* is not on the stone. The fine is accordingly 10,000 denaria, but 50,000 occurs on other tombs from Perge (Mansel nos. 7A=No. 60 below, and 31).

58. Inv. No. 428. Perge, from the street of tombs. Mansel no. 4 and Fig. 12. Marble sarcophagus 0.75h, 0.83w, 2. 15 long. The inscription began on the lid, which is now missing. Letters 30-35mm. high.

[-----]
 [β]ωμεῖδα μετὰ και ἀνγείου Προκονη-
 (και Ἀντωνίου τῷ υἱῷ μου)

σίου ἑαυτῇ μόνῃ· μηδένα δὲ ἔχειν
 ἐξουσίαν ἐμοῦ τελευτησάσης
 5 ἐπιβλεθῆναι εἰ μὴ ἐμὲ τὴν Ἀντωνίαν
 μόνην· καὶ κα τακορακῶσει
 τὸ ἀνγεῖον ὁ κληρονόμος· ἐὰν δὲ μὴ κατακο-
 ρακῶσει ὁ κληρονόμος μου, ὑπεύθυ-
 νος ἔσται τῇ πόλει *,βφ', καὶ εἴ τις
 10 ἄλλος θελήσει ἐπιβιάσασθαι, καὶ αὐ-
 τὸν ὑπεύθυνον εἶναι τῷ προστείμῳ

Tercüme: . . . . kaide ile Prokonnesos mermerinden yapılmış olan lâhti yalnız kendim ve oğlum Antonius için (yaptım). Ben öldükten sonra, yalnız ben Antonia'dan başka hiç kimsenin buraya gömülmeğe hakkı olmayacaktır: vârisim lâhti kenetleyecektir: şayet kenetlemeğe şehir veznesine 2500 denar ödemekle mükellef olacaktır: ve eğer bir başkası mezarı zorlamağa teşebbüs ederse, o da aynı cezaya tâbi tutulacaktır.

L. 1. For βωμεῖδα see Robert *Bulletin* 1950, 82.

L. 2 was inserted later on the bevelled rim of the sarcophagus.

59. Inv. No. 429. Perge, from the street of tombs. Mansel no. 7. Marble sarcophagus 0.60h, 0.70w, 1. 95 long. Inscription in three parts, A and B on the lid, C on the short side of the trough.

(A) ἀνγῖον Ἡρώδου στρ(ατιώτου)
 (B) χαῖρε
 παροδεῖτα
 Οὐλπίος Διονύσις ζῶν ἑαυ-
 5 τῷ κατεσκευάσεν τὸ ἀνγεῖον καὶ
 τῇ συμβίῳ μου Αὐρ. Ζόῃ· ἐτέρῳ δὲ οὐδενί
 ἐξέσται ἐπεισ[βαλε]ῖν πτῶμα· μετὰ
 (C) δὲ τὸ τελευτῆσ[αί] με ὁ κληρονόμος
 μου ἄνευ πά[σης] ὑπερθέσεως ἐν-
 10 χωνεύσει τοὺς πελεκεῖνους
 ἐντὸς ἡμερ ὦν τριῶν· ἐὰν
 δὲ μὴ ἐνχων εὐσ[[ου]]εῖ, δώ-
 σει τῇ Περγαίων πόλει *,βφ'

Tercüme: (A) Bu lâhit asker Herodes'e aittir.

(BC) Yolculara selâm Ulpus Dionysios hayatta iken bu lâhti kendisi ve karısı Aurelia Zoe için yaptı: bir başkasının buraya her-

hangi bir ölü gömmeğe hakkı olmayacaktır. Ben öldükten sonra, vârisim hiç gecikmeden üç gün içinde kenetleri kurşunla tesbit edecektir: şayet etmezse, Perge şehrine 2500 denar ödeyecektir.

A is in a different script, and relates to a reuse of the tomb at a much later date.

Ll. 4, 6. The names are written in erasures, in place of other names.

L. 12. ἐνχωνεύσουσι was first written, then OY was erased and Σ corrected to E.

For the terms used in these inscriptions for the securing of the tomb after burial, see Mansel pp. 33, 59-60, Robert *Bulletin* 1950, 85-6.

60. Inv. No. 433. Perge, from the street of tombs. Mansel no. 7A. Marble sarcophagus 0.71h, 0.72w, 1.87 long. Inscription on the short side in two columns.

	M. Αὐρήλιος Ἑρμᾶς		μόνοις · ἐ-
	Τερμησεύς	15	τέρῳ δὲ
	ζῶν ἐαυτῷ		οὐδενεὶ
	κατεσκευ-		ἔξεστιν
5	ασα τὸ		ἐπιβαλῖν
	ἀγγελι-		ἀλλότριου-
	ον κὲ	20	ν πτωμα.
	τῆ γυνη-		εἰ δὲ μή,
	καί μου		δώσι τῷ εἰ-
10	Αὐρ. Ἀγο-		ερῷ ταμίῳ
	ραστῆ σὺν		
	κὲ τῷ κενοτα-		* μ(υριάδας)ε'
	φίῳ		

Tercüme: Ben, Termessos'lu Marcus Aurelius Hermas, hayatta iken bu lâhti mezarın aşağı kısmile birlikte yalnız kendim ve karım Aurelia Agoraste için yaptım: hiç bir başkasının buraya herhangi bir yabancının ölüsünü gömmeğe hakkı yoktur: aksi takdirde, mukaddes Vezneye 50,000 denar ödeyecektir.

61. Inv. No. 475. From Perge. Three joining fragments of a limestone slab: combined height 0.75, combined width 0.40, thickness 0.11. Letters of Imperial date 37-40mm. high.

[- - - - -]οδώρα Η[- - - - -]
 [κατεσκ]ευασάμην [τὸ ἡρῶον ἐ]-
 [μαυτῆ κ]αὶ τῷ ἀνδρ[ί μου - - -]
 [- - - - -]λῶ καὶ οἷς [ἄν αὐτῆ]
 5 [διατά]ξωμαι ζῶ[σα. *vacat?*]
 [μετὰ δ]ὲ τὴν τελε[υτήν μου]
 [κορα]κώσουσιν [οἱ κλη]-
 [ρον]όμοι μου ἐν[τὸς ἡ]-
 [μερῶν] τριῶν · ἐὰ[ν δὲ μὴ]
 10 [κορακώ]σουσιν, [ἀποτεί]-
 [σουσιν τῷ τ]αμείῳ [* . .]

Tecüme: Ben. . . . . odora, bu mezarı kendim ve kocam . . . los ve hayatta iken bizzat müsaade edeceğim kimseler için yaptırđım. Benim ölümünden sonra, vârislerim üç gün içinde mezarı kenetleyeceklerdir: şayet kenetlemezseler, Vezneye (şu kadar para ödeyeceklerdir).

L. 9. The top of the *alpha* is preserved. For the grammar cf. Nos. 56, 58, 59.

62. Inv. No. 483. Brought to the museum in 1949, a round ostheca with separate lid, 0.80h, 0.46 in diameter. Inscription roughly written in letters 6-7.5 cm. high.

Ἀνίκιος
 Κάρπος

Tecüme: Anicius Karpos.

C. ASPENDUS.

(a) Honorary Inscription.

63. Inv. No. 195. From the Italian Consulate. Plain marble stele, without moulding or decoration of any kind, 0.57h, 0.28w, 0.09th. Letters 15-17mm. high, 12-13mm. in lines 21-23. Photograph Fig. 10.

This stone carries a second version of the well-known decree of Aspendus published by Paribeni and Romanelli in *Mon. Ant. XXIII* (1914), 116, no. 83, with a good photograph: cf. Wilhelm S. B. *Wien Akad.* CLXXIX, 61, Roussel *REG* 1916, 453sqq., Segre *Aegyptus XIV* (1934), 253-68. I exhibit the two texts in succession, calling for

convenience our present stone X, and the original publication Y. I made a search for Y at Aspendus in 1948, but it seems now to have disappeared.

X

ἐπὶ δημιουργοῦ Ἀπολλωνίου[υ]
 τοῦ Διμοχάρους, ἐκκλησίας κυρίας
 γενομένης, ἔδοξε τῷ δήμῳ τῷ
 Ἀσπενδίων· ὅσοι μετὰ Δημο-
 5 κλέους καὶ Λεωνίδου παρα-
 γενόμενοι ἐτήμισαν τῇ πόλει
 τῇ Ἀσπενδίων Πάμφυλοι Λύκιοι
 Κρηῆτες Ἑλληγες Πισίδαι, ἐπει-
 δὴ ἄνδρες ἀγαθοὶ ἐναὶ
 10 καὶ χρήσιμοι τῷ βασιλεῖ Πτω-
 λεμαίῳ καὶ τῇ πόλει, εἰνατου
 πολίτας καὶ εὐεργέτας ὅς καὶ
 ἐκγόνους· στείλῃν δὲ στισάτω-
 15 σαν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀρτέμι-
 δος καὶ ἀναγραφάτωσαν τὰ ὀνό-
 ματα αὐτῶν καὶ πατέρων·
 ἐὰν δὲ εἷς αὐτῶν βούλῃται
 καταχωρίσεται εἰς φυλῆν·
 20 διδέτω ἀργύριον ἢ πόλις· βου-
 λεύθῃται
 Μένανδρος Πιτράκις
 Ελισσοῦ Σωφάνους
 Ἀσπένδιος Μιλήσιος

Y

ἐπὶ δημιουργοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Δη-
 μοχάρους, ἐκκλησίας κυρίας γεν-
 ομένης, ἔδοξε τῷ δήμῳ τῷ Ἀσ-
 πενδίων· ὅσοι μετὰ [Δη]μοκλέους κ[αὶ]
 5 Λεωνίδου παραγενόμενοι ἐβοή[θη]-
 σαν τῇ πόλει τῇ Ἀσπενδίων [Πάμφ]-
 υλοι Λύκιοι Κρηῆτες Ἑλληγες Πισί-
 δαι, ἐπειδὴ ἄνδρες ἀγαθοὶ [γέγε]-
 [νη]νται καὶ χρήσιμοι τῷ τε βασιλ-

- 10 [εἰ Π]τολεμαίωι καὶ τῆι πόλει, εἶναι·
 [αὐτο]ὺς πολίτας καὶ εὐεργέτας το[ῦ]
 [πλήθ]ους καὶ ἐκγόνους· στήλην δὲ σ-
 [τησ]άτωσαν ἐν τῶι [ιερωῖ τ]ῆς Ἄρτε-
 [μι]δος καὶ ἀναγραψά[τωσα]ν τὰ ὀνό-
 15 ματα αὐτῶν καὶ π[ατέρω]ν· ἐὰν δὲ
 [τι]ς αὐτῶν βούληται [κατ]αχωρ[ισθῆ]-
 [ν]αι εἰς φυλὴν· [δοῦναι ἀρ]γύριον
 [ὃ ἂν] ἡ πόλις βού[ληται] τάξαι]
 [Μέ]νανδ[ρος] [- - - - -]
 20 [- - - - -] [- - - - -]
 [- - - -]ιος [Με]λήσιος

Tercüme: Democharis'in oğlu Apollonios demiurgos iken, meclisin âdi toplantısında, Aspendos halkı şu mealde karar verdi: Demokles ve Leonides ile birlikte hazır bulunup Aspendos şehrine şeref veren Pamphylia'lılar, Lykia'lılar, Giritliler, Yunanlılar ve Pisi- dia'lılar, mademki kıymetli insanlardır ve Kıral Ptolemaios ile şehri- mize faydalı oldular, hem kendileri hem ahfadı vatandaş ve velinimet unvanlarını haiz olsunlar; Artemis'in mabedine bir stel dikilsin ve üzerine onların ve babalarının isimleri yazılsın; eğer onların herhangi biri arzu ederse, bir phyle'ye kaydedilecektir: bu işin masrafını şehir görsün. Böyle karar verilmiştir. —Elisotos'un oğlu Aspendos'lu Me- nandros. Sophanes'in oğlu Miletos'lu Petrakis.

The lower half of Y is much worn, and the restoration is far from assured; in ll. 11-12 I have adopted a suggestion of Segre's, and in ll. 17-18 one of Wilhelm's. X on the other hand is clearly legible from beginning to end, but teems with peculiarities of grammar and spelling. With regard to it, two possible views suggest themselves. The first is that X is a copy of Y made in the advanced Roman period when Y had already become largely illegible. ⁶ This was sometimes done in the case of old documents which it was considered desirable to preserve, ⁷ though the necessity for preserving this particular decree is not very obvious. If this view can be accepted, X acquires considerable importance. It would, for example, dispose of the possibility of

⁶ Y dates probably to the early third century B. C.

⁷ A typical example is the letter of Darius I to his satrap Gadates, *Inschr. v. Magnesia* 115a = *Syll.* 22.

reading [Φι]λοκλέους in Y₄, as proposed by Roussel and Segre; and it would confirm the original editors' restoration of Y₁₇₋₁₈, according to which the city (surprisingly) is to pay a sum of money. The names and ethnics in ll. 21-23 would also be of significant interest. But it is, in my opinion, impossible to take this view. The most striking anomalies in X — notably ἐναί in l. 9, εἰνατους in l. 11, εἰς in l. 17, βουλεύθηται in ll. 19-20 — all occur at points where Y is now illegible, so that it would seem that the stone was, at the time when it was copied, in much the same worn condition as in 1914, necessitating a certain amount of conjecture in the copying. More than this: in several places letters are still clearly legible on Y of which no account is taken in X: for example, NTAI in l. 9 and TO in l. 11. Since Y can hardly have been *less* legible in ancient than in modern times, we are driven to suppose that X was not a mere copy, but to some extent a rewriting of Y. But in this case the strange words used are beyond credibility. ἐναί, εἰνατους and the others might be explicable as attempts to copy the visible letters of a badly worn text, but not as words voluntarily chosen. It is of course true that the Pamphylian dialect of Greek, as it appears in inscriptions of the Hellenistic period, shows marked peculiarities; but these do not include forms which afford any parallel to those of our inscription, nor do these dialectal forms occur at all in inscriptions of the Imperial period.

The alternative view of the inscription is that it is a modern copy, in fact a forgery. I am myself convinced that this is the truth of the matter. ἐναί in l. 9 seems to be the modern εἶνε or εἶναί. The unparalleled form βουλεύθηται (meaning presumably 'it has been resolved') seems only explicable as an ignorant attempt at the classical aorist or perfect passive by a person familiar with the modern βουλεύθηκε. The spelling in general is unbelievably bad: such shocking forms as ἐτήμισαν (with the dative!), κίριας, ὅς (= ὡς), Πτωλεμαίω are barely credible in an ancient copy of a document judged to deserve preservation five hundred years or more after its original production. A significant small point is the shape of the *psi* in l. 15, with its curved arms: throughout antiquity this letter seems to have been written consistently with straight strokes.

All these considerations convey, to my mind, the irresistible suggestion of a modern forgery. If it be asked what the purpose of

such a forgery may have been, it is perhaps not difficult to suggest an answer. Y is a remarkable document, and its discovery was certainly a notable event. Its fame is likely to have spread among the Greek population of Antalya, one of whom may well have conceived the idea of producing (no doubt from a hand-copy) a second text, which should supply the missing parts and solve the problems of the original. Such a document might well find a ready sale among the antique-dealers. It is noteworthy that the stone came to the museum from the Italian Consulate; it is presumably too late now to hope for information as to the circumstances under which it came there. No mention of it seems ever to have been made by any Italian scholar.

If this view of the inscription is right, discussion of the problems it poses is beside the mark. Something may, however, be said about the names and ethnics in ll. 21-23. Menandros and Sophanes are ordinary names and call for no remark⁸: not so the other two. Petrakis is a modern name: I know of no real parallel to it in antiquity. Elisotos (or Helisotos) is extraordinary on any view. It is clearly not Greek. As the name of an Aspendian it would be rash to pronounce it impossible, but nothing much like it seems to be known. On the other hand, as the pure invention of a forger it is equally surprising, and must have been prompted by a desire to make the inscription more interesting.

Some uncertainty has been felt as to the significance of the two names added at the end of Y, one view being that they are those of the two men who elected to be assigned to a tribe. If *Ἀσπένδιος* in X could be accepted as genuine, it would at once put this theory out of court. But it is much more likely to be spurious: *-ιος* only being legible on the stone, the temptation to write *Ἀσπένδιος* would be obvious.

Unwelcome as this conclusion is, I feel it to be inevitable. Y is among the most important documents hitherto discovered in this region, but the new stone will give no reliable aid in its interpretation.

(b) Sepulchral Inscriptions.

63. Inv. no. 323. From Aspendus. Bean *EA* no 22 and Fig. 11. Marble stele 0.57h, 0.295w, 0.14th. Letters 24-30mm. high.

⁸ Sophanes does in fact occur at Miletus (*Milet* 1. 3. 128), but so it does at many other places as well.

Ἄρτεμίδωρος
Σόφωνος
Φίλας
Ἄρτιμιδώρου

Tercüme: Sophon'un oğlu Artemidoros. Artimidoros'un oğlu Philas.

Both the spelling and the script show that ll. 1-2 are later than ll. 3-4.

65. Inv. No. 441. From Aspendus (Balkız). Bean *EA* no. 17 and Fig. 7. Upper part of a stele 0.27h, 0.26w, 0.05th.

Εἰρεῖνα γουνὰ Θεοδότου
Ἑρμίας Μιαλειτους
Ἀγάθεις Μιαλειτους
καὶ Μιματεῖ Εἰρεῖνά

Tercüme: Theodotos'un karısı Eirena. Mialeites'in oğlu Hermias. Mialeites'in oğlu Agatheis ve Mimatei Eirena.

66. Inv. No. 442. From Aspendus (Balkız). Bean *EA* no. 18. Plain stele 0.28h, 0.16w, 0.08th. Letters 14-18mm. high.

Μενεις
Φαναξιονυς

Tercüme: Vanaxion'un oğlu Meneis.

67. Inv. No. 444. From Aspendus (Balkız). Bean *EA* no. 20 and Fig. 9. Stele with mouldings cut away for reuse, 0.53h, 0.23w, 0.15 th. Letters 29-30mm. high.

[Ζ]ωΨαμ[ους]
Δοβολειν[-]
ΚορΨ[α]-
λιμνα
γουν[ά]
ΖωΨαμουτ[ος]

Tercüme: Dovolinos'un oğlu Zovamus. Zovamus'un karısı Korvalimna.

68. Inv. No. 445. From Aspendus (Balkız). Bean *EA* no. 19 and Fig. 8. Stele 0.48h, 0.24w, 0.12 th. Letters 17-20mm. high.

ΔιΨονύσεις
Θεοπόλεις

Tercüme: Theopolis'in oğlu Divonyseis.

69. Inv. No. 458. From Aspendus (Camiliköy). Bean *EA* no. 8 and Fig. 4. Stele 0.55h, 0.28w, 0.135th. Letters 20-23mm. high.

ΠαιαΦας
 ΠυναμουΦαυ
 Πυναμουας
 ΠαιαVαV

Tercüme: Pynamyvas'in oğlu Paiavas. Paiavas'in oğlu Pynamyvas.

70. Inv. No. 459. From Aspendus (Camiliköy). Bean *EA* no.9. Stele similar to the last.

Φεχεις
 Φιλανατους
 Μανις
 Μιρατος

Tercüme: Philanates'in oğlu Vecheis. Miras'in oğlu Manis.

71. Inv. No. 460. From Aspendus (Camiliköy). Bean *EA* no 11. Stele without pediment, broken on the right, 0.525h, 0.28w, 0.115th. Letters 25-26mm. high.

Δαματρι[ως]
 [...]ιμαυ

Tercüme: . . . . . imas'in oğlu Damatriyus.

The first letter in l.2. was *alpha*, *delta* or *lambda*; the pointed top is preserved.

72. Inv. No. 461. From Aspendus (Camiliköy). Bean *EA* no. 10. Stele without pediment, 0.54h, 0.30w, 0.16th. Letters 30mm. high.

Ἀρτιμιδώρας
 Κεδαιφίου

Tercüme: Kedaivios'un kızı Artimidora'nın (mezarıdır).

73. Inv. No. 463. From Aspendus (Camiliköy) Bean *EA* no. 12. Stele of similar type.

Δφιγενεις
 Δαματριου

Tercüme: Damatriyus'un oğlu Dvigeneis.

74. Inv. No. 464. From Aspendus. Stele 0.34h, 0.155w, 0.10th. Letters 15-17mm. high, *omicron* smaller.

ΔιΨεις Ἄρισ-
τοπόλεις

Tercüme: Aristopolis'in oğlu Diveis.

75. Inv. No. 465. From Aspendus. Stele of milky white stone 0.545h, 0.255w, 0.13th. Letters 18-20mm. high.

Κεσκευς
ΠρειΨυς

Tercüme: Preis'in oğlu Keskevs.

For Κεσκευς cf. Keskos, a coastal town in Pamphylia or Cilicia. (References in Pape-Benseler s. v.)

ΠρειΨυς seems to be a masculine form corresponding to the feminine Πρειουεις (i e. ΠρειΨεις) in *MAMA I* 112. Other forms of the name are Πρειεις (*MAMA I* 241, *JHS XXII* 357) and Πριβεις (*AM XIII* 262, no. 91, *MAMA I* 201, 326, 376). Sundwall *EN* 183, 184 separates Πρειεις and Πριβεις, but the present text, in which the *digamma* is actually written, confirms that they are identical, as supposed by Calder in *MAMA I*.

76. Inv. No. 466. From Aspendus (Camiliköy). Bean *EA* no. 16. Stele 0.37h, 0.20w, 0.075th, inscribed on both sides.

(a) Letters rather irregular, 13-20mm. high.

Σεραπιῶ
Ἄλεξάδρου

(b) Imperial date, letters 32-35mm. high.

Αὐρ. Ἐπ[ί]-
κτητος Ἄτ[ι]-
μήτου κα-
τεσκεύα-
σα τὸ κεν-
στάφιον

Tercüme: (a) Alexadros'un kızı Serapio.

(b) Atimetos'un oğlu Aurelius Epiktetos bu mezarı yaptı.

The term *κενοτάφιον* is especially common in Pamphylian epitaphs. Its meaning is discussed by J. and L. Robert in *Bulletin* 1948, 203, and at greater length in *Bulletin* 1950, 83-85. In the former place they accept Franz' interpretation, that is, a tomb empty as yet because the proprietor is still alive. In the latter place, after rejecting the

proposed meanings 'cenotaph' and 'portrait', which are plainly inappropriate, they point out that the *κενοτάφιον* is, at least in the case of the sarcophagi from Perge (see above Nos. 56, 60) distinct from the main part of the tomb; they understand it to mean 'cavité funéraire', which may be a funeral chamber (possibly one containing a sarcophagus) or most frequently a hollow space in the substructure of the sarcophagus. In the case of the present stone it is clear that if this interpretation is right the stone must have formed part of a larger monument, as for example *EA* nos. 26, 27 no doubt did. These Aspendian stelae seem in general to be simple headstones: there is no reason to suppose they belonged to larger monuments: but when the present stone was reused in the Imperial period it is of course impossible to say what use may have been made of it. The fact that the original inscription on the other side was not erased suggests that it may have been built into a structure of some kind. Nevertheless, the impression created by the texts as a whole, and the great variety of monuments on which the word occurs, is that it came to mean sometimes in practical usage merely a tomb of whatever kind. After all, any grave may fairly be described as a 'cavité funéraire'.

77. Inv. No. 471. From Aspendus. Fragment of a stele now 0.24h, 0.29w, 0.15th, broken on all sides except the right.

Δαμάρχου
[.]ουγους
[.]ουρμας
[Ἀρ]τιμιδώρου

Tercüme: Kouges(?)'in oğlu Damarchos'un (mezarıdır). Artimidoros'un oğlu Lurmas(?).

L. 1. The right-hand side of the *delta* is preserved. The last letter seems certainly to be *upsilon*. *Δήμαρχος* occurs as a proper name (apparently) at Aspendus (Lanckoronski I 98).

L. 2. Perhaps [K]ουγους, cf. Kouγας *BCH* XVI 232, 445, quoted by Sundwall *EN* 120.

L. 3. Perhaps [Λ]ουρμας, cf. *JHS* XXIV 286, or possibly [K]ουρμας, if this name is rightly read in Sterrett *EJ* no. 158.

78. Inv. No. 467. From Aspendus. Marble stele with shallow pediment containing a rosette, 0. 515h, 0.28w, 0.125th. Letters 20-23 mm. high, *omicron* smaller.

Ἄρτιμιδoρoυς
Κραιτoυς

Tercüme: Kraiς (?)'in oğlu Artimidorus.

L. 2. Of the second letter only the upright is visible, but from the spacing *rho* seems to be nearly certain. The word is presumably a patronymic (nominative Κραις?) but it does not appear to be known elsewhere.

79. Inv. No. 462. From Aspendus (Camiliköy). Bean *EA* no. 7. Stele 0.54h, 0.26w, letters 22-23mm. high.

Ἄπολλώνιος
Ἄπολλωνίου
Δημητρία
Ἄπολλωνίου

Tercüme: Apollonios 'un oğlu Apollonios. Apollonios'un kızı Demetria.

80. No Inv. number. Stele 0.45h, 0.22w, 0.075th, quite plain except for a simple moulding at top and bottom. Inscription near the bottom in letters 18mm. high.

Ἡρακλείδα
τοῦ Ἄπολλωνίου

Tercüme: Apollonios'un oğlu Herakleidas'ın (mezarıdır).

From the general appearance of the stone there can be no doubt that it belongs to the Aspendian class (Nos. 64-79 above).

81. Inv. No. 443. From Aspendus. Bean *EA* no. 21 and Fig. 10. Upper part of a stele now 0.16h, 0.25w, 0.13th. The original inscription has been erased; that now on the stone is of Imperial date; letters 18-21mm. high. The moulding has been cut away for reuse.

Ἐπιτεύξει Ἄθη-
νοδώρου Δημ[ό]-
κριτος [- - - -]
ΟΙ [- - - - - - -]

Tercüme: Demokritos, Athenodoros'un kızı Epiteuxis'e....

82. Inv. No. 435. From Aspendus. Naiskos 0.54h, 0.36w, 0.14th, with fluted columns and relief of a seated female figure full face; at her feet on the right is a small standing figure, child or servant. Inscription in the pediment (below a rosette) and on the base, but the

latter is largely broken away; letters 15-18mm. high. Photograph Fig. 11.

Μακαρία Ἀρτέμω-
 νος θυγάτηρ Μηνοφίλας
 Δημα[- - - - -]
 ΧΕΛΙΡ[- - - - -]

Tercüme: Artemon'un kızı Makaria, Menophila.....

83. Inv. No. 440. From Aspendus. Small altar of white marble 0.29h, 0.09w, 0.12th. Letters 19mm. high in l. 1, decreasing to 10mm. below. Photograph Fig. 12.

Ἀυρήλιος
 Ἀντιοχεια-
 νός Ἀπα-
 μεύς νεα-
 5 νισκολό-
 γος καὶ Φιρ-
 μείνα Μύρις-
 σα Ἀντιοχι-
 10 ανῶ χρηστο-
 τάτῳ υἱῶ ἐ-
 πταέται τε-
 λευτήσαν-
 τι μνείας
 χάριν.
 15 Διονύσιος
 ὁ φίλος τὸ
 μνημα
 παρέσχεν

Tercüme: Genç roller oynayan aktör Apamea'lı Aurelius Antiochianos ve Myra'lı Firmina, yedi yaşında ölmüş olan pek değerli oğulları Antiochianos'un hatırasına (bu eseri ithaf ettiler). Arkadaşı Dionysios anıtı hediye etti.

Both the parents are foreigners. The mother is from Myra in Lycia, the father from Apamea; but which Apamea is not clear.

νεανισκολόγος is elsewhere known only in its Latin form in the scholia to Juvenal VIII, 191, where the words *planipedes Fabios* are

explained by *nobiles neaniscologos*, to which some scholia add *mimologos*, *gesticulatores*. Antiochianus was an actor who specialised in youthful parts. The word is formed like the more familiar *μυμολόγος* and *βιολόγος*, but has additional interest as evidence of specialization in the theatrical profession in the Roman period. The rendering in Lewis and Short, s. v., 'speaking in a juvenile manner', is inadequate.

PART II. PISIDIA.

(a) Votive Inscriptions.

84. Inv. 225(A). From the district of Korkuteli. Metzger no. 7. Broken stele 0.325h, 0.22w, 0.03th, with damaged relief showing Artemis and a fawn. Inscription on the base.

Λούκιος Πωγλ.εὺς χαλκεὺς
'Αρτέμιδι Τίργοσαλλέων εὐχάην

Tercüme: Pogla'lı demirci Lucius, Tirgosalla'hıların Artemis'ine adak olarak (bu eseri yaptı).

85. Inv. No. 262. From Belenli, ancient Olbasa. Pace *Annuario* VI-VII 448, no. 167: Metzger no. 22. Rectangular altar 0.54h, 0.29w, 0.22th, with relief showing Men on horseback.

Αὐρ. Ἀντίοχος
Νέω   νος
[Σ]κρ   αιο[υ]
Μη-
νι
ἐπηκόω εὐ-
χάην

Tercüme: Skraios'un oğlu Neon'un oğlu Aurelius Antiochos, dualarını kabul eden Men'e adak olarak (bu eseri yaptı).

In l. 3 the reading *Σκραιου* was favoured by Pace, and is confirmed by a recent revision at Burdur of Sterrett *EJ* 86, emanating clearly from the same family, in which *Σκραιου* should be read for *Σκραγου*. The addition of the grandfather's name without the article is a peculiarity of this region of Pisidia.

86. Inv. No. 261. From Burdur. Robert *Hellenica* IX 39-50: Bean *JHS* LXXII (1952) 118. Rectangular altar 0.865h, 0.42w, 0.38th,

with reliefs on three sides: (i) Men on horseback; (ii) Hermes; (iii) seated female figure, evidently a goddess. On the fourth side is the main inscription B; the sculptor's signature A is below the relief on side (i).

- (A) [Ἄρτέ?]μων Αἰλίου[υ] ΜΥ[- -]
 ἡργάσεται
- (B) [Ἐ]δδων Νέων[ος] Σω(σ)ου, πάρ[ε]-
 δρος τοῦ Μηνός, κλεί-
 νας δύο σὺν καταρτισμῶ
 καὶ τραπέζας δύο καὶ
 5 [ἄ]νακλιτήρια τέσσαρα
 [σὺν καὶ τῶ] πε[ρ]ιβόλω κα[ὶ]
 [. . . . .] τὴν μέσην κα[ὶ]
 [θ]υρίδα κανκελλωτὴν
 τὴν ἐποῦσα(ν) τῶ ταμί[ω]
 10 καὶ κῆπον σὺν τῶ πεπ[η]-
 γμένω ξυλικῶ καὶ θησαυ-
 [ρὸν . . . . .]ον καὶ * ἕξ ἰς ξυ-
 λοθ[ήκ]ην καὶ τοὺς βωμοὺς
 [τ]οῦ εἰργ[?]μοῦ, ὑφ' ἐν *τ', ἐκ
 15 [τῶν ἰδίων ἄ]νέθηκεν

Tercüme: Sosos'un oğlu Neon'un oğlu, tanrı Men'in rahip muavini Rodon, hepsi 300 denarlık bir bağış olan, mefruşatle birlikte iki yatak, ve iki masa, ve cumba ile beraber dört peyke, ve ortadaki . . . ., ve veznenin üzerindeki parmaklıklı pencereyi, ve tahta parmaklıkla (?) beraber bahçeyi, ve (taş?)tan yapılmış hazine sandığını, ve odun sandığı için 6 denar, ve mukaddes sahanın sunaklarını kendi servetinden hediye etti.

87. Inv. No. 266. From Burdur. Metzger no. 14. Rectangular altar 0.36h, 0.15w, 0.135th. On the front, in relief, a bust of the god Sozon; on the left side, a crown; on the right side, a bunch of grapes. Inscription on the upper and lower mouldings, and around the head of Sozon; the beginning is badly worn.

.ΑΡ. ΟΥ. . . .

.ΑΡΙΟΥ. . . .

Σωσος, Τ[ι]-

μῶ, Νέ-

5

ων

Σώζοντ[ι]

εὐχήν

Tercüme:..... Sosos, Timo ve Neon tanrı Sozon'a adak olarak (bu eseri yaptılar).

L. 4. μω, read by Metzger, is not now visible on the stone.

(b) Sepulchral Inscriptions.

88. Inv. No. 8. From Uzunkuyu (Korkuteli Road). Pace *Annuario* III 13, no. 3: *SEG* II 699. Fragment of a white marble sarcophagus: inscription on a raised panel in letters 16mm. high.

[- - - - -]

το[- - - - έαυ]-

τῆ κα[ι γλυ]-

κυτάτω άν-

δρι Ζβαρδια-

5 νῶ και τοῖς

έξ αὐτῶν

Tercüme: (Bir kadın) kendisi ve pek sevgili kocası Zbardianos ve çocukları için (bu mezarı yaptı).

L. 6. The reading ΕΙΣ αὐτῶν is wrong: the stone has plainly έξ. The ingenious interpretations recorded in *SEG* loc. cit. accordingly fall to the ground.

89. Inv. No. 7. From Uzunkuyu (Korkuteli Road). Woodward *BSA* XVI 107: *TAM* III. 1. 922. Limestone block 1. 01 h, 0.49w, 0.15th, broken on all sides except the top, originally part of a sarcophagus. Letters 38-40mm. high.

ΓΝΩΝΕΤΙΤΟΣΚΗΠΤ

ΤΕΤΥΠΙΑΣΤΕΣΤΗΘΙΦΙ

ΡΟΝΕΡΜΟΥΠΡΟΚΑΘΙ

ΑΡΚΑΤΑΓΕΙΥΨΧΑΣΛ

5 ΣΤ'ΟΚΑΛΛΑΥΡΟΨΒΡΟΤ

ΑΝΦΡΟΝΕΕΙΝΠΙΑΣΓΑΙ

ΔΗΤΑΓΕΓΡΑΠΤΕΙΝΕ

ΕΤΗΝΔΕΣΟΡΟΝΕΝ

ΟΣΕΡΜΑΙΟΣΘΕΕΙ

10 ΧΟΥΤΕΛΕΤΩΝΠΟΛ'

ΑΙΑΛΟΧΩΜΑ
- ΙΝΓΛΥΤΩΝ
ΑΛΛΟΝΕΠ

Tercüme: Ey dostum, eğer asânın ve çoban değneğinin ne diye buraya oyulduğunu anlamak istersen, dur da bunu öğren. Asâ, Önder Hermes'in nakil çubuğudur, çünkü bunu taşıyarak insanların ruhlarını yer altına sevkeder. Bu çoban değneği ise, fanilerin ölümünün timsalidir: kendini fazla beğenme, zira her hayat bir inhina ile nihayetlenir. İşte bunun için çizilmiştir ki sen fani olduğunu anlıyasın. Bu mezar, hem çok isimli Bakchos'un (hem de Hermes'in?) tasavvufî âyinlerine iştirak eden dindar Morsianos Hermaios tarafından kendisi ve karısı Ma . . . ve çocukları için (yapılmıştır). Ve eğer birisi bir başkasını gömerse. . . . .

This is the middle portion of the text published by Woodward. When he saw it, the sarcophagus was standing by the roadside near Uzunkuyu; it was at that time already broken into several pieces, and the inscription was copied under difficulties.⁹ As the stone is now conveniently available, a number of improvements may be made to the published texts. The epigram now runs as follows:

- εἰ βούλει γνῶνε τί τὸ σκῆπτ[ρον] καὶ τί καλαῦροψ
ἐνθάδ' ἐντετύπαστε, στήθι, φίλε, καὶ τάδε γνῶση.
τὸ σκῆπτρον Ἑρμοῦ προκαθη[γέτ]ου ἐστὶ πορεῖον·
τούτο γὰρ κατάγει ψυχὰς μερόπων ὑπὸ γαῖαν.
5 οὗτος δ' ἔστ' ὁ καλαῦροψ βροτον μείμημα τελε[υτῆς].
μηδὲν ἄγαν φρονέειν· πᾶς γὰρ βίος κάμπτει [ἐπ' ἄκρω].
τοῦνεκα δῆτα γέγραπτε, ἴν' ε[ἰ]δῆς θνη[τὸς ἐὼν σύ].
στήσε δὲ τήνδε σορὸν ἐν [-----]
Μορσιανὸς Ἑρμαῖος θεεῖ[κελος]· [-----]
10 καὶ Βάγγου τελετῶν παλυ[-----]
αὐτο καὶ ἀλόχῳ Μα[-----]
[καὶ παι]σίν γ' αὐτῶν [-----]
[εἰ δέ τις] ἄλλον ἐπ[ενθήσει vel s.m. -----]

Ll. 1-2. Heberdey's conjectures in *TAM* are confirmed.

L. 5. οὗτ(ω)ς δ' ἔστ(ω) καλαῦροψ Woodward, followed by Heberdey, since καλαῦροψ is normally feminine. οὗτος δ' ἔστ(ε) i. e. ἔσται

⁹ The other portions of the text do not appear to have reached the Antalya Museum.

Wilhelm, supposing that *καλαῦροψ* is here masculine and that O is a lapicide's error for E. I prefer to read οὗτος δ' ἔστ' ὁ 'καλαῦροψ, not only because οὕτως appears rather meaningless, but because a mark of elision is actually inserted on the stone after ΣΤ, and followed by a slight gap.

L. 7. The radically different new reading displaces previous conjectures.

L. 9. 'Ερμαῖος is certain, not 'Ερμαίου. The man has apparently a double name; but in view of the general tenor of the epigram it is tempting to wonder whether the unknown name ΜΟΡΣΙΑΝΟΣ may perhaps have been misread for ΜΟΡΣΙΜΟΣ. The metre of this line is in any case faulty. After ΘΕ, *epsilon* is virtually certain; a square *sigma* would be possible, but this form is not used in this inscription.

Ll. 12-13 were not read at all by Woodward. Of the *sigma* only the end of the upper horizontal stroke is visible. After ΙΝ, *gamma*, not *tau*.

Lines 5-6 are explained by a relief on the left of the inscription, representing a wooden staff with its end bent over to form a hook (*BSA* loc. cit.): there was, no doubt, a second relief on the right depicting the caduceus (*σκηπτρον*). Heberdey suggests that Morsianos was an initiate of the mysteries not only of Bacchus (l. 10) but also of Hermes (cf. *TAM* III. 1. 910-1), and that he had the crook and caduceus represented on his tomb as symbols of the two gods. The explanation given in the epigram is then a fancy of the poet's own, not intended by Morsianos himself. Heberdey accordingly proposes, as giving the probable general sense of ll. 9-10, the following restoration (with variations) of Woodward's text:

Μορσιανὸς 'Ερμα[- - ου, μύστης ἅμ' ἑὼν, ὅσον ἔζη,]
καὶ Βάγγου τελετῶν καὶ 'Ερμείου ἄνακτος.]

The more complete new reading does nothing to invalidate this interpretation. We might produce the same general sense by restoring, *exempli gratia*:

Μορσιανὸς 'Ερμαῖος θεσί[κελος ὦν ἅμα μύστης]
καὶ Βάγγου τελετῶν πολυ[ωνύμου ἠδὲ καὶ 'Ερμοῦ.]

But it should be observed that l. 7, as it now appears, can in this case only have been written in complete ignorance or disregard of Morsianos' intentions.

90. Inv. No. 272. From Korkuteli. Funeral stele with pediment, 0.59h, 0.36w, 0.16th. In the pediment a large rosette; on the left, a female figure seated full face under an arch; on the right, above, upper part of a reclining figure (male?); below, a pair of compasses(?) and a small object resembling an altar with mouldings, both of these standing on a block or bench; on either side, a club. Inscription below. Photograph Fig. 13.

Παπιάδι
Καλλικλέους

Tercüme: Kallikles'in kızı Papias'a.

The name Παπίας is common in Asia Minor, but always (so far as I know) masculine, with genitive Παπίου (rarely Παπία). Παπιάδι appears to be feminine, and the figure represented on the left is clearly female; but the objects shown on the lower right side are not suggestive of a woman's tombstone—least of all the two clubs (if such they really are). Possibly the stone was prepared to be the tombstone of Papias and her husband jointly, but for some reason only Papias was buried under it.

The stone came to the museum from Korkuteli (Istanoz). On this evidence alone it might have come originally from Lycia; but the form of the monument is more characteristic of the regions to the north, and I have therefore attributed it to Pisidia.

91. Inv. No. 371. From Korkuteli. Bosch no. 26. Stele with pediment, 0.80h, 0.34 to 0.40w, 0.13 to 0.20th. Relief in a panel showing a male and a female figure. Letters 16-18mm. high. Photograph Fig. 14.

[Τ]ρωίλος Ἀτ[τ]άλου Ἀρτέμειδι
[γ]υναικί καὶ Γεωργῶ πεν-
θερῶ μνήμ[η]ς χά<ρ>ιν

Tercüme: Attalos'un oğlu Troilos, karısı Artemeis ve kayınpe-
deri Georgos'un hatırası için (bu mezarı yaptı).

L. 2. Γεωργίω Bosch, but wrongly. The name Γεωργός is as rare as in Christian times Γεώργιος is common. For the pre-Imperial period it is not quoted at all by Bechtel *HP*. It occurs however in the neighbourhood of Korkuteli at Termessus (*TAM* III. 1. 365, Imperial date).

92. Inv. No. 333. From Kargın Köyü (about 10 miles NW of Termessus). Stele 0.55h, 0.39w, 0.17th, broken across the middle, upper left corner broken away. Relief in a sunken panel showing a standing figure, apparently a child. Inscription on the lower rim, which is damaged at the bottom. Photograph Fig. 15.

Κοίντος Πακού
 τ[ιο]ς Αντωνία
 - - - - -

Tercüme: Quintus Pacutius(?) Antonia'ya . . . .

Traces of letters in l. 3. The name Pacutius is unknown to me: it seems likely that Pacuvius was intended.

93. Inv. No. 313. From Termessus. Stele 0.41h, 0.27w, 0.095th. Relief in a panel showing on the right a seated woman with long hair (or perhaps a veil): in front of her a standing woman with a veil, clasping her hand. In her left hand the standing woman holds up an object of uncertain nature. The inscription, badly worn, is on the lower rim. Photograph Fig. 16.

10ΛΗΓΓ. ΚΑΙΒΕΡΜΟΥΣ	Μολης - - - - - 'Ερμούς
ΔΙΚΚΑΙΕΡΜΑΚΤΑΜΟΑΟ	δὶς καὶ 'Ερμαστα Μολεο-
ΗΟΥΓΑ - - - - - ΜΕΛΙΝ	[ς]ῆ θυγά[τηρ . .]μελεῖν[ῆ?]
MNH - - - - - EKEN	μνή[μης ἔν]εκεν

Tercüme: Hermes'in oğlu Hermes'in oğlu Moles ve Moles'in kızı Hermasta, . . . meleine'nin hatırası için (bu mezarı yaptılar). (Tercüme şüphelidir.)

The restoration is not satisfactory. It supposes that the monument is erected by Moles and his daughter Hermasta to Moles' wife; but the middle part of the first line is unaccounted for. The alternative seems to be something like Μολης Γ[ῆ] . . . βερμους δὶς καὶ 'Ερμαστα Μολεο[ς τ]ῆ θυγά[τηρ ---], in which case the persons shown on the relief are Moles' wife Ge and their daughter Hermasta; but the end of l. 3 remains unintelligible. The *beta* in line 1 seems certain.

94. No Inv. number. Rectangular funeral altar 0.66h, 0.25w, 0.25th, the mouldings cut away for reuse of the stone. Relief showing a child standing holding a rectangular object in the left hand. Inscription above and below. Photograph Fig. 17.

['Ερμ]αῖος Κωβαλε[ως]

(relief)

Ἑρμαῖον

νέον

πάτρης πε-

5

δίου μνή-

μης χάριν

Tercüme: Kobalis'in oğlu Hermaios, halasının çocuğu küçük Hermaios'un hatırası için (bu mezarı yaptı).

I have attributed this epitaph to Pisidia by reason of the name Kobalis. In the form Κωβελλης this name is common in the region of Tefenni and Karamanlı (Sterrett *EJ* 42, 53, 59, 80), and apparently nowhere else.

πάτρης πεδίου ?'his aunt's child', rather than 'his country's child' = πόλεως υἱοῦ. The genitive seems to be an error.

94a. Inv. No. 143. From Andya, ancient Andeda. Bosch no. 31. Tombstone 1. 08h, 0.60 to 0.71w, 0.34 maximum thickness (the back is rounded.) Relief showing a man reclining on a couch, his hands resting on a three-legged table in front of the couch; at either end of the couch is a seated woman. In the rounded tympanum above, an eagle with spread wings. Photograph Fig. 18.

Ἀρτείμας Ζηνοδότου Ἀρμαστα

καὶ Ἑλπίδι ταῖς γυναίξι αὐτοῦ

καὶ ἑαυτῶ ἐκ τῶν ἰδίων

τειμῆς χάριν

Tercüme: Zenodotos'un oğlu Arteimas karıları Armasta ve Elpis ve kendisi için (bu mezarı) hürmetini göstermek üzere kendi parası ile (yaptı).

94b. Inv. No. 230. From Celtikçi in the territory of Sagalassus. Funeral altar 0.62h, 0.23w, 0.23th, with a bowl-shaped depression on top. On the front, two busts, male and female; on the right side, an ear of corn; on the back, a shield; on the left side, a male bust. The inscription began on the upper moulding, which is damaged. Imperial date. Photograph Fig. 18a.

[- - - - -]

πατρὶ καὶ μητρ[ὶ]

μνήμης χάρι[ν]

Tercüme:..... babasının ve annesinin hatırası için....

PART III. LYCIA.

(a) Honorary Inscription.

95. Inv. No. 9. Originally from Phaselis (Tekirova), but already in Antalya when first seen in 1906. *SEG* VI 773; *TAM* II 1191; Bosch no. 5. Limestone block, broken at top and bottom.

[Αὐτοκράτορι]
 [Καίσαρι Τρα]-
 [ιανῶ Ἀδριανῶ]
 [Σεβαστῶ, πατρι]
 πατρίδος, Ὀλυμ-
 πίῳ, σωτήρι τοῦ
 κόσμου, ὑπέρ
 τῆς ἐπιβάσεως
 5 αὐτοῦ Φασηλι-
 τῶν ἢ βουλῆ κ[αί]
 [ὁ δῆμος]

Tercüme: Phaselis senatosu ve halkı, vatanın babası, Olympius, kâinatın kurtarıcısı (Imparator Caesar Traianus Hadrianus Augustus)'a ziyareti münasebetile (bu anıtı diktiler).

For this series of dedications by various Lycian cities in honour of Hadrian's visit to Phaselis in A. D. 129 see *TAM* II 1191-3.

(b) Votive Inscriptions.

96. Inv. No. 200. From the district of Kaş (Antiphellus). Metzger no. 16; cf. Bean, *JHS* LXXIV (1954), 227. Stele, broken on the right, 0.34h, 0.60w, 0.04th. Relief depicting the Twelve Gods of Lycia with their dogs, and two central figures of which the upper is female, the lower male. Photograph Fig. 19. The inscription is hard to read.

ὁ κου[ρε]ῖος(?) Ἑρμῆς Φιλέου τοῦ Ουσασου κατ' ἀρὰς Ἀρτέμιδι Κι:[...]
 [κ]αὶ δώδεκα θεοῖς καὶ τῶ πατρι αὐτῶ[ν]

Tercüme: Vassos(?)'un oğlu Phileas'ın oğlu berber(?) Hermes, adağı gereğince Artemis Ki... 'ye ve Oniki Tanrı ile babalarına (bu eseri yaptı).

For κατ' ἀράς in place of the usual κατ' εὐχὴν cf. Heberdey-Kalinka *Bericht über zwei Reisen (Denkschr. Wien XLV, 1896)* I, no. 28. For these Twelve-God stelae in general see most recently Metzger loc. cit. and *TAM* II pp. 267-270.

As Metzger points out, the inscription is important because it identifies the central figure in the upper row as Artemis, who is not mentioned elsewhere in the series, though the central figure is in one other case female (*TAM* II 730; Metzger no. 34.) The male central figure which appears in the great majority of cases may now be identified with some confidence as the father of the Twelve Gods, who also is here mentioned for the first time. On our present stone, is the father to be identified with the small figure among the dogs below? Probably not, because this lower figure regularly appears even when the upper central figure is male; in these cases it seems likely that he is the dedicant, and he is probably so in the present case also.

Robert *Hellenica* X, 9, n. 1 remarks that only here are the twelve gods equipped with shields, and suggests that the present stone may come from a different sanctuary.

97. Inv. No. 213. From the district of Korkuteli. Metzger no. 15. Twelve-God stele 0.325h, 0.42w, 0.05th. Photograph Fig. 20.

δώδεκα θεοῖς κατ' ἐπιταγήν
Τροκόνδα[ς]

Tercüme: Trokondas Oniki Tanrıya onların emri mucibince (bu eseri yaptı).

This is a characteristic specimen of the series: see Metzger p. 36.

98. Inv. No. 710. From Ahatlı Köyü near Akçay, on the road from Elmalı to Gömbe. Twelve-God stele broken on the left, 0.33h, 0.58w, ca. 0.06th. Photograph Fig. 20 a.

[δ]ώδεκα θεοῖς κατ' ἐπιταγήν
'Αρτεμεις Ἑρμαίου

Tercüme: Hermaios'un kızı Artemeis Oniki Tanrıya onların emri mucibince (bu eseri yaptı).

This stone, recently acquired by the museum, comes from the immediate neighbourhood of Comba (Gömbe), which was evidently the centre of the cult (*TAM* II p. 267). It is of normal type. I have myself in recent years seen four other fragments of similar stelae in Gömbe itself.

99. Inv. No. 678. From Elmali. Twelve-God stele, broken on the left, 0.325h, 0.43w, ca. 0.05 th.

[- - -]ΚΟΕΙC κατ' ἐπιταγήν
[-]γρεοναυς

Tercüme: Agreonaus(?) Oniki Tanrıya onların emri mucibince (bu eseri yaptı).

The relief is of normal type, but the inscription seems to be faultily written. L. 1: ? [δῶδε]κ<α> θε<ο>ις. The final *nu* is written backward. L. 2: the name ([Α]γρεοναυς?) seems to be unknown, nor is it clear whether it is a Greek or an Anatolian name.

100. Inv. No. 604. From Kaş (Antiphellus), found in the sea in 1951. Fragment of a Twelve-God stele of normal type; in the upper row most of the central figure is preserved, and parts of four other figures to the left; in the lower row the central figure and six animals to the left. The right half is lost. Present measurements: 0.33h, 0.23w, 0.07th.

[δῶδ]εκα θεοῖς κατ' ἐπιταγήν
'Αρτε [μῶν? μεις?]

Tercüme: Artemon(?) Oniki Tanrıya onların emri mucibince (bu eseri yaptı).

101. Inv. No. 3. 'Allata e Lycia'. Pace *Annuario* III (1916-20), 17, no. 9; *SEG* II 695; Robert *Hellenica* III 52, no. 23; Metzger no. 1. Votive stele representing a deity on horseback carrying a club. Inscription below.

[- - -]ρ β' Χρησίμου
[Ἡρ]ακλεῖ εὐχὴν

Tercüme: Chresimos'un oğlu...r'in oğlu...r Herakles'e adak olarak (bu eseri ithaf etti).

L. 1. Χρησίνου previous editors, but the *mu* is clear. For the reading of line 2 see Robert *Hellenica* VII 58.

The god represented is Kakasbos, a Lycian and Pisidian deity identified (no doubt by virtue of his club) with the Greek Heracles: see Robert *Hellenica* III 38sq., Metzger pp. 13-16.

102. Inv. No. 273. From Korkuteli. Metzger no. 4. Stele 0.28h, 0.30w, 0.11th, with relief of Kakasbos on horseback. Inscription on the rim above and below.

Μασαδος Δ[α?]-
κιδος θε[ῶ]

Tercüme: Dakis'in oğlu Masados tanrıya. (Tercüme süphelidir.)

The god's name was apparently not written, but his identity is not doubtful. The dedicant's name and patronymic are uncertain: see Metzger's photograph Pl. I. The name Μασαδι (dative) occurs in Sterrett *EJ* 66. After ΘΕ in l. 2, traces of a round letter.

103. Inv. No. 255 (B). From Korkuteli. Fragment of a stele 0.18h, 0.285w, 0.08th. Of the relief there is preserved only the legs and hind-quarters of a horse, with part of the rider's right leg. Inscription on the rim below. Photograph Fig. 21.

[-] \ EKMIωKΟΛΟCΑ
[-] ωΕΥΧΗ ΗΡΑΚΛΗ

We have evidently an ex-voto dedication to Kakasbos-Heracles, so that line 1 should contain the name of the dedicant. Δεκμιω seems tolerably certain, followed apparently by an Anatolian name or ethnic ending with -ω in line 2; but the dative case is unintelligible. On the left at least two or three letters are missing. In line 2 there appears to be an oblique stroke on the stone between the two *eta's*, so perhaps a ligature was intended and we should read εὐχὴν Ἡρακλῆ.

Another dedication to Kakasbos-Heracles above, No. 32.

104. Inv. No. 220. From Gölcük in the district of Finike. Metzger no. 12. Stele of curious shape 0.37h, 0.26 in maximum width, 0.11th. The relief represents a horse and rider. Inscription across the bottom and vertically up the right side.

[ε]ὐχὴ Σοτ | ζον

Tercüme: Tanrı Sozon'a adak.

Ex-voto to the equestrian deity Sozon. See Metzger p. 28 and Pl. IV. The text of the inscription, though faulty and abnormal, is quite certain.

105. Inv. No. 606. From Kaş. Benndorf etc. *Reisen* II 62, no 117. Plain altar with simple mouldings, 0.37h, 0.19w, 0.16th.

Ἄμμις
Ἐλευθέρα
χαριστήριον

Tercüme: Ammis, tanrıça Eleuthera'ya şükranını göstermek için (bu eseri ithaf etti).

This stone belongs to Antiphellus, where it was copied in 1892 and where I saw it as recently as 1952. For the goddess Eleuthera in Lycia and Pisidia see Robert *Rev. de l'Histoire des Religions* XCVIII (1928), 56-9; cf. *Hellenica* VII, 70.

106. Inv. No. 531. From Furnaz near Patara. Small marble altar 0.30h, 0.135w, 0.095th, with acroteria and a round superstructure. Inscription in letters of Imperial date 10-15mm. high. Photograph Fig. 22.

Ἀγαθεῖνος Τλ-
ηπολέμου Ἄρ-
τέμιδι Μαλει-
τικῇ εὐχὴν
5 μετὰ τῶν
συνερχο-
μένων

Tercüme: Tlepolemos'un oğlu Agathinos Artemis Maleitike'ye adak olarak, tarikatin diğer âzalarile birlikte (bu sunağı ithaf etti).

Ex-voto dedication to Artemis Maleitike. This epithet for Artemis seems to be new. It is likely to be toponymical, and may possibly be connected with the δῆμος Μαλιεύς at Tlos (*TAM* II 597).

For οἱ συνερχόμενοι of a religious society compare *JHS* XXIV (1904) 21-2, no. 4 = *BCH* XXXII (1908), 524 = Mendel *Catalogue* III 837, ὑπὲρ ὑγείας καὶ σωτηρίας τῶν γεοκτειτῶν καὶ τῶν συνερχομένων ἐπὶ τὸν θεόν: Paton-Hicks *Inscr. of Cos* no. 382 = Cauet *Delectus* no. 162. ἔδοξε τῷ κοινῷ τῶν συμπορευομένων παρὰ Δ[ί]α Ἰέτιον.

107. Inv. No. 481. From Kaş. Statuette of pink stone showing in high relief a nude male figure with long hair standing full face. Inscription on the base. Photograph Fig. 23.

Νικαρχος Νικάρ-
χου Νύμφαις
εὐχὴν

Tercüme: Nikarchos'un oğlu Nikarchos Nympha'lara adak olarak (bu eseri ithaf etti).

The cult of the Nymphs at Antiphellus was already known, and is further attested by an unpublished epitaph at Kaş in which the

fine for violation of the tomb is made payable to them. See also Robert *Hellenica* X, 217-9.

(c) Sepulchral Inscription.

108. No Inv. number. Broken slab of limestone 0.80h, 0.59w, 0.14th, reused and carrying on the back an inscription in Arabic characters. Two large square holes have been cut in the face. The top and right side have been trimmed, but no original edge is preserved. Letters 26mm. high.

[τοῦτο τὸ] μνη[μεῖον κ]ατεσ[κεύασεν]
 [- - - -]μη ἢ καὶ Πτολεμαί[ς ἐαυτῆ]
 [καὶ τοῖς] τέκνοις αὐτῆς *vac.* [καὶ]
 [τοῖς? ἐξ] αὐτῶν γεννηθησο[μένοις]
 5 [- - - -] EIOMOY · συνχωρῶ δὲ [- - -]
 [- - - -] αὐτῆς γεγεννημένη [καὶ οἷς ἀν]
 [ἐνγράφ]ως ἐπιτρέψω · ἄλλ[ω δὲ οὐδε]-
 [νὶ ἔσται], ἢ ὀφειλέσει Μυρέω[ν τῷ δῆμω]
 [* . . καὶ ἔσ]τω ἀμαρτωλὸς θε[οῖς καταχ]-
 10 [θονίους. ἢ] δὲ προσανγ[ε]λ[ία ἔσται τῷ]
 [βουλομένω ἐπὶ τῷ ἡμίσει *vel sim.*]

Tercüme: . . . . me, namıdiğer Ptolemais, bu mezarı kendisi ve çocukları ve onlardan da doğacak olanlar için yaptı; aynı zamanda, onun(?) da doğurmuş olduğu kızın ve kendilerine yazılı olarak müsaade edeceğim kimselerin (buraya gömülmesini) kabul ederim. Hiç bir başkasına müsaade edilmeyecektir; aksi takdirde, Myra halkına (şu kadar para) borçlu olacaktır, hem de yeraltı tanrılarının nazarında günahkâr olsun. İhbarda, cezanın yarısını almak şartile, istiyen bulunacaktır.

The stone comes obviously from Lycia, no doubt from the central area in which the authority of Myra was strong. Lines 7-11 are characteristic of Lycian epitaphs.

L. 5. The letters EIOMOY are clear, and if right must apparently be divided-ει ὀμοῦ: alternatively we might read e. g. [καὶ τῷ θ]εῖ(ω) μου. But if lines 5-6 are to be restored [καὶ παῖ | δι τῆ ἐξ] αὐτῆς γεγεννημένη or the like, -ει(ω) must be the end of a term denoting some female person. I can find no satisfactory solution.

PART IV. INSCRIPTIONS OF DOUBTFUL
PROVENIENCE

(a) Honorary Inscriptions.

109. No Inv. number. Bosch no. 9. Round base 0.98h, 0.52 in diameter. Letters 40-45mm. high.

[Αὐτοκράτορα]
Καίσαρα Μ. Ἰούλι-
ον Φίλιππον Εὐ-
σεβῆ Εὐτυχῆ Σε-
βαστόν, σωτήρα
5 τῆς οἰκουμένης,
οἱ γεραιοί

Tercüme: İhtiyarlar, kâinatın kurtarıcısı İmparator Caesar Marcus Iulius Philippus Pius Felix'in (bu heykelini rektettiler).

As Bosch observes, the statue was no doubt erected in A. D. 242 to celebrate the accession of the Emperor Philippus Arabs.

This inscription probably belongs to Attaleia.

110. No Inv. number. Fragment of a rectangular base 0.63h, 0.31w, 0.37th; moulding at the top, right edge preserved, broken on the other sides, but the inscription is complete at the bottom. Letters 6cm. high in line 1, 4cm. in the other lines.

[- - - -] ωδίω
[- - - -] ς Ἀγαθεῖ-
[νος - - - καὶ Λαβερι-
[α? ος? - - -] Μάγνα
[- - - -] μήτηρ

Tercüme: ...odius .... Agathinos.... ve Laberius(?).... Magna.... anne.

The amount missing is quite uncertain. Lines 2-5 evidently contained the names of a group of persons, but they give no clue to the provenience of the stone. Plancia Magna has recently become familiar at Perge, but the name Magna is too common to justify an identification.

111. No Inv. number. Round base 0.76h, 0.57 in diameter; upper surface plain. Inscription very badly weathered; letters 30-33mm high.

 ΙΑΝΑΝ
 ΟΥΚ
 ΟΝ ΑΤ
 ΡΟΣΙΜ

 ΟΔΗΜΟΣ (?)

(Anlaşılamadı).

If the reading $\acute{\omicron}$ $\delta\tilde{\eta}\mu\omicron\varsigma$ is correct, the inscription is no doubt honorific; but nothing is guaranteed.

(b) Votive Inscriptions.

112. No Inv. number. Bosch no. 1. Round base 1. 02h; letters 45mm. high, coloured red in the odd-numbered lines. Lines 2 and 4 were no doubt originally coloured blue.

Θεῶ 'Ηλίῳ
 [['Ελεγαβάλῳ]]
 ἡ βουλή καὶ
 ὁ σύνπας
 δῆμος

Tercüme: Senato ve bütün halk Güneş Tanrısı Elegabalos'a (bu eseri ithaf etti).

Line 2 was overlooked by Bosch. It has been intentionally erased, but every letter is still recognisable. The dedication was originally made to the Sun-God Elegabalus (Elagabalus, Alagabalus), the deity of Emesa, whose priest the Emperor Elagabalus was. When the Emperor's memory was condemned after his death, his name (officially M. Aurelius Antoninus) was erased from public monuments; in the present case it seems to have been thought advisable to erase the god's name too, being as it was identical with the familiar name of the Emperor. The dedication thus appeared to be made simply to the Sun-God. It is not necessary to infer from the fact of the erasure that it had been intended to *identify* the Emperor with the Sun-God, even though such a misunderstanding would be by no means inconceivable.

It is highly likely that this stone belongs to Attaleia.

113. Inv. No. 180. From the Italian Consulate. Paribeni-Romanelli *Mon. Ant.* XXIII (1914), 24, no. 13; Pace *Annuario* VI-VII (1923-4), 420, no. 120; *SEG* VI 644; Metzger no. 17. Rounded block 0.28h, tapering towards the top, representing in high relief Cybele seated with a lion each side of her. The inscription is roughly cut on the base.

Βας Μενεδήμου Μητέρ[ι]

Tercüme: Menedemos'un oğlu Bas, Tanrıların Annesine (bu eseri ithaf etti).

Dedication to the Mother of the Gods. The left half of the inscription was completely misread by the Italian editors: see *SEG* loc. cit. Metzger, following a reading by Robert, gives [.]κας Μενεδήμου Μητέρ[ι]: but in fact nothing seems to be missing on the left. The first letter may be B or K: since the name Bas is known, but not Kas, I have preferred the former. This type of name is characteristically Anatolian: cf., Νας, Τας, Μας, Λας and others, occurring principally in the region to the north and east of Antalya.

114. No Inv. number. Metzger no. 29. Stele 0.295h, 0.18w, 0.085th, with relief showing a figure on horseback; below, a scorpion; below again, a snake. Inscription above the snake, apparently complete.

[’Α]πολώνιος ἀνέθ[ηκ]ε

Tercüme: Apollonios ithaf etti.

(c) Agonistic Inscription.

115. No Inv. number (formerly No. 191). From the Italian Consulate. Pace *Annuario* VI-VII (1923-4), 419, no. 117, with errors; *SEG* VI 654. Rectangular base 0.435h, 0.57w, 0.56th, with simple moulding at top and bottom; upper surface plain. Letters 3cm. high. Squeeze Fig. 24.

[- - - - -]
 μίδου νεικήσας θέμιδ[α]
 παίδων πάλην τὴν ἀχθε[ῖ]-
 σαν τὸ πρῶτον ἐξ ὑποσχ[έ]-
 σεως Τιβερίου Κλαυδ[ίου]

Tercüme . . . mides'in oğlu (falan), Tiberius Claudius Agrippinus'un vaadına göre ilk defa yapılan güreş müsabakalarında galip geldikten sonra (bu anıtı rekzetti).

As the stone is complete with mouldings, it is not clear exactly where the inscription began. For Ti. Claudius Agrippinus see Robert *Rev. Phil.* 1929, 122-3, *Pros. Imp. Rom.* ² C 776.

(d) Sepulchral Inscriptions.

116. No Inv. number. Fragment of a thin slab of pink stone 0.28h, 0.22w, 0.05th. Letters 35mm. high. Photograph Fig. 25.

[- - -] \ IE11 [- - - - - - - -]
 ['Aθ] ηναίδος Σ / [- - - - - - -]
 [- τ] ῆς γυναικὸ [ς - - - - - - -]
 [- κ] αὶ τῶν ἰδίων αὐ [τοῦ σὺν]
 5 [τῶ] προσόντι ἀνακλι [ιτηρίῳ ?]

Tercüme: karısı Athenais ile akrabalarının (haturası için?), bitişik peyke(?) ile birlikte (bu mezarı yaptı) (Tercüme şüphelidir.)

This appears to be part of an epitaph. ἀνακλιτηρίῳ (if rightly restored: cf. No. 86) will denote some kind of bench or exedra adjacent to the tomb, as often in Lycia and elsewhere; for the expression cf. σὺν τῶ προσόντι βαθρικῶ (*Alt. von Hierapolis* no. 86).

117. Inv. No. 172. From the Italian Consulate. Pace *Annuario* VI-VII (1923-4), 420, no. 119; *SEG* VI 656. Round altar 0.66h, 0.54 in diameter at the top, 0.63 at the bottom; saucer-shaped depression in the upper surface. Letters 3cm. high.

Δαμοφύλα
 Σάμου
 εὐσεβῆς
 χαῖρε

Tercüme: Ey Samos'un kızı dindar Damophyla, elveda!

118. Inv. No. 190. From the Italian Consulate. Pace *Annuario* III (1916-20), 15, no. 5; *SEG* II 701. Rectangular altar 0.92h, 0.41w, 0.41th. Letters 47-48mm. high.

'Ακύλας
 Μουτνοῦ-
 τῆς Μήνιδι
 μνήμης
 5 χάριν

Tercüme: Moutnoe'li Aquilas, Menis'in hatırası için (bu anıtı yaptı).

The toponymic Μουτνοῦτης remains unique, and the locality of the place in question is quite uncertain.

119. No Inv. number. Bosch no. 28. Funeral altar 0.80h, 0.34w, 0.33th, with acroteria and plain moulding. Letters 34mm. high.

Πόπλιος καὶ
Τροκόνδας
Ἑρμαίῳ τῷ
ἀδελφῷ
μνήμης
χάριν

Tercüme: Publius ve Trokondas kardeşleri Hermaios'un hatırası için (bu anıtı yaptılar).

120. No Inv. number. *CIG* 4340c, p. 1158; LeBas-Waddington 1366; Lanckoronski I 168, no. 23; Bosch no. 32; cf. Robert *Bulletin* 1949, 54. Limestone block 0.39h, 1.70w, 0.36th. Letters 45-55mm. high.

Μ. Καλπ. Μ. υ. Ἐπινεικιανός [τοῦτο τὸ] ἥρώ-
ειον ζῶν κατεσκεύασεν ἑαυτῷ καὶ τοῖς ἰδίοις
αὐτοῦ ἀπελευθέρους

Tercüme: Marcus'un oğlu Marcus Calpurnius Epinikianos hayatta iken bu mezarı kendisi ve azatlı köleleri için yaptı.

The *cognomen* was first correctly read by Bosch. A father and son, both by the name of M. Calpurnius Epinicus, are known in Pisi-dia: see Ramsay *CB* I 305, no. 102, and 307, no. 114. The father was freedman of M. Calpurnius Longus; for members of this family at Attaleia see Nos. 11, 13, 14, 15, 16 above.

121. No Inv. number. Bosch no. 27; cf. Robert *Bulletin* 1948, 204. Funeral altar 0.66h, 0.42w, 0.41th. Letters 25-35mm. high.

Γάις Δημη-
τρίου κατεσ-
κεύασε τὸ
μνημεῖον ἑαυ-
τῷ καὶ Πλατω-
νίδι Πλάτωνος
τῇ γυναικὶ αὐ-
τοῦ μόνοις

Tercüme: Demetrios'un oğlu Caius bu mezarı yalnız kendisi ve karısı Platon'un kızı Platonis için yaptı.

122. Inv. No. 196. From the Italian Consulate. Pace *Annuario* VI-VII (1923-4), 419, no. 118; *SEG* VI 655. Limestone slab 0.67h, 1.22w, 0.20th. Letters 4cm. high.

Αὐρ. Ἀντιπατριανὸς Κοίν-
τος ἑα[υτ]ῶ τὴν πύαλον
κατεσκευάσε[ν καὶ] τῇ γυναι-
κί Α[ὐρ.] Πρόκλῃ, ἐτέρῳ
δὲ ο[ὐ]δενί

Tercüme: Aurelius Antipatrianus Quintus bu lâhti kendisi ve karısı Aurelia Procla için yaptı, başka hiç kimse için değil.

L. 2. Κοίντος is correct, not Κοίντου as suggested in *SEG*.

123. Inv. No. 193(B). From the Italian Consulate. Plain block 0.42h, 0.49w, 0.91th: inscription complete on the right and at the bottom, incomplete on the other sides. Letters 4cm. high.

[-----]ΗΤΗΣ[- -]
[-----καὶ-----]δι τῇ ἀπελευ-
[θέρα καὶ τοῖς ἐξ αὐτ]ῶν τέκνοις κα-
[τέστησεν ἄλλῳ δὲ μ]ηδενί ἐξὸν εἶναι
5 [ἐνθάψαι τινά ἂν δέ] τις παρὰ ταῦτα
[εἰσβιάσῃται, εἰς τὸ] ταμεῖον δώσει δη-
[νάρια πεντα]κόσια * φ'

Tercüme:..... ve azatlı kölesi..... is ve onların çocukları için (bu mezarı) yaptı: bir başkasına gömülmesi için müsaade edilmesin. Şayet birisi bunun hilâfına mezarı zorlarsa, Vezneye (beş yüz denar) ödeyecektir.

The restoration is *exempli gratia*. The lines of the inscription are not parallel to the edges of the block, which has evidently been trimmed for reuse.

124. Inv. No. 191. From the Italian Consulate. Two joining fragments of a block; combined height 0. 70, 0.35w, 0.30th. The inscription is complete at the bottom, broken on the right; the top and left edges are preserved, but the text is obviously incomplete on the left, and presumably so at the top also. Letters 30-35mm. high.

[- - - - -]
 [- - - - - τεθῆ]ναι ἐν τῷ κεν[οταφίῳ].
 [ἐὰν δέ τις παρὰ ταῦτ]ά τι ποιήσῃ ἢ ἐ[τέρου]
 [τινὸς πτῶμα ἐνκατά]θῆται ἢ βιάσῃ[ται- - -]
 [- - - - - δώσει εἰς τὸ τ]αμεῖον [δηνάρια ..]

Tercüme:..... bu mezara gömülmesi için.....; şayet birisi bunun hilâfına bir şey yapar, veya bir başkasının ölüsünü gömer, veyahut da mezarı zorlarsa, Vezneye (şu kadar para) ödeyecektir.

From the use of the term κενοτάφιον it is likely that this stone comes from some part of Pamphylia: see above, No. 76.

125. Inv. No. 468. Thin slab 0.25h, 0.17w, 0.025th, quite plain and devoid of any decoration. Inscription roughly written in letters of the late Imperial period 12-14mm. high.

Εἰάσων καὶ
 Ἀπολλών-
 ιος Ζωτί-
 κῶ ἀδελ-
 5 φῶ μνίας
 χάριν ἐποί-
 ησαν (leaf)

Tercüme: Iason ile Apollonios, kardeşleri Zotikos'un hatırası için (bu mezarı) yaptılar.

COMPARATIO NUMERORUM

Inv.No.	G.E.B.	Inv.No.	G.E.B.	Inv.No.	G.E.B.	Inv.No.	G.E.B.
3	101	197	54	307	26	435	82
7	89	199	39	308	27	437	36
8	88	200	96	313	93	440	83
9	95	205	40	323	64	442	66
10	28	213	97	333	92	443	81
19	17	220	104	371	91	444	67
30	40	228	52	375	31	445	68
40	42	229	53a	377	8	458	69
49	51	230	94b	407	19	460	71
60	49	239	45	408	23	461	72
67	32	240	43	409A	7	462	79
70	34	255A	84	409B	5	463	73
108	33	255B	103	410	2	464	74
136	41	261	86	412	22	465	75
143	94a	262	85	413	47	466	76
151	3	266	87	414	10	467	78
154	4	272	90	415	20	468	125
155	18	273	102	416A	12	471	77
172	117	283	50	416B	30	475	61
180	113	284	13	417	15	481	107
190	118	288	1	419	24	483	62
191	124	289	48	420	11	531	106
192	44	290	29	421	37	604	100
193A	14a	291	9	425	56	606	105
193B	123	292	6	427	57	678	99
194	38	303	21	428	58	686	53
195	63	304	46	429	59	710	98
196	122	306	25	433	60	715	55

INDEX OF DEITIES

Antonia 18	Cybele 113	Leto 21	Tiberinus 30
Apollo 21, 28	Dionysus 21	Men 85, 86	Twelve Gods 96-100
Ares 21	Drusus 24	Meter 113	Zeus 25
Artemis 21, 63, 84, 96, 106	Elegabalus 112	Nymphs 107	θεὰ ἐπήκοος 35
Athena 18	Eleuthera 105	Pan 31	θεός 37, 102
Claudius 22	Eros 39	Rome 19, 20, 24	θεὸς μέγας 34
	Heracles-Kakas-bos 32, 101, 102, 103	Sozon 33, 87, 104	

GEOGRAPHICAL INDEX

Ἀλικαρνασσός 54	Κόρινθος 54	Πλαταιαί 54
Ἀπαμεύς 83	Κρής 63	Πόντος 13
Ἀσπένδιος 63 <i>tris</i>	Κυρήνη 26	Προκονήσιος 58
Ἀτταλεύς 1	Λοῦσοι 54	Πωγλεύς 84
Ἀχαία 13	Λυκία 140, Λύκιος 63	Σιοῦς 30
Βιθυνία 13	Μιλήσιος 63	Τερμησεύς 60
Γρύνεια 54	Μουτνοῖτης 118	Τιργοσαλλεύς 84
Ἑλλην 63	Μυρεύς, Μύρισα 83, 108	Τράλλεις 54
Ἐφεσος 55	Παμφυλίας 43, Πάμφυλος 63	Φασηλείτης 95
Ἴλιον 54	Περγαῖος 21, 59	
Κλείτωρ 54	Πισίδης 63	

Res. 1, Kitabe No. 25

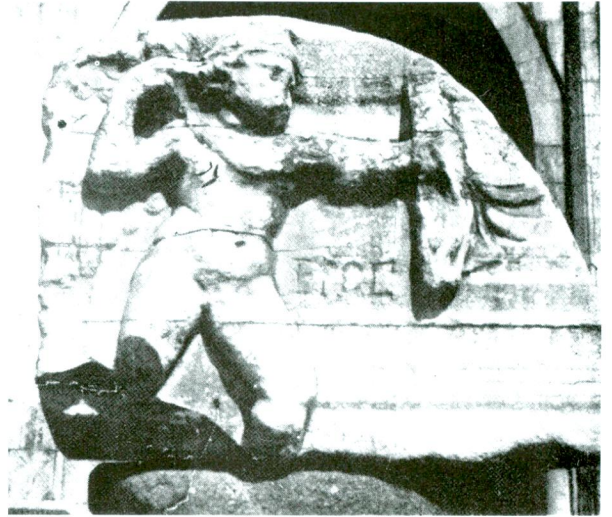

Res. 2, Kitabe No. 31

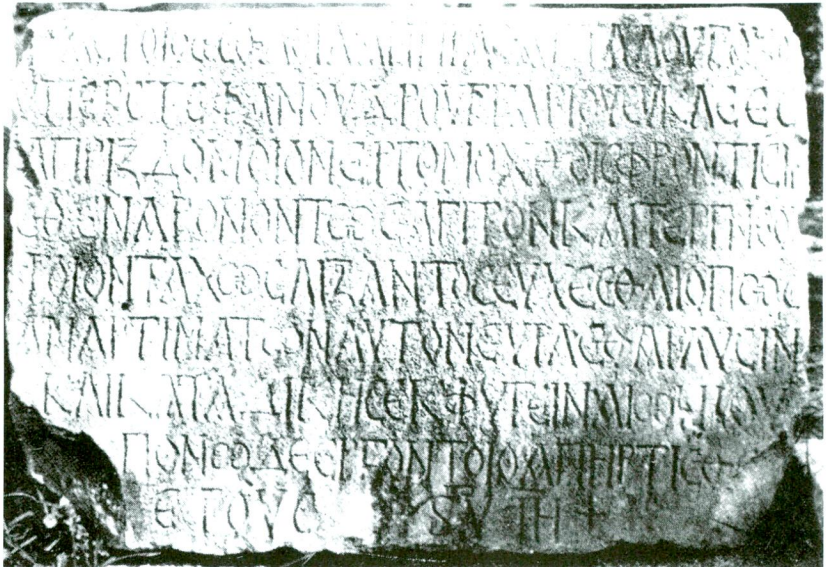
G. E. Bean

Res. 3, Kitabe No. 35

Res. 4, Kitabe No. 39

Res. 5, Kitabe Na. 42

Res. 6, Kitabe No. 51

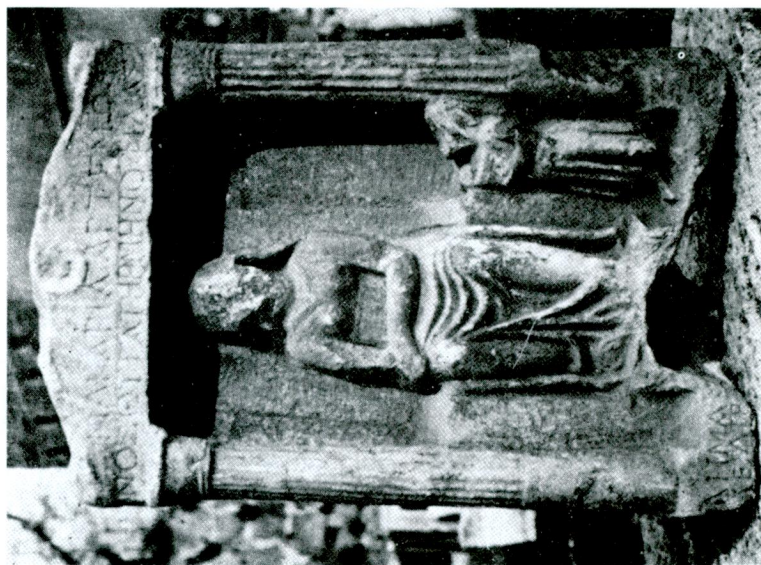
Res. 7, Kitabe No. 53

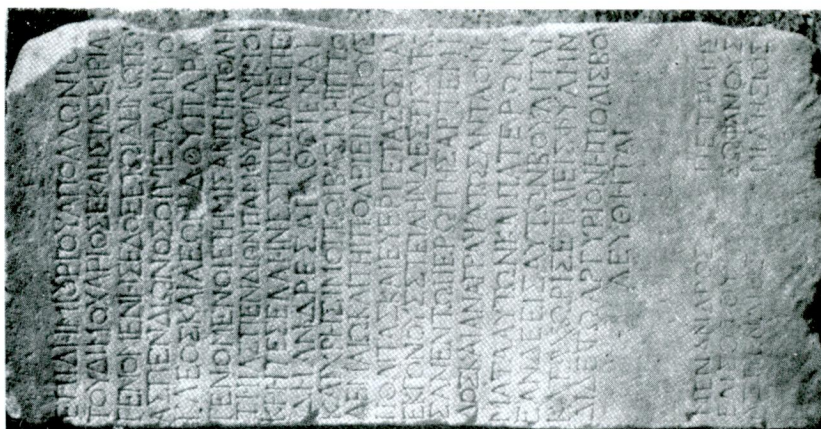
Res. 8, Kitabe No. 54 B

Res. 9, Kitabe No. 54C

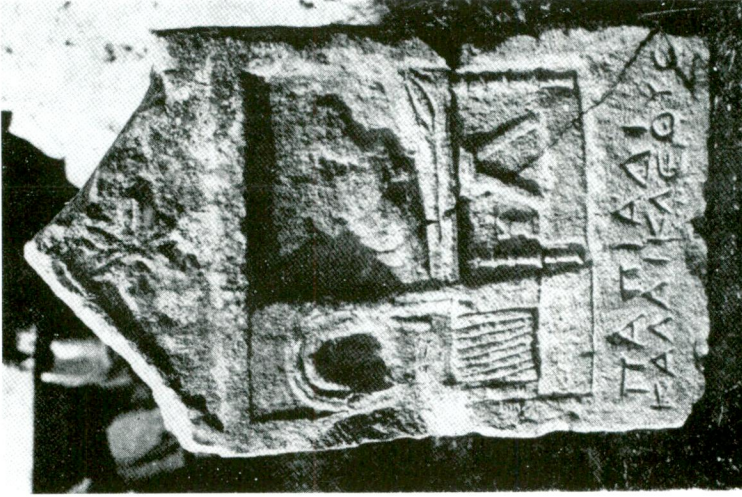

Res. 11, Kitabe No. 82

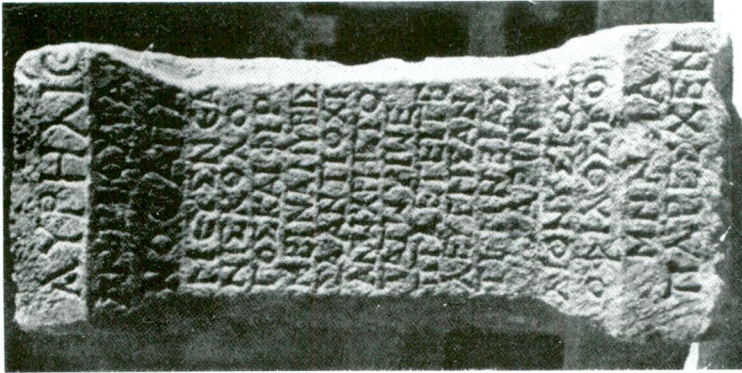

Res. 10, Kitabe No. 63

Res. 13, Kitabe No. 90

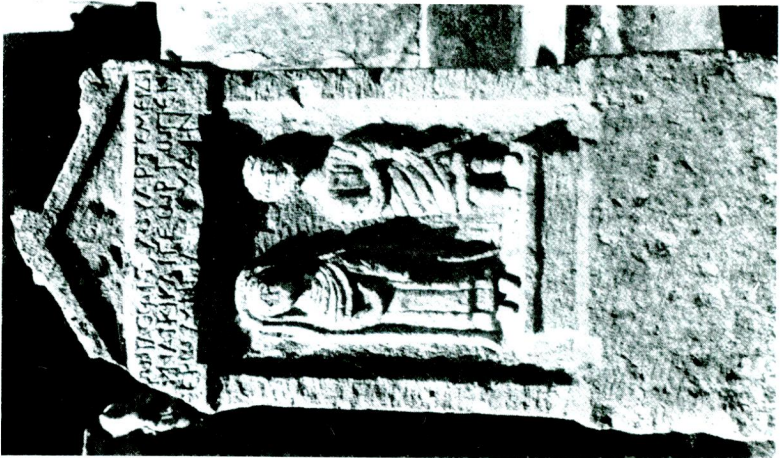

Res. 12, Kitabe No. 83

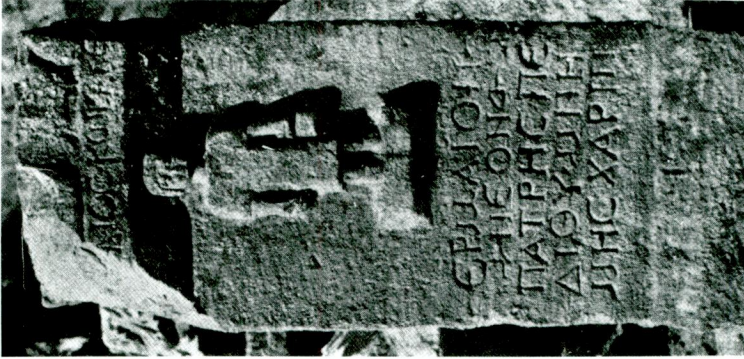
G. E. Bean

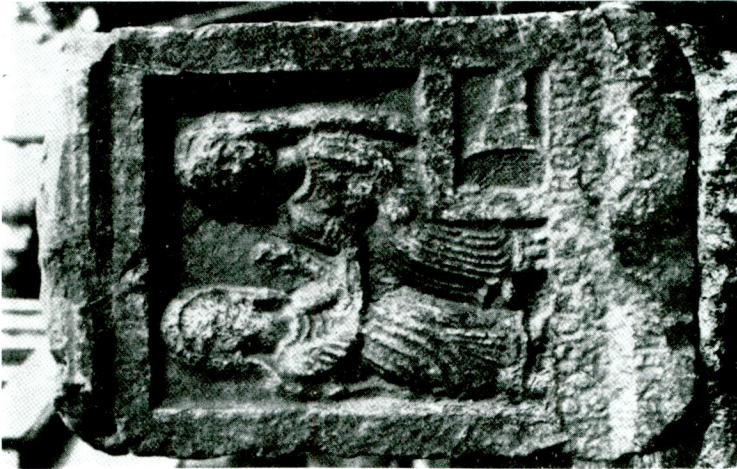
Res. 15, Kitabe No. 92

Res. 14, Kitabe No. 91

Res. 17, Kitabe No. 94

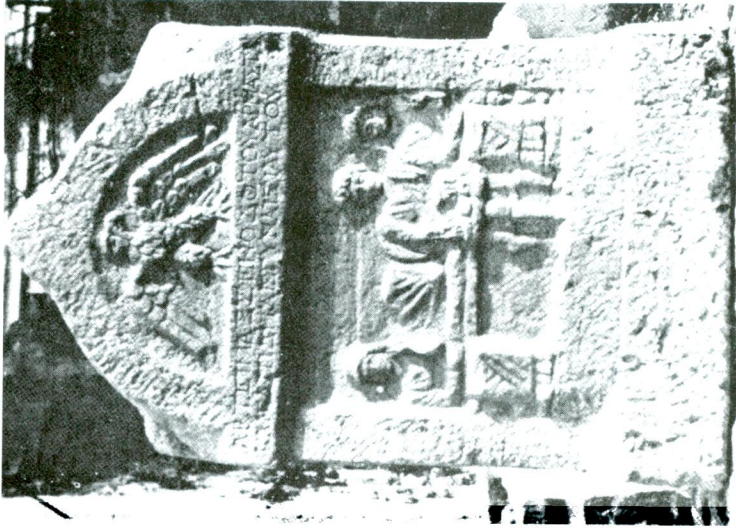
Res. 16, Kitabe No. 93

G. E. Bean

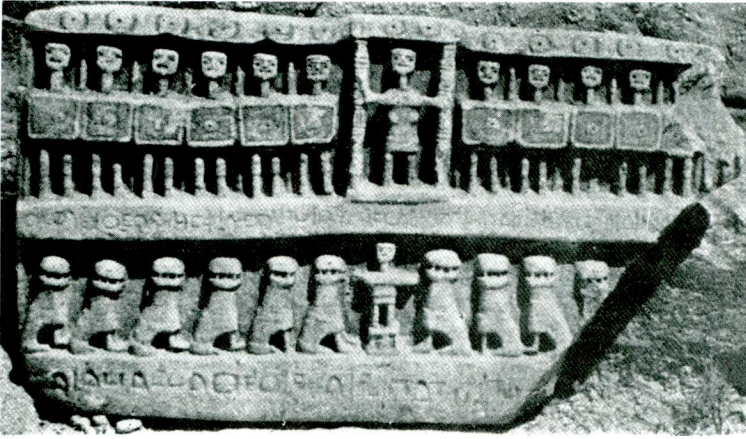

Res. 18^a, Kitabe No. 94^b

Res. 18, Kitabe No. 94^a

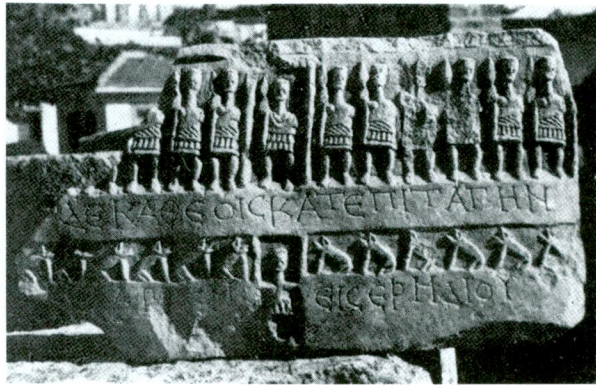

Res. 19, Kitabe No. 96

Res. 20, Kitabe No. 97

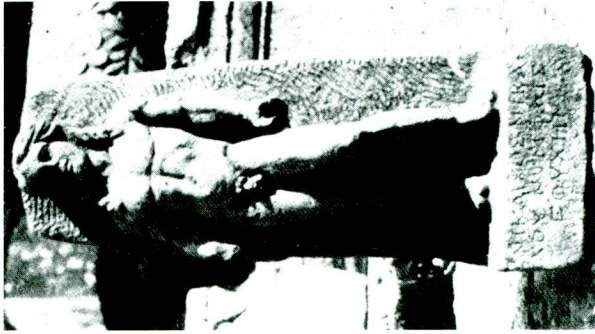
G. E. Bean

Res. 20,^a Kitabe No. 98

Res. 21, Kitabe No. 103

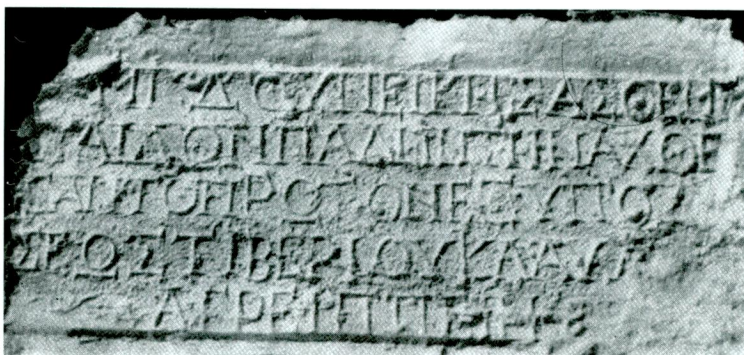

Res. 23, Kitabe No. 107

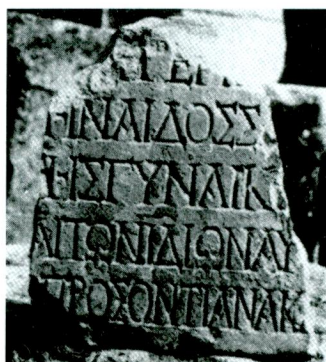

Res. 22, Kitabe No. 106

Res. 24, Kitabe No. 115

Res. 25, Kitabe No. 116

ROMA İMPARATORLUĞUNUN DAĞILMASINDA EYALETLERİN OYNADIĞI ROL

PROF. AFİF ERZEN

Eskiçağ'da cihan devleti mesabesinde olan Roma İmparatorluğu'nun yıkılışındaki başlıca âmillerden birini eyaletlerin, imparatorluk içinde işgal ettiği siyasî, askerî ve iktisadî mevkiin teşkil etmiş olması, Roma tarihinin en alâka çekici bir tarafıdır. Bizzat Romalılar tarafından girilen hareketlerin ve güdülen politikanın bir eseri olarak eyaletlerin imparatorluk içinde mühim rol oynayabilmeleri ise, ayrıca dikkate değer bir noktadır.

Eyaletlerin ve eyaletlilerin önem kazanmaya başladıklarını, imparatorluğun kuvvetten düştüğü ve çökmeye yüz tuttuğu geç devirlerde değil, Romalıların Akdeniz dünyasına hâkim oldukları cumhuriyet devrinin en kudretli safhasında görmekteyiz. Uzak ve derin bir görüşle imparatorluğun esas temellerini atmış olan Sezar'ın eyalet politikasının son hedefi, tebaalarla hakikî vatandaşlar arasında bir eşitlik kurmaktır. Bu, hakikî vatandaşlarla tebaalar hakkında yeni bir görüşün ifadesidir. Sezar'ın devleti yalnız Roma ve İtalya'dan değil, devletin bütün bölgelerinden teşekkül etmeli ve eyaletlerde Roma kolonileri kurmak suretiyle devlet dahilinde tebaalar da yeni bir mevkiye nail olmalı idiler. Bu itibardır ki, kendisi Po vâdisindeki Galyalıları, Latinlere mahsus olan vatandaşlık hakkını vermekle, ilk hareketi yaptı. Aynı devirde İspanyalılara da vatandaşlık hakkının bahşedildiğini görüyoruz. Böylece ilk defa olarak, eyaletlilerin tebaalıktan çıkıp hakikî Roma vatandaşı olduklarını ve Romalıların devlet içinde işgal ettikleri bütün mevkilere geçmiye hak kazanmış buldukları görülmektedir. Bir çok yüksek mevkilere eyaletliler geçtiği gibi, henüz birinci asırda İspanyalı olan Trayanus ve Hadrianus Roma imparatoru olmuşlardır.

Sezar'dan itibaren eyaletlerin devletin himayesine mazhar olması, bilhassa "Pax Augusta" denilen "Roma sulhu" ile bütün bölgelerin sulh ve sükûna kavuşarak, emniyetin garanti altına alınması sayesinde, eyaletler büyük bir refah ve gelişme kaydetmişlerdir. Buna

karşılık, harblerin ve dahili mücadelelerin bütün ıstırabını yüklenmiş olan imparatorluğun ana vatani İtalya, maddî ve mânevî bakımdan kuvvetten düşmeye yüz tutmuşdu. Boşalmakta olan Roma lejyonları ve devlet memuriyetleri, eyaletlilerle doldurulduğu gibi din, hukuk ve edebiyat sahalarında bilhassa Şarkın ruhu gittikçe kendini hissettirmeye başlamıştır.

Askerî ve mülkî sahada kabiliyet gösterip güven telkin ederek, imparatorluk içinde yavaş yavaş yükselmiş olanlar, yalnız Batı eyaletlerinden neş'et edenler değildir. Doğuda çok daha yüksek kültüre sahip bulunan memleketlerin asil sınıfı, hem vatanlarında haiz oldukları itibar ve nüfuz ve hem de bilgi, görgü ve tecrübeleri dolayısıyla iş başına getirilerek yükselmelerine imkân verilmiştir. Doğu eyaletlerinin, asil inkişaf devrinin M. S. II. asır olduğunu sayısız denek kadar çok miktardaki kiktabeler ve âbideler ispat etmektedir. Bununla beraber I. asra ait bir çok kitabede, *Julius* ve *Claudius*'un, aile ismi olarak kullanılması, bu ailelerin ecdadının JULIUS-CLAUDIUS sülâlesi zamanında Roma vatandaşlık hakkını kazanmış olduklarını açıkça gösteriyor. Binaenaleyh Doğu eyaletlerinde de imparatorluk camiası düşüncesile, aynı hareket henüz M. S. I. asırda başlamış bulunuyordu.

Başlangıçta sadece asil tabakaya mensup ve Roma vatandaşlık hakkını elde etmiş olan kimseler, evvelâ kendi memleketlerindeki mahallî memuriyetlere tâyin olunmakla ve sırasile aşağıdan yukarıya doğru yükselerek en yüksek makama geçtikten sonra Senatus'a kabul edilmektedir. Bundan sonra vali, ordu kumandanı, halk tribünü, legatus, prokonsül, curator, pontifex ve nihayet bütün Roma İmparatorluğu dahilinde en yüksek makam olan konsüllüğe geçmişlerdir. Zira Roma vatandaşlık hakkını ihraz etmiş olan eyaletliler de, aynen diğer vatandaşlar gibi, imparatorluk dahilinde bütün siyasî mevkilere geçmek ve her türlü siyasî hakka sahip olmak imkânını elde etmiş, yani yukarıda söylediğimiz gibi, tebaalıktan vatandaşlığa yükselmişlerdir. Sezar zamanında vatandaşlık hakkının verilmesiyle başlayan bu hareket, bilhassa M. S. II. asırda tam bir inkişaf safhasına erişmiştir. Nitekim bir eyaletli olan imparator Hadriyanus'un eyaletlerin gelişmesini temin edecek bir çok tedbirleri aldığını ve eyaletlilerin en yüksek makamlara geçtiklerini öğrenmekteyiz. Meselâ bir Ankaralı olan Gaius Julis Severus vatanında Agoranomos, Agonotetes, Arhon,

Sebastofant, Arhierevs olduktan sonra sırasile Senator, Halk tribünü, Asia legatus'u, Suriye valisi, Ahaia prokonsülü, Praetor (Bitinya), Roma İmparatorluk hazinesi prefektı, 141-142 de konsül, pontifeks, Roma resmî ve umumî inşaat müfettişi, Antonius Pius zamanında aşağı Germania legatus'u, ordu komutanı ve son memuriyet olarak en yüksek prokonsüllüklerden biri olan Asia prokonsüllüğü makamını işgal etmiştir. Saydığımız mühim devlet makamlarını işgal etmiş olan Ankaralı Severus Roma İmparatorluğunda yüksek nüfuz sahibi olmuş yegâne şahsiyet değildir. Anadolu'nun hemen her mühim şehrindeki asil ailelerden Roma İmparatorluğunda büyük roller oynamış siyasî, kültürel ve idarî sahada tesirler icra etmiş şahsiyetler yetişmiştir. Bu ailelerden birisi Caria'nın Tralles (Aydın) şehrindeki Gaius Julius Philippus'lardır. Bunlardan I., II. ve III. Philipuslar da vatanlarında sırasile şeref mevkiilerini işgal ettikten sonra, Roma İmparatorluğu aristokrasisine dahil olmuş ve her biri pretor, konsül ve prokonsül makamlarına geçmişlerdir. Bergamanın çok asil bir ailesine mensup olan Gaius Julius Quadratus Basus ise M. S. 105 senesinde konsül olmuştur. Traianus'un (M. S. 98-117) yakın dostu olan Quadratus imparator'un Daklara karşı yaptığı harbde en meşhur komutanı ve erkânı harbiye reisi idi. Bundan sonra bu zat Suriye ve Anadolu'da bir çok valiliklerde bulunmuştur. Bundan başka Sardes'in zengin ve asil bir ailesine mensup bulunan Tiberius Julius Aquila da Senatus'a alınmış ve sonra konsül olmuştur. Frigyalı bir aileden olan Julius Claudius Severus ise 110 senelerinde Arabia eyaletinin valisi ve sonra konsüllük makamına geçmiştir. Bu aile ayrıca Markus Aurelius hanedanı ile de sıhriyet tesis etmiştir.

Bunlar yalnız Anadolu'dan alınan misallerdir. Diğer bölgelerden de aynı şekilde bir çok isimler zikredilebilir. Fakat M. s. II. asırda Doğu eyaletlilerinin ve bilhassa Anadolulu'ların yükselmekte oldukları görülmektedir. M. s. 212 senesinde imparator Caracalla'nın imparatorluğun hudutları dahilinde yaşayan bütün hür insanlara Roma vatandaşlığı tevcih etmesile bu hareket sona erdi ve artık devlet içinde asil Romalıların hiç bir mümtaz mevki kalmadı. Bununla beraber Septimius Severus bilhassa İlliryalılar ve Germanlardan müteşekkil legionlara istinad etmiştir. Bu tarihten itibaren de daha ziyade Balkanlıların ve İlliryalıların rol oynamaya başladıkları görülmektedir. Caracalla'dan itibaren temamilen askerileştirilen devletin III. asırdaki asker imparatorlarının çoğu İllirya, Trakya, Suriye ve Afrika'nın yerli

halkından neş'et etmekte idiler. Denebilir ki III. asırda artık halis Romalı vasfını taşıyan pek az kimse mevcuttu.

Şu cihet Romalılar için mukadderatın çok acı bir cilvesidir ki, M. s. 248 senesinde Roma'nın kuruluşunun 1000 inci yıl dönümü kutlanırken Roma İmparatorluğu makamında imparator olarak Philipus Arabs adında bir Arap bulunmakta ve töreni kutlayanlar arasında öz Romalı denilebilen hemen hiç kimse bulunmamakta idi.

Şüphesiz bu gelişmenin belki de çekinilmez derin tarihî sebepleri vardır ve bu sebepleri hakikî hüviyetleri ile meydana koyabilmek için Roma tarihinin seyrini derinliğine ve genişliğine takip etmek icap eder. Bununla beraber, başlıca âmilleri şu noktalarda toplamak mümkündür:

I. Roma devletini kuran ve idare eden asil sınıfın, senatörlerin dahilî harbler, siyasî katiller, imparatorun mânevî şahsiyetini tahkir etmek suçundan dolayı tanzim edilen kara listelerle yavaş yavaş ortadan kalkmasıdır. Yalnız bir defasında 300 senatörle 2000 asilin öldürülmüş olması bu hususta açık bir fikir verebilir. Böylece İtalya'da mühim mevkilere geçecek kâfi miktarda liyakatli adamlar bir hayli azaldığından henüz Cumhuriyet devrinde, memuriyeti sırasında ölen bir konsülün yerine geçmek üzere, KONSÜL SUFECTUS namile diğer bir konsül seçmek tedbiri alınmışdır ki, bu bilâhare bir müessese halinde kaldı. Bir çok mevkilere, meselâ valiliklere sabık konsüllerin tâyin edilmesi keyfiyeti ise, bir kaç konsülün birden seçilmesini icap ettiriyordu.

İşte devletin temelinin istinad etmiş olduğu yüksek askerî ve sivil mevkileri işgal eden Roma aristokrasi sınıfının ortadan kalkması veyahut da kuvvetten düşmesiyle hasıl olan boşluk, eyaletlerdeki asil tabakaya mensup kimselere Roma vatandaşlık hakkı verilmek ve derece derece yükseltilmek suretile doldurulmuştur. Bu gelişme neticesinde öyle bir durum hasıl oldu ki, yalnız eyaletlerde değil anavatan İtalya'da da yüksek makamlara geçmiş olan eyaletliler itimad ettikleri adamlarını da birlikte getirerek kendilerine bağlı bir memur kadrosu temin ettiler. Böylece devletin yalnız yüksek mevkileri değil, hemen bütün memuriyet kademeleri muhtelif zihniyet ve entereseyi temsil eden kimseler tarafından işgal edilmiş oldu. Aynı zamanda bir kısım eyaletliler hususî teşebbüslerin teşkilâtında da Muhasip, Veznedar, Kâtip, Hademe gibi her türlü mevkileri işgal ettiler. Bu hususî te-

şebbüslerin en çoğu devlet merkezi Roma'da idi ve imparatorluğun iktisadî hayatı en uzak eyaletlere kadar Roma'daki hususî teşebbüsler tarafından idare edilmekte idi.

II. Gerek asil sınıf gerekse aşağı tabakalara mensup Romalı ailelerde iktisadî kriz dolayısıyla doğum nisbeti azaldı; zira bir çok aileler iktisadî güçlüklerden dolayı çok çocuk istemiyorlardı. Bunun karşısında devlet, yüksek devlet hizmetlerine çok çocuklu erkekleri tercihan tâyin etmek gibi bir tedbir aldı ise de, bu da eski asil ailelerin aleyhine olmuştur. Zira fakirleşmiş olan eski asil aileler fazla çocuğa malik olmadıklarından sözü geçen mevkileri işgal edememeye başladılar. Bunların yerine harblerde zenginleşmiş bulunan eyaletli tüccar ve mütahitlerin kendileri yahut da oğulları geçmekte idiler. Roma asilzadesi ve umumiyetle Romalılar harblerde askerî hizmetle muazzaf olduklarından, daha ziyade harb zamanlarında İtalya'ya yerleşmiş bulunan yabancılar ticaret ve taahhüt işleriyle meşgul olmuşlardır. Senatörler için ise bu işlerle meşgul olmak yasakdı. Bu suretle Roma halkının fakirleşmesi dolayısıyla İtalya'nın etnik bünyesinde büyük bir değişme vukua geldi. Vaktile sıkı bir tesanüt gösterilerek siyaset ve iktisatda millî gayeler güdülmekte iken, sonraları zarurî ırkî karışma neticesinde, devlet gayrı millî bir karakter aldı ve iktisaden de zayıfladı.

III. Eskiden Roma ordusu teçhizatını kendisinin temin ettiği İtalya köylüsünden teşekkül etmekte idi. Hür ve toprağına sahip Roma köylüsü için askerlik en şerefli bir vatanî vazife idi. İktisadî krizlerden, haricî ve dahilî harblerden en çok zarar gören köylü sınıfı nüfusca da azaldığından kendi toprağını ekip maişetini temin edemediği gibi, askerlik vazifesini ifa için de tabiatile kâfi miktarda kazanç elde edememiştir. Buna mukabil harb dolayısıyla, yukarıda zikrettiğimiz harb zenginleri küçük toprak sahibi köylülerin arazisini ellerine geçirerek büyük çiftlikler kurmuşlar ve buralarda hür köylüler yerine, daha ucuz hattâ parasız olarak esirleri çalıştırdıkları gibi ,hububat ziraatından daha kazançlı bulunan zeytin ve üzüm bağı ziraatı ve ticaretine geçmişlerdir. Bu suretle topraksız kalarak köyde hayatını kazanmak imkânını bulamayan hür köylüler şehirlere hücum ederek proletarya sınıfını teşkile başlamışlardır. Böylece de bilhassa Roma'da maceraperest komutanların ücretli ordularının teşkilinde yahut da muhteris siyasî liderlerin elinde hürriyetlerini para mukabilinde satan birer alet derekesine düştüler. Bu askerler artık hür Romalı sıfatile vatana

ve millî gayelere değil, para karşılığı hizmetine girmiş oldukları komutanların şahsına sadakat göstermekte idiler. Roma devletinin istinad etmiş olduğu sağlam ve şerefli köylü sınıfı artık şehirlerde devletin mevcudiyetini tehlikeye sokan bir huzursuzluk âmili olmuştur. Bu acıklı manzarayı bir toprak reformu için mücadele eden Gracchus kardeşlerden Tiberius Gracchus şu şekilde tasvir etmektedir: “İtalya’nın vahşî hayvanlarının saklanacak bir ini, her birinin yatacak ve kaçıp sığınacak bir yeri vardır. Fakat İtalya için savaşan ve ölen erkekler ancak havadan ve ışıktan istifade ediyorlar. Bundan başka hiç bir şeyde hakları yoktur. Yurtsuz ve yuvasız, kadın ve çocukları ile dolaşıp durmaktadırlar. Komutanlar savaşlarda askerleri ecdad mezarlarının ve aile mukaddesatının korunması için düşmana karşı savaşa teşvik ettikleri zaman, yalan söylüyorlar. Zira bir çok Romalı ne bir aile sunağına ve ne de ecdad mezarına sahiptir. Daha ziyade yabancıların lüksü ve zenginliği için harb etmek ve ölmek zorundadırlar. Dünyanın efendisi, hâkimi denen kimseler bir kulübeye bile artık malik değildirlen.”

İşte bu suretle asıl Romalıların askerlik hayatından ayrılmaları ile hasıl olan boşluğu doldurmak ve imparatorluğun müdafaasını üstüne almak üzere Roma legionlarına, kendilerine vatandaşlık hakkı verilmiş olan eyaletliler kaim oldular. Bu inkişaf o dereceye vasil oldu ki, eyaletliler imparator Traianus ve Hadrianus’dan en küçük subaya kadar orduda bütün mühim mevkileri işgal ettiler. Mülkî idarede de gelişme aynı seyri takip etmiştir.

IV — Hadrianus İtalya’nın ve İspanya’nın insan bakımından kudretten düştüğünü ve binaenaleyh geniş imparatorluğu müdafa edemez duruma geldiğini göz önünde tutarak, Roma legionlarına asker almak hususunda yeni bir kaide ortaya koydu. Uzun müddetden beri Şark ordusunda bilhassa hudut bölgelerinde askerî karargâhların bulunduğu yerlerin mahallî halkından asker toplamak usulendi. İşte bu hudut mıntıkasında askere alma usulü bütün imparatorluk için tatbik mevkiine konuldu. Yani her karargâhın bulunduğu yerde o mahallin insanları Roma legionlarına asker olarak alınabileceklerdi. Böylece legion orudusu eyaletleştirildi. Bu suretle de ikinci bir ordu sınıfı vucüde geldiği gibi, bu ordu ile mahallî sivil halk arasında kuvvetli bağların kurulmasına yol açılmış oldu. Esasen daha önce de sabit karargâhların bulunduğu yerlerde mahallî halkla iktisadî ve akrabalık münasebetleri kurulmak suretile yakınlık meydana gelmişti. Vakıa bu tedbirler ve reformlar dolayısıyla Roma zihniyeti imparatorluğun

hudutlarına kadar intikal etmiş ve buralarda bugün de mevcut olan bir takım şehirlerin esasları kurulmuştur. Fakat bu bölgelerde hâkim tabaka gayet az olduğundan Romalıların temessül kuvveti zayıfladı ve muhtelif eyaletlerin yerli unsurları II. asır zarfında her sahada büyük nüfuz kazanmaya muvaffak oldular.

Böylece istemiyerek de olsa devletin eyaletleştirilmesile bilâhare eyaletlerde mahallî ve yahut da millî ordular ve devletlerin teşekkülüne yol açılmış oldu. Hudut mıntıklarında mahallî yeni orduların teşkili ile Roma devletinin merkezî sahası gayrı askerî bir hale getirilmiş ve aynı zamanda imparatorluğun müdafaası hemen, hemen bölgelerin yerli halkından müteşekkil askerî birliklere terk edilmiştir. Bu suretle öyle bir gelişme hazırlanmıştır ki, neticede bu, müdafaasız bir hale konulmuş olan imparatorluğun ana kısmının inkirazına sebep olmuştur.

V. Başlangıçta Romalı vatandaşlar hâkim tabakayı teşkil ettiklerinden, eyaletlerin yerli halkı tebaa, ve eyaletler ise Romalıların malikâneleri durumunda idi. Bundan dolayıdır ki, ilk zamanlar eyaletler Roma aristokrasi sınıfı tarafından insafsızca soyulmuş ve halk esir muamelesi görmüştür. Fakat bilâhare eyaletlilere vatandaşlık hakkının tevcihi ile vaziyet tamamen değişmiştir. Bilhassa M. s. II. ve hattâ III. asırlarda eyaletler iktisaden o derece yükselmişlerdir ki, hemen her eyalet artık bizzat istihlâk maddeleri imal etmiş ve bu suretle İtalya'nın mamûl eşyası için bir pazar olmakdan çıkmışlardır. Anadolu'nun sikke darbının bu devirde en yüksek bir seviyeye erişmesi, iktisaden eyaletlerin ne derece terakki ettiklerine bir delil teşkil ettiği gibi, yine bu memleketin sözü geçen asırlarda ulaşılmış olduğu medeniyet ve kültür seviyesi hususunda en bâriz bir misal olarak zikredilebilir.

Bütün bu noktalar göz önünde tutularak denebilir ki II. asırdan itibaren artık İtalya İmparatorluğunun merkezi, ana bölgesi olmakdan çıkmış, diğer eyaletlerle eşit bir seviyeye inmiştir. Nitekim imparatorlardan bazıları İtalya'da iken prokonsül unvanını kullanmışlardır.

Askerî ve siyasi sahada olduğu gibi, iktisadî ve ticarî sahada da üstünlüğü elde etmiş olan eyaletliler şüphesiz başka dünya görüşüne, başka kültür ve inançlara ve asıl Romalılarından başka hayat tarzına sahiptiler. Bazı müstesna şahsiyetler ve imparatorlar hariç tutulacak olursa, eyaletlilerin hemen hiç birisinin ruhen kendilerini tam mânasile Romalı his etmedikleri, yapmış oldukları büyük işlerde bile hiç bir

zaman tam bir Romalı zihniyetinin hâkim olmadığını, çok defa kendi istikballerinin garantisini, yapılacak değişikliklerde görerek hareket ettikleri müşahede olunmaktadır. Meselâ: Traianus ve Hadrianus'un takip etmiş oldukları siyaset bunu açıkça göstermektedir. Suriye sülâlesi denen sülâleden gelen imparatorlar ise, aslen Kartacalı oldukları için, Romalıların menfaatlarını gözetmek şöyle dursun, üzerinden asırlar geçtiği halde Roma-Kartaca düşmanlığını hiç bir zaman unutmamışlar, Romalı olan her şeye karşı müthiş bir kin ve nefret duyarak, artık müdafaasız kalan Romalılardan cedlerinin intikamını almışlardır.

Bütün bunlar gösteriyor ki, Roma İmparatorluğunun birer kuvvet ve kudret kaynağı addedilerek inkişafı teminat altına alınan eyaletler, anavatanın zaafa ve nihayet inkıraza uğramasında mühim bir âmil olmuştur.

DEĞERLİ TÜRK ÂLİMİ VE GÜZEL SANATLAR ÜSTADI ABDÜLBÂKİ ÂRİF EFENDİ

Ord. Prof. İ. H. UZUNÇARŞILI

Onyedinci asır ortalarıyla onsekizinci asrın ilk yarısında yaşamış olan ABDÜLBÂKİ ÂRİF EFENDİ ilim ve fazlına fikrî ve hukukî eserlerine ilâve olarak güzel sanatlardan, hattatlık, musikişinaslık ve üç lisanda şairlik cihetlerinden büyük üstad olarak tanınmış, yüksek ahlâk ve tevazuıyla kendisini sevdirmiş ve saydırmıştır. *Lehçet ül Lûgat* müellifi şiirde ve musikide üstad olan şeyhülislâm Ebu İshak zâde MEHMED ESAD EFENDİ, onyedinci asırla onsekkizinci asırda yaşadığı devre kadar olan musikişinaslara dair yazdığı *Etrab-ül-âsar* adlı eserinde ÂRİF EFENDİ'nin değerini belirtmek için :

*Âlim ü fazıl ü hattat ü fıkıh ü nahvî
Farisidan ü mezâyây-ı sürûde vâkıf
Şar-i mahir ü münşi ü müverrih yâni
Cümleyi beyt-i muamma gibi hâvi Ârif*

kıtasiyle tavsif ettiği gibi MÜSTAKİM ZÂDE SÜLEYMAN EFENDİ de *Tezkiret ül Hattatin*'de :

“Melek haslet, fâzıl-ı âgâh, ârif-i billah imaddüddin-i hitta-i irfan mir-i livâ-i nükteşinasan” olarak sena etmektedir. ABDÜLBÂKİ ÂRİF EFENDİ aslen *Istanbullu* olup 1082 h 1671 de vefat etmiş olan Tersane mahzen kâtiplerinden *Amcazâde Mehmed Efendi*'nin oğludur¹. Doğum yeri *Kaşımpaşa* olup daha sonraları İstanbul cihetinde *Lâleli Çeşmesi* taraflarında oturmuştur².

ÂRİF EFENDİ'nin doğum tarihi bilinmemekle beraber seksen yaşını geçkin olarak vefat ettiğine ve 1062 h 1652 m tarihinde Rumeli kazas-

¹ عصام معری İsam Murebinin mukaddimesinde MEHMED EFENDİ'nin babasının adının MUSTAFA olduğu görülüyor. (*Atıf Efendi kütüphanesi 2822*) orada “الغدير عبدالباقي بن محمد بن مصطفى المدعو بعاريف biArif” kaydı vardır.

² “İsmi Abdülbâki mevlidi civar-ı Kostantiniyyet ül mahmiyede *Kaşımpaşa* ve mevtını Darüssaltanat üs seniyye’de *Lâleli Çeşme*”dir. *Etrab ül âsar fi Tezkiret il uarefaiül edvar; Üniversite Kütüphanesi Türkçe yazmaları numara 1739 ve 6205.*

kerliğinden mazul MEMİKZÂDE MUSTAFA EFENDİ'den mülâzım olduğuna nazaran ³ doğum senesinin 1043 h 1633 m olması ihtimal dahilindedir ⁴.

Müdürlük Hayatı :

ABDÜLBÂKÎ ÂRİF EFENDİ kısmen hususî olarak iyi bir medrese tahsili görmüş 1062 h 1652 m de mezun ve mülâzım olduktan sonra bir müddet Darüssaade Ağaları nezaretinde olan Haremeyn Evkafı kâtipliğinde bulunmuş ⁵ ve sonra sırası gelince 1076 Muharrem 1665 m de *Istanbul*'da kırk akça yevmiyeli *Defterdar Yahya* medresesi müdürlüğüne tâyin edilmiştir.

ÂRİF EFENDİ bu müdürlük hayatında ehliyet ve kabiliyet gösterenleri himaye etmeği umde ittihaz etmiş olan Veziriâzam KÖPRÜLÜ ZÂDE FAZİL AHMED PAŞA'ya intisap etmiş ve gösterdiği kabiliyet dolayısıyla müdürlük dereceleri süratle yükselmiş ve hâmisî Veziriâzam FAZİL AHMED PAŞA'dan sonra da onun eniştesi MERZİFONİ KARA MUSTAFA PAŞA tarafından da himaye görmüştür.

Arif Efendi, kırk akçe yevmiyeli müdürlükten mâzul bulunduğu sırada ⁶ Şeyhülislâm bulunan MİNKÂRİ ZÂDE YAHYA EFENDİ'den *Kovacıdede* imtihanında birinci derecede muvaffak olarak defterlerine kaydedilmiş ve az sonra (1079 rebiulevvel ve 1668 Ağustos) ibtida-i hariç müdürlüğüyle *Malûl zâde* medresesine müdürlük olmuştur. Daha sonra 1083 h 1672 m de derecesi yükselerek iptidai dahil ile *Husrev Kethüda* ve bir sene sonra *Mûsala-i Sahan* müdürlüğü derecesiyle *Sekban Âli* ve 1086 h 1675 m de aynı derece ile *Beşiktaş'ta Barbaros*

³ MEMLİK ZÂDE MUSTAFA EFENDİ — ki pek kısa müddet şeyhülislâm da olmuştur — Rumeli kazaskerliğinden mâzul olup o tarihte kendilerine ikram kasdolunan kazasker mâzullerinin arpalıkları değıştikçe bir, iki teşrif yâni bir, iki talebesine mülâzemet verilmek âdet olduğundan MEMİK ZÂDE'ye *Ayntap* arpalığı verildiği sırada ABDÜLBÂKÎ ÂRİF EFENDİ de mülâzım olmak suretiyle müdürlük namzetleri arasına yazılmıştır. Şakayık zeyline zeyl yazan ŞEYHÎ, ise ÂRİF EFENDİ'nin Bosnalı BÂLİ EFENDİ'den mülâzım olduğunu kaydetmektedir.

⁴ İstanbul Üniversitesi kütüphanesinde şairlerin tercüme -i hallerinin hangi eserlerde bulunduğuna dair tertip edilmiş olan bir müsveddede ÂRİF EFENDİ'nin doğum tarihi 1052 h 1642 m gösterilmiş ise de MEMİK ZÂDE'den mülâzım olduğuna göre (Salim tezkresi s. 442, 443) on yaşında dersten mezun olamayacağı tabiidir.

⁵ Yümnî tezkiresi (*Üniversite kütüphanesi türkçe yazmaları numara 3948*).

⁶ İlmiye mesleğinde mâzul tâbiri, herhangi bir suçundan dolayı vazifesine son verildiği mânasında olmayıp bulunduğu hizmette muayyen müddetini doldurmak demektir.

Hayrettin Paşa müderrisliklerine tâyin olunarak yine o sene içinde hat-ı hümayunla *Sahn-ı Seman* medreselerinden birisine terfi etmiştir.

Abdübâkî Ârif Efendi 1087 h 1676 m de buradan da terfi etmek suretiyle *İbtida-i Altmışlı* derecesiyle *Kuyucu Murad Paşa* ve 1089 h 1678 m de bir derece yukarı *Hareket-i Altmışlı* ve bir sene sonra da *Musıla-i Süleymaniye* pâyesiyle *Üsküdar*'da *Atik Valde Sultan* medresesi müderrisliklerinde bulunmasını müteakib 1091 h 1680 m de fiilen Süleymaniye medreselerinden birisine tâyin olunmak suretiyle müderrislik derecelerini tamamlamıştır.

Kadılık (Mollalık) Hayatı :

Müderrislik derecelerini tamamlayan müderrisler bundan sonra *Mevali* ismiyle meşihat tarafından tertip edilmiş olan defter sırasıyla mühim sancak ve vilâyetlerde kadılık ederlerdi. ABDÜLBÂKİ ÂRİF EFENDİ de fiilen *Sahn-ı Süleymaniye* müderrisliğini yaptıktan sonra 1092 Receb ve 1681 Temmuzda mahrec mevleviyetlerinden olan *Selânik* kadılığına tâyin olundu; burada bulunduğu sırada zevk-u safaya düşkün olduğundan bahis ile yapılan şikâyet üzerine IV. MEH-MED'in iradesiyle kendisine kadılık verilmemek üzere ismi mevali defterinden çıkarılmış yâni meslekten tard olunduktan başka sürgün de edilmiştir (1094 Rebiulevvel ibtidası ve 28 Şubat 1683) ⁷.

Ârif Efendi bu suretle dört sene kadar açıkta kalmış, tâlik yazıda üstad olduğundan o sayede hattatlıkla geçinmiş, sonra afovunarak tekrar mevali defterine kaydedilip 1098 Rebiulâhır ve 1687 Şubatta *Bursa* mevleviyetine tâyin olunmuştur ⁸. Burada muayyen bir sene müddeti tamamladıktan sonra mâzul olarak maişeti için Biga kazasının hasılât-ı şer'iyesi *arpalık* olarak verilmiştir.

⁷ Arif Efendi'nin azliyle meslekten ihracının sebebinin ne olduğu bildirilmiyor. Kendisinin talebelerinden olan Vakanüvis RAŞİD (c. 4 s 10) da "Selânik mansibiyle begâm ve azlinde muktezayat-ı vakt-i şebabtan bazı mertebe meyl-i hava isnadiyle tarikine gadr edildiğini" beyan ediyor. ŞEYHİ de *Selânik*'ten ayrıldıktan sonraaleyhinde Pâdişaha arize takdim edilmesi üzerine "Min bâd mansıb verilmiye" diye hatt-ı hümayunla isminin defterden çıkarıldığını yazıyor.

⁸ Bursa kadılığına tâyini üzerine şair Talib'in bir tarih manzumesinin son beyti:

*Taliba Bursa verildikte dedim tarihin
Aldı bir Ârif-i allâme yine Bursayı*

Abdülbâki Arif Efendi 1103 Şevval ve 1692 Temmuzda Haremeyn pâyesiyle Mısır kadısı olmuş⁹ buradaki müddetini bitirdikten sonra *Aksaray* ve sonra *Zile* kazaları arpalık verilmiş 1108 h 1697 m de İstanbul kadılığı pâyesini alıp 1109 Şaban ve 1698 Şubatta fiilen İstanbul kadısı olmuştur. Kendisi çok sevilen ve hürmet edilen kıymetli şahsiyetlerden olduğu için İstanbul kadısı olması dolayısıyla bazı manzum tarihler kaleme alınmıştır¹⁰.

Ârif Efendi 1112 Rebiulevvel 1700 Ağustosda Anadolu Kazaskerliği pâyesini almış ve 1113 Şaban 1702 Ocakta fiilen Anadolu kazaskerliğinde bulunduğu sırada kendisini seven KÖPRÜLÜ ailesine mensup Vezir-iâzam AMCAZÂDE HÜSEYİN PAŞA tarafından bin altın ve bir samur kürk ile taltif edilmiştir¹¹.

ÂRIF EFENDİ 22 Rebiulâhır 1118 1706 Ağustos¹² ve 1 Muharrem 1122 ve 2 Mart 1710 da fiilen iki defa Rumeli kazaskerliğine getirildi ve bu ikinci kazaskerliği müddetini bitirip 1123 Rebiulevvel ve 1711 Nisanda ayrılmasından yedi ay sonra Vakanüvis Raşid'in sebep zikretmiyerek "*Iktizay-ı kaza*" tâbiriyle 1123 Şevval ve 1711 Kasım'da *Bursa*'da ikamete memur edilmiştir¹³. Ârif Efendi burada bir sene bir ay kaldıktan sonra afvolunarak *İstanbul*'a dönmüş ise de sekiz ay sonra yani 1125 Receb ve 1713 temmuzda hastalanarak iki buçuk ay sonra

⁹ Atayı zeyli Şeyhi'de 1104 safer 1692 Ekimde *Mekke* payesiyle Mısır kadısı olduğu beyan ediliyor. Şu halde kaide üzere tâyini daha evvel olup selefinin müddeti tamamlanınca fiilen vazifeye başlaması daha sonra oluyor.

¹⁰ Bunlardan birisi müderris şair NAZİM MEHMED EFENDİ (vefatı 1704) olup son misrası şöyledir:

Cenab-ı Ârif İstanbula oldı hâkim-i agâh

¹¹ *Raşid c 2 s 581*.

¹² "EBEZÂDE ABDULLAH EFENDİ sadr-ı rumden müddetini tekmil etmekle mah-ı mezburun (1118 rebiulâhır) yirmi ikinci günü mâzul ve yerine sadr-ı Anadolu'dan münfasıl bahr-i zahhar-ı maarif ABDÜBÂKİ ÂRIF EFENDİ mevsul oldu" *Raşid c 3 s 205*. Nusretname de 22 Cemaziyelevvel gösteriliyor (*Topkapı sarayı nüshası s 218 B*).

¹³ ABDÜLBÂKİ ÂRIF EFENDİ'nin *Bursa*'ya gönderilmesinin sebebi Ruslarla galibane muahede imzalayan Vezir-i-âzam BALTACI MEHMED PAŞA'yı, sadarettan attırmak için Kızlar ağası ve Silâhdar ALİ PAŞA (şehid) ve Şeykhülislâm PAŞMAKÇIZÂDE ALİ EFENDİ'nin tertip etmiş oldukları harekete aleyhdar bulunduğundan ileri geldiği istidlâi olunuyor. Baltacı'nın azliyle beraber ABDÜLBÂKİ ÂRIF EFENDİ de *Bursa*'ya gönderilmiştir.

8 Şaban 1125 ve 1713 Ekim cuma gecesi *sû-i kinyeden* ¹⁴ müteessiren seksen yaşını geçkin olduğu halde vefat etmiştir. ÂRİF EFENDİNİN vefatı samimî bir teeesür uyandırmış, bir çok şairler vefatına tarih ve mer-siyeler söylemişlerdir ¹⁵ bu tarihlerin en meşhuru talebelerinden meş-hur SEYYİD VEHBİ'nin olup kabir taşına hâkkedilmiştir. Kabri, Eyyüb türbesinden Bostan iskelesine çıkılınca kapının sol tarafında kendisinin vakfı olup zevcesi BEHİRE HANIM tarafından yaptırılmış olan sıra muslukların arka tarafındadır. Güzel talik yazı ile hakkedilen Kabir taşı kitâbesi ayencn şöyledir:

*Cenâb-ı Ârif-i billah Abdülbâki-i fâzıl
Ki olmuştı müsellemler fazlı gibi hüsn-i ahlâkı*

*İki gez olmuş idi zâtı sadr-ı rûma pîraye
Bür etmişti debir-i çarh vasfiyle meh evrakı*

*Olup vareste-i kayd-ı anâsır gitti uçmağa
Hümây ruhu kıldı aşiyâne evc-ı ıtlâkı*

*Dedim gıryan gıryan mevtinin tarihini Vehbi
Gidüp Ârif Efendi kaldı ismi dehrde Bâki*

1125

Şair Sıddık Yahya Efendi de :

Ârif-i billah Abdülbâki-i adn âşiyân

mısrasını tarih düşürmüştür.

Arif Efendi'nin vefatı dolayısıyla kendisini pek ziyade takdir edip hürmet gösteren Şuera tezkiresi sahibi MİRZA ZÂDE SALİM EFENDİ:

“Sadhezar mersiye ve tevarihle şuerây-ı kiram, esnây-ı intikallerinde mâtem-i suzişlerin izhar etmişlerdi. Ol fazıl-ı cihan ve allame-i devrana nice erbab-ı irfan matemkeş olmasunlar ki zatı bihemtây-ı bedr-i münir-i sipihr-i kemal ve vücud-ı âlisi mihr-i tâ bende-i burc-i fazl-u efdal olduğundan gayrı meclis-i şerifleri ile müteşerref olup hezar müşkilin hal eyleyip meclisinden öyle kıyam ve dahil -i meclis-i âlisi olan tireldilleri şeref-i sohbetleri ile tahsil-i tesliyetül hatır eyledüğü

¹⁴ *Su-i kinye*, bünyenin su-ihali ve emrazı müzminede görülen hezal ve zaaf ve hastayı critici ve takatsız bırakıcı ishal ve sair emraz ile muttasıf halât maraiye (*Lugat-i Remzi*).

¹⁵ *Salim tezkiresi s 444.*

mala kelâm idi. Vücudı nâyâb-ı devran bir zat-ı mecmuat ül irfan idi; elsine-i selâsede îlây-ı fesahat ve aksây-ı belagat üzere tekellüm senc olurlar idi, şiir-i şerifi ab-ı hayat ve inşây-ı latifi sohbeti gibi nümune-i kand-i nebat idi” diyerek kudret ve ilmî faziletiyle güzel ahlakını ve sohbepleriyle şiir’den başka nesirdeki kudret-i kalemiyesini tasvir ederek vefatının büyük bir boşluk bıraktığını söylemektedir.¹⁶

Şeyhülislâm ESAD EFENDİ, *Etrab-ül-âsar*’da makalenin başındaki kitabıyla ABDÜLBÂKİ ÂRİF EFENDİ’nin ilim ve fazlı ile yazı, musiki ve şiir ile fıkıh ve nahivdeki kudretini kaydettikten ve meclis ve musahabelerindeki kudret ve meziyetlerini beyan ettikten sonra her vâdide ferid ve vahid olduğunu zikrediyor¹⁷. Yine ESAT EFENDİ, ÂRİF EFENDİ’nin cüz’i, külli bütün ilimlerde “Rürtbe-i fazl ve kemalleri müstağni-i tavsif ve takrir ve rakam-ı hatt-ı tâlik oldukları muhtac-ı tabir ve tahir olmayıp beynelenam mecma-ı maarif idiler’ diye senasında bulunmuştur.

ABDÜLBÂKİ ÂRİF EFENDİ’nin İstanbul’da *Lâleli* semtinde konağı ve yaz mevsiminde oturmak için Eyüp’te bahçe ve köşkü olduğundan kışları konağında ve yazları da bahçesinde otururdu. Kendisi âlim ve güzel sanatlarda üstad olduğundan talebeleri ve bu sanatlara müntesib olanlar ziyaretine gelerek müzahabe ve mütalealarından istifade ederlerdi; kendisinin boş zamanları tetebbuat ile geçirdi. Kabrinin önündeki musluklar -ki bugün harap bir haldedir- vasiyyeti üzere vefatından sonra zevcesi BEHİRE HANIM tarafından yaptırılmıştır. Son zamanlarında sülüs malını hayırlı işlere sarf olunmak üzere vasiyyet etmiş ve vefatından sonra damadı ve talebesi olan ABDÜRRAHİM FAİZ EFENDİ tarafından Eyüp hamamının külhanı karşısında bir medrese yaptırılmıştır¹⁸.

¹⁶ Salim tezkiresi (matbu nüsha) s. 444, 445.

¹⁷ *Etrab-ül-âsar fi tezkiret-i urefa-ül edvar* (Üniversite kütüphanesi türkçe yazmaları) 1739, 6205.

¹⁸ ÂRİF EFEİNDİ’nin damadı ABDÜRRAHİM FAİZ EFENDİ Bursa kadısı Esatzâde SEYYİD MEHMED EBUSSUUD EFENDİ’nin oğlu ve “Allame-i cihan, fazıl-ı devran beşer tıynet melek haslet, hakikat agâh Ârif-i biemrillah ebül avarif ümm ül maarif imadüddin-i hatta-i irfan mirliva-i nükte şınasan kuzât-ı asakirin bülendi merhum ve mağfur Abdülbâki Ârif Efendi’nin damadı”dır (Salim tezkiresi s. 500). Kayın pederinden ders görmüş ve talik yazıyı da kendisinden yazmıştır. Müderrislik ve kadılık

Abdülbâki Ârif Efendinin mizac ve meşrebi :

Ârif Efendi tab'an rind meşreb, zarif, hoş sohbet, nüktedan ve nükteşinas, güler yüzlü, ehl-i keyif idi. Musahabelerinde açık sözlü ve doğruyu söylemekte pervasız idi; *Selânik* mevleviyetinden azli belki bu rind meşreblîği ve keyif ehli olmasından ve ikinci defa Rumeli kazaskerliğini müteakip *Bursa*'da ikamete memur edilmesi de Vezir-i âzam BALTACI MEHMED PAŞA aleyhdarlarını mûaheze etmiş olmasından ileri gelmiş olacaktır.

ABDÜLBÂKİ ÂRİF EFENDİ'nin şiirlerinde âşikane ve rindâne gazelleri görülüyor. İstanbul ulema ve şüerasına ilim ve şiir vâdilerindeki kudretini tasdik ettirmiş sohbetlerindeki vakar ve ciddiyeti ve güzel ahlâkiyle her sınıfı kendisinden hoşnut bırakmıştır. Bundan dolayı vefatı ciddî ve samimî elem uyandırmıştır. Kendisinden bahseden bütün kaynaklar yüksek kemalini ve güzel ahlâkını kalem kudretini övmekte mütefiktiler.

Ârif Efendi'nin ilmi hayatı :

ABDÜLBÂKİ ÂRİF EFENDİ kuvvetli zekâsı ve tahsil hayatındaki ciddi mesaisi ile az zamanda kendisini göstermiş ve müderrislik ve kadılık zamanlarında da tetebbuatla iştigal etmek suretiyle bilgisini arttırmış meclisine devam ettiği FAZIL AHMED, MERZİFONİ KARA MUSTAFA, MUSAHİB MUSTAFA ve AMCA ZÂDE HÜSEYİN PAŞA'ların takdir ve sevgilerini kazanmıştır. Bu hususta Vakanüvis RAŞİD aşâğdaki mütalea ile ÂRİF EFENDİ'nin kemalini ve tetebbuatla iştigalini göstermektedir¹⁹.

“Sây-i kalil ile kemalât-ı mevfûre tahsil edip mahlas-ı ârif ve zatı mevcua-i maarif olmuştu. Mevlânay-ı mezbur her ilimde benam ve her fende üstad-ı enam olup malik-i اعنه inne-i ulum-ı arabiyeye ve melaib-i esinine-i fûnun-ı edebiyeye olduğundan maada elsine-i selâsede eş'âr-ı belagat şiarı ve maarif-i cüz'iyeye ve külliyyede kuvvet gerdân-ı bülend i iştiharı vardır ve her fende kütüb-i ulemâ-i âlama

edip en son Mısır mollası olarak 1138 h 1726 ocakta vefat etmiştir. Faiz Efendi'nin kalemi kuvvetli olup divan sahibi şairdir. Bir gazelinin iki beyti:

*Feryâdımız ol yâre de ağyare de kalmaz
Âh-ı dil-i bülbül güle de hâre de kalmaz
Elbette gelür yoluna ettikleri Fâiz
Hûn-ı dilimiz gamze-i hunhare de kalmaz.*

¹⁹ Raşid tarihi c 4 s 10, 11.

talikatı ve her ilme makbul-i fuhul olur keilmât-ı pür letaif ve nikâti vardır.”

Yine, RAŞİD, ÂRİF EFENDİ'nin gerek *İstanbul'daki* konağında ve gerek Eyüp'teki bahçesinde meclisine devam edenlerin müşkillerini hal ettiğini yazmakta ve yukarıda kaydettiğimiz gibi Salim Efendi de tezkiresinde ayn-ı mütaleayı beyan etmektedir. Atayi'ye zeyl yazan ŞEYHİ de ÂRİF EFENDİ'nin tettebbüatla işigalini ve okuduğu eserlere dair mütalealar yazdığını ve bu hususta pek çok talikat ve mütaleatı olduğunu beyan etmektedir²⁰.

Arif Efendi'nin Hattatlığı :

ABDÜLBÂKİ ÂRİF EFENDİ talik yazıda zamanının başta gelen üstadlarından; kendisi bu yazıyı TEBRİZLİ MEHMED ÇELEBİ'den yazmış ve zamanında kendisinden pek çok hevesliler istifade ederek bunlardan bir kısmı sonraları meşhur talik yazı üstadı olmuşlardır. ÂRİF EFENDİ'den yazı meşk edenler arasında NEVİ ZÂDE MEHMED SALİH EFENDİ (Vefatı 1745) sonradan kazasker olan meşhur KÂTİB ZÂDE REFİ EFENDİ (Vefatı 1769) MEHMED EFLÂTUN (Vefatı 1754) Vakanüvis MEHMED RAŞİD EFENDİ (Vefatı 1735) Şair SEYYİD HÜSEYİN VEHBİ EFENDİ (Vefatı 1736) Şeyhülislâm İSHAK EFENDİ (Vefatı 1733) Şeyhülislâm İSMAIL ASİM EFENDİ (Vefatı 1758) FİNDİK ZÂDE İBRAHİM EFENDİ (Vefatı 1752) ve kendisinin damadı olan SEYYİD ABDÜRRAHİM FAİZ EFENDİ (Vefatı 1725) ve TORUNU SEYYİD YAHYA EFENDİ (1736) ve kazasker olan UBEYDULLAH HAMİD EFENDİ (Vefatı 1738) ve kendisinin kölesi Rumdan dönme ALİ RUMÎ (Vefatı 1724)²¹ ve sair bir çok hattatlar görülüyor²². ARIF EFENDİ kendi kalemiyle pek nefis mukattaat ve mürekkaat yazmıştır²³.

Arif Efendi'nin Musikişinaslığı :

ABDÜLBÂKİ ÂRİF EFENDİ'nin ilmî, edebî ve hattatlık şöhretlerinden başka *ilm-i edvar* denilen musikide de üstad idi. Musikiyi kimlerden meşk ettiğini şimdilik bilmiyoruz. ESAT EFENDİ, *Etrab-ül-âsar*'da:

²⁰ Eserlerinden başka “Resail ve talikatı ve havamiş-i kütübe tahriratı bi hisaptır” *Atayi zeyli Şeyhî*.

²¹ ALİ RUMÎ yazdığı bir kaç kitasını Pâdişah ÜÇÜNCÜ MEHMED'e takdim ettiğinden pek makbul olup bu köle Arif Efendi'den satın alınarak azad edilmiş ve saraya meşk hocası olmuştur.

²² *Tuhfet ül Hattatin (Müstakimzâde Sadeddin)* matbû nüsha talik yazan hattatlar kısmı.

²³ *Tuhfet ül Hattatin s 670.*

“İlm-i edvar-ı şâdi şiarın dahi evail-i hallerinde mevcud olan esatiz-ı teraneâmizden amelisini tahsil ve tettebbu ve kütüb-i fenn-i merkum ile ala veçhilkemal ilmîni dahi zabt ve tekmlî edip ol vadi-i şâdi küsterde dahi üstad-ı dekayiperver ve kâmil-i hakayik âver olmuşlardır” diyerek ARİF EFENDİ’nin musikinin ilmî ve amelî kısımlarında da üstad olduğunu beyan etmektedir²⁴. Yine aynı eser ÂRİF EFENDİ’nin sesinin güzel ve hazin olduğunu kaydediyor. Kendisi sonraları kazaskerliğe kadar yükselmesi sebebiyle muhitinin taassubundan çekindiği için bestelemiş olduğu eserlerini saklamağa mecbur olmuş ve bundan dolayı besteleri taammüm edememiştir. Bestelerinden bir tanesi makam-ı ruy-ı irakta ve çenber usulünde olarak musikişinaslar arasında meşhur olmuştur :

*Küşad olur gül-i bahtım tebessüm ettikçe
Açıldı gonca-i tabım terennüm ettikçe*

bestesi bunlardan biridir. Bundan başka bestelediği diğer eserleri de musiki üstadları arasında takdirle karşılanmıştır. *Etrab-ül-âsâ*’dan başka kendisinden bahseden eserler musikişinaslığını yazmamışlardır. ESAT EFENDİ bahsetmemiş olsa bu cihetten haberimiz olmayacaktı.

Abdülbâki Ârif Efendi’nin eserleri :

1 — *معراجنامه* Miracnâme²⁵.

ÂRİF EFENDİ bir Miracnâme kaleme almıştır. Bu Miracnâme manzum olup bazı yerlerinde mirac hakkındaki muhtelif rivayetler nesir olarak kısaca beyan edilmiş ve bu rivayetlerden en ziyade mâruf olanını aldığını kayd eylemiştir. ÂRİF EFENDİ’nin Miracnâmesi İkinci Mustafa ve Üçüncü Ahmed devirleri musiki üstadlarından Sultan Selim Camii *ناعثوانی* naathân-ı YUSUF EFENDİ tarafından bir kısmı bestelenmiştir²⁶. Ârif Efendi, Miracnâmesinin bestelenmiş olan kısımlarının her mirac kandili gecesi Eyüb türbesinde okunmasını ve davet edilen şeyhler, ulema ve mahallî eşraf ve halka şeker, şerbet, öd ve anberle ikram edilmesi için vakıf yapmıştır.

²⁴ *Etrab ül âsar fi tezkiret il urefa il edvar* (Esat Efendi).

²⁵ *Miracnâme*’nin birer nüshası *Üniversite kütüphanesi türkçe yazmaları arasında 2009 ve 2480* ve *Menâhic ül usul* isimli eseriyle ada obir arlarak da *Hamidiye kütüphanesinde 779* numaralarda bulunmaktadır:

²⁶ *Etrab-ül-âsar*’da YUSUF ÇELEBİ’nin tercümeihal kısmında.

Miracnâmenin matlarından :

Sad hamd o kadim kâr sâze
Sad şükr ü sitayiş ol hudaye
İtti yed-i sun-ı sâzkâri
İnsanı kılıp melekten ekrem
Oldı keremiyle nev'i insan
Ol hâtem-i risalinin hususa
Ol server-i hayl-ı enbiyayı
Hem eşref-i mübdiat kıldı

Ol sâni-i âsman tirâze
Kim Âdemi kıldı arş pâye
Berpa bu revâk-ı zernigâri
Mescid-i melâik oldı Âdem
Mergub terin-i cins-i hayvan
Menzilgehin etti arş-ı âla
Ol mefhar-ı cemii asafiyayı
Hem ekrem-i kâinat kıldı

Hurşit-i cihan fûruz-ı sermed
Ser defter-i enbiya muhammed

ABDÜLBÂKİ ÂRİF EGFENDİ'nin Miraciyesinin sonunda, bazı beyitlerini aşağıya naklettiğim münacâtı ne kadar samimdir :

Yâ ilâhi biresul is sakaleyn
Nur-ı Peygamber-i zîşânın içün
Hürmeti hakkı cemi-i rüsülün
Beni sermest-i mey-i tahkik et
Hürmetine o şeh-i muhteremin
Hatem-i cemi rüsül hürmetine
Nurının hürmetine ol şâhın
Mahfel-i vuslata rehyab eyle
Ey kerem pîşe cemil-i settar
Afvedip cürmünü mağfur eyle
Ne kadar yoğ ise istihkakı

Mihr-i tâbende-i burc-ı haremeyn
Ol resânende-i fermânın içün
Dahi ol râhnümây-ı sübülün
Salik-i râhrev-i siddik et
Beni kıl lâyık-ı lutf-u keremin
Bâis-i hilkat-i gül hürmetine
Yüzü suyuna o vâlâcâhın
Peyrev-i meslek-i eshab eyle
Ne kadar mücrim ise Ârif-i zar
İki alemde de mesrur eyle
Mazhar-ı lutf ola Abdülbâki

2 — مناهج الاصول الدينيه الى مواقف المقاصد اليقينية = Minahic-ül usul üd diniyye ilâ Mivakıf il makasid il yakiniyye:

ABDÜLBÂKİ ÂRİF EFENDİ'nin ilm-i kelâma dair olan bu eseri türkçedir; eserin adı kendi el yazısı ile olduğu söylenen müsveddesinde zikredilmemiştir. Kütüphanelerimizdeki fihristlerde²⁷ eserin adı *كتاب المناهج Kitap ül Menahic*, نوراللامع برهان الساطع *Nûr ül Lâmi Burhan-el-sâti* *حكايات المرام في تحقيق دقائق علم كلام Hakayik ül meram*

²⁷ Üniversite kütüphanesi türkçe yazmaları numara 474, 1448, 1658, 3400, 3569, 6672, Nuri-Osmaniye kütüphanesinde 2217 ilâ 2222 olarak altı nüsha Hamidiye kitapları arasında ve Âşir Efendi kitapları arasında 560 numaralı nüshalar.

fi Tahkik Dekayik-i ilm-el-keâm, ve Mesail-i Kelâma dair adlariyle kaydolunmakta fakat sonradan beyaza çekilen nüshalarda başlığa koyduğumuz isimle zikredilmektedir.

Müellif mukaddimede şer'î ilimlerin esası olan ilm-i kelâmın herkesce bilinmesi icap edip şimdiye kadar bu yolda türkçe bir eser vücuda gelmediğinden bahis eyledikten sonra :

“Bu fakir-i kalil ül bidaa *Abdülbâki bin Mehmed el meduv* biârif gençliğinden beri üstad âlimlerin derslerine devamla bu hususta türkçe bir risale kaleme almağa başlamış ve parça parça kelâma âid meseleleri toplamış ise de” sonradan bir araya getirmekten vaz geçtiğini beyan eylemiş, fakat himayesini görmüş olduğu Vezir-i âzam MERZİFONİ KARA MUSTAFA PAŞA bu müsveddelerin birleştirilerek bir eser haline getirilmesini emretmesi üzerine *Minahic-el-usul üd diniye* ... adıyla bu eseri vücuda gelmiştir. ÂRİF EFENDİ bu tarihte Süleymaniye medreselerinden birinde müderris bulunmakta idi.

Bu eser ilm-i kelâmın tarifi, mevzuı, faidesi, derece ve gayesi, mebde ve maad, Matüridiyye ve Eşariyye mezhepleri arasındaki ihtilâf, Sıfât-ı Sübutiyye ve Sıfât-ı Zatiyye, Sıfâtullah, İlm-i Gayb, Nücum, Kâhinler, Kudretullah ve Kudretullah hakkında muhtelif mezhepler, semi ve basr sıfatları, Nebi ve Resul bahisleri, Mirac, Melâike, Cin ve Şeytan, Hakikat-i Ruh, Kıyamet, haşr, neşr, maad, Hakikat-i Sırat, Cennet, Chehennem, Cenab-ı Hakkı Rüyeyet, İmamet ve Hilâfet kısımlarına ayrılmıştır.

ÂRİF EFENDİ eserini Menhiç (açık, geniş yol) ismiyle taksim ettiğinden bütün esere menhiç'in cemi olan Menahic adını vermiştir. Kendi el yazısıyla olan müsveddede ise her bahsi *Matlab* diye göstermiştir. Üniversite kütüphanesinde 2155 numarada bulunan nüsha ÂRİF EFENDİ'nin torunu MEHMED EŞREF EFENDİ tarafından 1135 h 1722 m. senesinde güzel bir talik yazısıyla kaleme alınmıştır.

3 — سير نبوی Siyer-i Nebevî²⁸.

Hazreti Peygamberin evsafını, nübüvvet ve risaletlerini ve bu sırada maddî ve mânevî olayları bildiren bu eserin mukaddimesinde manzum olarak şu beyitler vardır :

²⁸ *Siyer-i Nebevî*'nin güzel talik hatla yazılmış iki nüshası *Üniversite kütüphanesi türkçe yazmaları arasında 1472 ve 1673 numaraları ve Topkapı sarayı Revan köşkü kitapları arasında 1351 numarada* bulunmaktadır.

4 — *Abdülbaki Arif Efendi'n'n Türkçe Divanı :*

Arif Efendi üç lisanda da (türkçe, arapça, farsça) şairdi. Türkçe divanı Üniversite Kütüphanesinin Türkçe yazmaları arasında 710, 2796, 5568 numaralarda bulunmaktadır. Şiirlerinden bazı nümuneler de tercümei halini yazan SALİM, SAFAİ ve RAMİZ tezkirelerinde görülür. Kaside ve gazelleri arasında pek parlak parçalar vardır. Şiirleri rindane ve aşikânedir. 2796 numaradaki divanı SULTAN İKİNCİ MUSTAFA'ya takdim etmiş olduğu :

*Yine bir neşve-i şâdi cihâna şevk bahşâdır
Ki feyz-i mevsim-i Nevruz, îyde gıpta fêrmadır
Bîsat-ı ayş-i küsterde somât-ı işret âmade
Gönüller bî keder esbâb-ı cemîyyet müheyyadır*

Beyitli uzun bir kasidesiyle başlamaktadır. KÖPRÜLÜ ZÂDE FAZIL AHMED PAŞA'nın *Uyvar* seferinden avdetinde takdim etmiş olduğu kasidesi de pek parlaktır³¹, altmış altı beyitli olan bu kasideden bazı beyitler :

*Yine vakt-i tebâşir-i sutûh-ı mihr-i şevkettir
O zer mecuk-ı devlet neyyir-i subh-i saadettir
Nümayan oldu saf saf asker-i nusret eser şimdi
Gürûh-ı ceşş-i endûh-ı gama vakt-i hezimettir
O ceşşin pişvây-ı nâfiz ül hüküm-i adu giri
Vezir-i haydariyyül hamle-i bezmi-i salabettir
Mükerrrem gevher-i pâkîze tynet sadr-ıâzam kim
Gubâr-ı makdemi iksir-i şadı ü meserrettir
Sümeyye Ahmed-i mürsel cenâb-ı hazret-i pâşâ
Ki dâim mesleki vadi-i şehri-i şeriattir
Ne var manzurun olsa Arif-i bikes ki filcümle
Maarif âşinadır hissedâr-ı kabiliyettir*

Fazıl Ahmed Paşa'dan başka himayesini gördüğü Merzifonî Kara Mustafa Paşa ve Amcazâde Hüseyin Paşa'ya ve Dördüncü Mehmed'in damadı musahib Mustafa Paşa'ya da güzel kasideleri vardır. Merzifonî Kara Mustafa Paşa'ya dört kaside kaleme almış olup bunlardan bazı beyitler aşağıda gösterilmiştir :

³¹ Osmanlı müelliflerinde c. 1, s. 362). Bahsedilen makame-i fethiye bu Uyvar fetihnemesi midir. Başka bir manzumesi midir? görülmediği için bilinmedi.

*Necm-i tâli burc-i şâdiden nümâyan olmada
 Çarh-ı gerdun yani dilhâh üzere gerdan olma da
 Hamdelillahkim nesim-i neobahâr-ı feyz ile
 Gonce-i pejmürde-i ümmid handan olmada
 Bulmada günden güne râğbet metâ-ı marifet
 Mâyedârân-ı hüner mahsud-ı ekran olmada
 Ehl-i istidad olup şâyeste-i feyz-i kerem
 Behredâr-ı iltifât-ı sadr-ı zîşan olmada
 Hazreti sadr-ı mükerrerem Mustafa Paşa ki çarh
 İrtifâ-ı rütbe-i câhına hayran olmada
 Ol vezir-i bende perverkim felek bin can ile
 Hizmet-i dergâh-ı vâlâsında puyan olmada
 Vâsf-ı zatında olan şîir-i terin her noktası
 Aftâb-ı âlem âra gibi rahşan olmada
 Hasılı meşk-i duâ-yı devletinle Ârifin
 Nazm-ı pâkı dilpesend-i nükte sencan olmada*

ÂRİF EFENDİ divanından bazı beyitler: Budur redifli bir gazelinden:

*Elden koma piyaleyi ziba reviş budur
 Âyin-i rind-i bâde keş-i cem meniş budur
 Ol neveside mâhi dedim gördüğüm gibi
 Aşûb-ı dehr olur giderek gösteriş budur
 Ağyara kasd-ı lutf ile cevri etme Ârife
 Takatgüdaz-ı aşık olan serzeniş budur*

*

*Derûn-ı sineye mihr-i ruhun tâb efken olmuştur
 Harim-i can furuğ-ı tal'atinle rûşen olmuştur
 Gerekmez kasr-ı zerrin kâr rind-i bâde peymaye
 Harab âbade işrethâne-i cem mesken olmuştur
 Alışmıştır o mürğ-i beste kayd-ı dâme ey Ârif
 Dil-izâre şikenç-i zülf-i cânan memen olmuştur.*

*

*Rûyini meydîr meyi rûyin dilara gösteren
 Gülşen-i güldür gülü gülşen mutarra gösteren
 Aşka halet bahş olan dildir dile sevdây-ı aşk
 Sagarı meydîr meyi sagar musaffa gösteren
 Sûret-i manây-ı insaniden âgâh olmadır
 Bahri katre, katre-i nâçizi derya gösteren*

Ârif-i pakizegüyn kilk-i hoş reftârdır
Böyle bir nâdide vâdi şîir-i garra gösteren

*

Ne geşt-i sahn-ı gülşendir ne seyr-i talat-ı güldür
Muradım istimâ-ı nâle-i pürsüz-ı bülbüldür
Baid olmaz nigâh endâz-ı lutf olmak dil-izâre
O tıfl-ı naz perverkim nev âmûz-ı tegafüldür
İder her demde hamen tarh-ı resm-i simyâkârî
Senin ey Ârif sâhir devatın câh-ı bülbüldür

*

O mâh-ı nevresimiz tıfl iken hilâl idi, şimdi
Yetiştî hüsn ile güya o mâhpâre değildir

*

Figânı bidilânın sinesuz olmak baid olmaz
Gülistân-ı gamın bülbülleri ateşnevadır hep
Şemim-i zülfi kim sermâye-i âşub olur herdem
O şûr-i fitneye bâdi yine bâd-ı sabadır hep
Ziyaretten benim meclis neşinân-ı harabâti
Muradım dergeh-i pîr-i mugana ilticadır hep
Sürud-ı bezm-i gam kim aşk derler nâmına Ârif
Felek bu nağme-i dilkeşle dâim pür sadadır hep

*

Ol tabib-i senkdil olmaz mühimsâz-ı ilâç
Hasta-i derd-i gamın amma ki dermânın bilür
İhtiraz etse nigâh-ı fitnekârından nola
Dil ne hunidir o şuhun çeşm-i fettânın bilür

*

Aşıkım câm-ı mehabbet pür humar etmez beni
Ârzûy-ı senc-i şarâp hoşgüvar etmez beni
Andelîb-i gülşen-i hüsnüm ki Ârif gülleri
Nevbenev âzürde-i âsib-i har etmez beni

*

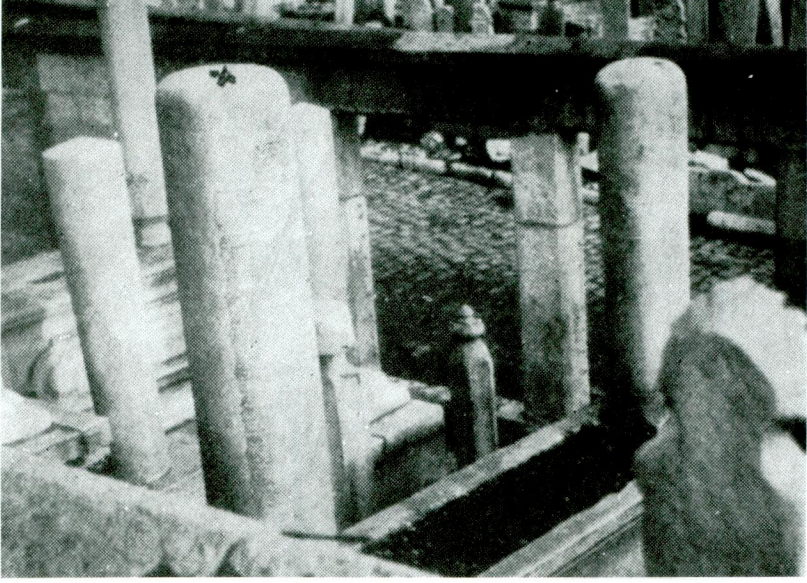
Mihre baktım âftâb-ı rûyi geldi yadıma
Servi gördüm kamet-i dılcuyi geldi yadıma

*

Kenaniyan-ı hasreti etmiş zelil ü har
Ol yusuf-ı melahati mısra aziz eden

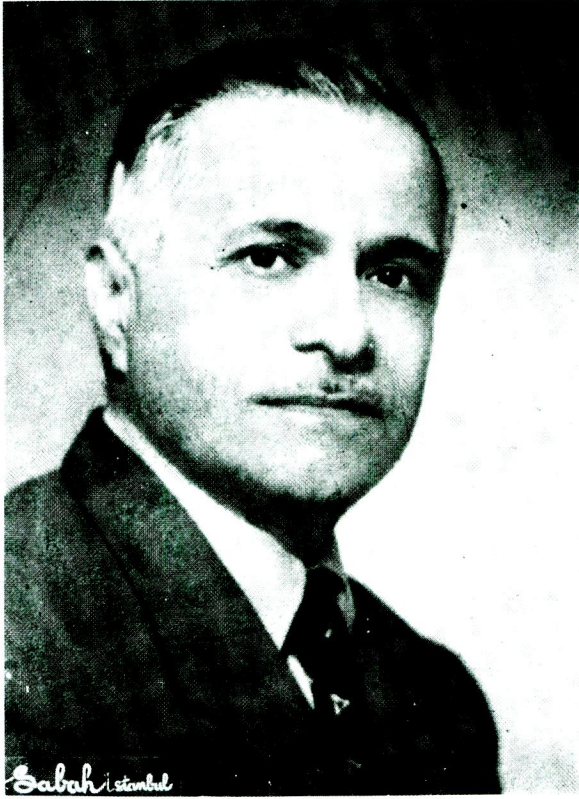

Abdülbaki Arif Efendinin Eyub'daki mezarı

Aziz OGAN

1888 — 1956

A Z İ Z O G A N

1888 — 1956

Prof. Dr. ARIF MÜFİD MANSEL

5 Ekim 1956 da İstanbul Arkeoloji Müzesinin eski müdürü Aziz Ogan bir kalp krizi neticesinde vefat etti ve bununla Türk müzecilik tarihinin bir sayfası daha kapanmış oldu. Bu elim hâdisenin üzerinden bir seneden fazla bir vakit geçmiş olmakla beraber kendisiyle uzun müddet çalışmış bir arkadaşı sıfatiyle şu birkaç satırla hâtırasını an mağı ve kendisine karşı yapabileceğim son vazifeyi yerine getirmeği borç telâkki ediyorum.

Aziz Ogan'ın hal tercümesinden bilmem uzun uzadıya bahsetmeğe lüzum var mıdır? Bu bahis bütün hayatını müzecilik mesleğine vakfetmiş, bu sahada durmaksızın ve yorulmaksızın çalışmış ve birçok başarılar elde etmiş bir insanın dosdoğru bir tekâmül seyri takibeden yaşayışından başka bir şey değildir. Aziz Ogan 1888 de İstanbul'da Haliç Bahariyesinde doğuyor; babası Edremitli Yağcı Hacı Halil Ağazade Ahmet efendidir. Mutad ilk ve orta tahsilini bitirdikten sonra 1903 de İstanbul Müzelerinin bânisi Osman Hamdi beyin kurmuş olduğu "Sanayi-i Nefise Mektebi"ne giriyor, bir taraftan resim alanındaki isti'dadını geliştirirken diğer taraftan lisan öğrenmeğe çalışıyor. 1907 de Mektepten me'zun oluyor. Babasının Gebze civarında Eskihisar'da Osman Hamdi beyin malikânesi yanında araziye sahip ve Hamdi beyin yakın dostu oluşu genç ressamın meslek seçimi üzerinde müessir bir rol oynuyor. Aziz beyde güzel sanatlara ve eski eserlere karşı dikkate değer bir isti'dad sezen Hamdi bey onu Asarîatika Müzelerine girmeğe teşvik ediyor. Böylece genç Sanayi-i Nefise Mektebi me'zunu müzeciler ailesine katılıyor, az bir müddet sonra kabiliyeti, çalışkanlığı ve iyi karakteri ile bu aile efradı arasında mümtaz bir yer almağa muvaffak oluyor. Hamdi bey, onun kardeşi ve muavini ve 1910 dan itibaren halefi Halil Edhem beyler bu genç elemanın yetişmesiyle bizzat meşgul oluyorlar; arkeolojinin sadece masa başında yahut müze salonlarında yapılacak ve ileri götürülecek bir ilim olmadığını pek iyi bildiklerinden onu komiser olarak Avusturyalıların Ephesos,

Amerikalıların Sardes, Fransızların Aphrodisias ve Almanların Didyma kazılarına gönderiyorlar. Bu suretle Aziz bey muhtelif milletlere mensup arkeologlar tarafından muhtelif yerlerde ve muhtelif şartlar altında, çeşitli metodlar kullanmak suretiyle yapılan kazılarla yakından ünsiyet peyda ediyor, arkeoloji sahasındaki bilgisini arttırıyor, hülâsa kendi kendisini forme ediyor. Bu kazılara dair yazıp Müzeler Umum Müdürlüğüne takdim ettiği raporlar bu hususu açıkça ispat etmektedir.

1914 de Aziz bey “Asariatika Müfettişi” olarak İzmir gibi eski eser bakımından çok önemli bir merkeze gönderiliyor, fakat birkaç ay sonra birinci Cihan Harbinin patlak vermesi üzerine bu vazifesinden ayrılmak mecburiyetinde kalıyor, ihtiyat zabiti olarak Çanakale ve Kafkaslar cephesinde bulunduktan sonra 1917 de merkezi Şam olan dördüncü ordu emrine veriliyor. O zamanlar bu ordunun kumandanı olan Cemal Paşa Suriye-Filistin ve batı Arabistana şâmil olmak üzere bir “Asariatika Müşavirliği” kurmuş ve bu işin başına Priene, Miletos ve Didyma kazılarıyla kendisine milletlerarası bir şöret sağlamış olan ve Türk ordusuna yüzbaşı rütbesiyle girmiş bulunan Berlin Müzeleri müdürlerinden Dr. Theodor Wiegand’ı getirmişti. Wiegand’a muavin olarak terfik olunan Aziz bey bu suretle silâh altında dahi eski mesleğine kavuşmak imkânını buluyor; aynı büroda çalışan Prof. Zürcher, Watzinger Wulzinger ve Kohl gibi değerli arkeolog ve arkeolog-mimarlarla sıkı bir işbirliği yapmak suretiyle Şam’da bir müze tesisi, Emeviye camiinin etrafının açılması ve şehrin antik devir plânının tesbiti gibi önemli işlerin başarılmasında rol oynuyor. Bunlardan başka eski eser tamir ve restorasyon işleriyle de ülfet peyda ederek Baalbek’teki mâbedler manzumesinin restorasyon projeleri üzerinde çalışmağa başlıyor. Bu işlere ilâveten Cemal Paşa tarafından, ordu emrinde bulunan “Şam Sanayi-i Nefise Mektebi” müdürlüğüne tâyin ediliyor. Fakat harbin bilinen neticesinden sonra Aziz bey terhis olunarak İzmir’deki vazifesi başına dönüyor. O zamanlar park haline getirilmiş olan Bahri Baba mezarlığında meydana çıkan mozayik ve diğer eserleri emniyet altına alıyor.

İzmir’in Yunanlılar tarafından işgalinden sonra müfettişlik merkezinin İstanbul’a nakledilmesi üzerine Aziz bey İstanbul’a geliyor ve kendisi için eski bir aile yurdu olan Arkeoloji Müzelerinde çalışmağa başlıyor. İzmir’in kurtuluşundan sonra Maarif Vekâletinin daveti üzerine tekrar İzmir’e giderek eski vazifesinin başına geçiyor. Bu tarih-

ten itibaren Aziz bey İzmir'in aydın muhitlerinde eski eser sevgisini uyandırmak ve bunların mânevî ve maddî yardımlarını sağlamağa uğraşmakla beraber eski eser ve kolleksiyonlarının büyük bir kısmı yangında harap olan bu şehirde yeni bir müze kurmak için teşebbüslerde bulunuyor. Sıfırdan başlamak suretiyle o devrin zihniyeti ve mahdut imkânları ile bir müze vücutte getirmenin ne kadar güç bir iş olduğunu izaha lüzum yoktur. Aziz bey karşısına çıkan envai türlü engellerden yılmaksızın ve yorulmaksızın bu iş uğrunda bir hayli zaman çalışıyor. Kendisine vali general Kâzım Dirik'in şahsında değerli bir hâmi, hattâ bir yardımcı buluyor; bu suretle eski bu kilisenin içinde ve bahçesinde "İzmir Arkeoloji Müzesi" vücut buluyor; ve pek tabii olarak kısa bir müddet içinde gelişiyor ve zenginleşiyor; eski eser kolleksiyonlarının yanında bir resim galerisi ve bir de kütüphaneye sahip oluyor. Aziz bey bu müzenin muhtevisiyatını ilim âlemine tanıtmak üzere türkçe ve fransızca olarak kataloglar tanzim ediyor. 1926 da merkezi yine İzmir olan "Asarıatika Müfettiş-i Umumî"liğine tâyin olunan Aziz bey yeni ve verimli kazılara sahne olan Bergama ve Ephesos'ta mahallî müzeler kurulmasında âmil olduğu gibi vali Kâzım Dirik'in müzaheretiyile müzeleri zenginleştirmek, eski eser sevgisini halk arasında yaymak üzere bir "İzmir ve havalisi Asarıatika Muhipleri Cemiyeti" kuruyor. Bu cemiyetin kısmen telif, kısmen de tercüme olarak bastırıldığı eserler, neşrettiği müze katalogları bugün dahi bu bölgenin tarih ve arkeolojisiyle uğraşanlara faydalı olmaktadır.

1929 ve 1930 senelerinde kısa fasıllarla Maarif Vekâleti Müzeler ve Eski Eserler Umum Müdürlüğünde vekâleten bulunan Aziz Ogan 1931 de yaş haddini doldurduğundan dolayı tekaüde sevkolunan Halil Edhem beyin yerine İstanbul Asarıatika Müzeleri Umum Müdürü tâyin edilmiş ve bu önemli vazifede tam yirmüç sene kalmıştır. Bu müessese Aziz Ogan için yabancı bir yer değildi. O meslek hayatındaki başlıca feyzini bu ilim yuvasından almıştı. Vakıa uzun müddet bu müzeden uzakta kalmıştı. Fakat bu müesseseye ait her hususa karşı ilgi göstermiş, gerek İstanbulu ziyaret etmek, gerek Halil Edhem beyle mektuplaşmak suretiyle idarede ve ilim alanında yapılagelmekte olan işleri adım adım takibetmiş, binaenaleyh İstanbul Müzelerinin gelişmesine verilecek istikamet ve hız hakkında esaslı bir bilgi edinmişti.

Halil Edhem merhumun Türk Tarih Kurumu tarafından neşrolunan "Hâtıra Kitabı"ndaki bir yazımızda söylediğimiz gibi, Osman

Hamdi beyin müdürlük zamanını İstanbul Müzelerinin kuruluş devri, Halil Edhem beyin zamanı idaresini ise bir teşkilâtlandırma devri olarak gösterecek olursak, Aziz Ogan'ın müdürlük zamanını bu teşkilâtlandırmanın bir devamı olarak kabul edebiliriz. Aziz Ogan İstanbul'da işe başladığı zaman İstanbul Müzelerinin ana hatları artık teessüs etmiş, ayrı ayrı binalara yerleştirilmiş olan çeşitli koleksiyonları ve çeşitli dillerde yapılan yayınları sayesinde bu müzeler dünya müzeleri arasında önemli bir yer almış olduklarından büyük değişikliklerden, yakın zamanda emsaline maalesef rastladığımız koleksiyon parçalamalarından kaçınılmış, bununla beraber müzelerin canlı organizmalar gibi tedricî, fakat devamlı bir gelişme kanununa tâbi oldukları göz önünde bulundurulmak suretiyle bir taraftan bazı koleksiyonlar modern metodlara göre tertip ve tanzim edilmiş, mevcut koleksiyonlara yenileri katılarak bunlar ayrı ayrı seksiyonlarda teşhir edilmiş, diğer taraftan ilmî neşriyatın kesilmemesine de önem verilmiştir. Yerli mütehasıslar bulunmadığı şubelerde yabancı uzmanlardan faydalanmak müzede ötedenberi gelenek haline gelmişti. Nitekim Aziz Ogan'ın müdürlüğünün ilk senelerinde daha önce de müteaddit defalar İstanbul Müzelerinde çalışmış, hattâ İstanbul Darülfünununda arkeoloji dersleri vermiş olan Prof. E. Unger Eskişark Eserleri Müzesine uzman olarak getirilmiş, böylece Mezopotamya kazılarında gelmiş olan yüzlerce sandık açılarak bunların muhteviyatı tetkik ve tasnif olunduğu gibi ikisi Mısır, biri Himyarî ve diğeri Part eserlerine ait olmak üzere dört yeni salon açılmıştır. Dikkate değer bir zenginlikte olan ve yüzbinlerce çivi yazılı vesika ihtiva eden tablet arşivinin tasnif ve incelenmesinde Alman asiryologlarından W. Kraus'tan faydalanılmış, bu suretle bugün Türk uzmanlarının üzerinde öğünülecek bir intizam ve verimle çalıştıkları bir koleksiyonun temelleri atılmıştır. Nümizmatik kabinesinin başına ise sikkeleri tarihî vesikalar olarak değerlendirmek yolunu tutmuş ve Anadolu'nun antik sikkeleri üzerinde gayet geniş bir bilgi edinmiş olan Dr. Cl. Bosch getirilmiş, bu uzman şayanı hayret pratik bir mümareseye sahip bulunan sikke mütehasısı Osman Arıdağ ile ahenkli bir işbirliği yapmak suretiyle çok güzel ve öğretici bir teşhir koleksiyonu meydana getirdikten başka iki cilt halinde gayri islâmî sikkelerin ilmî bir kataloğunu da tertiplemiştir ki 19. yüzyılda islâmî sikkeler sahasında neşrolunan ve zamanları için büyük bir mükemmeliyette olan kataloglar serisinin bir devamı olan bu eserin bir an önce bastırılması şayanı arzudur.

Klâsik eserler seksiyonunda ise Türk Tarih Kurumu tarafından Arif Müfid Mansel'in idaresinde yaptırılan Trakya tümülüs kazılarında bulunan bazı mezarlar müze salonlarında tabii büyüklükte terkip olunarak bu mezarlarda bulunan zengin eserlerin eski muhitlerinde teşhiri gibi modern müzeciliğin gerektirdiği bir teşhir yoluna gidilmiş, bundan başka büyük bir kısmı Üniversite fakülte binalarının inşaatı esnasında meydana çıkan mezar stellerinden ve kitabelerden müteşekkil yeni bir salon tanzim edildiği gibi, Bizans keramik ve çeşitli devirlere ait süs ve mücevherat koleksiyonları da yeni baştan gözden geçirilerek halkın ziyaretine açılmıştır. Bunlardan başka müzeler için hayatî ehemmiyette olan bazı tesisler, meselâ bir kimya lâboratuvarı, bir fotoğraf ve bir heykeltraşlık atölyesi, müze uzmanlarının zaman zaman birleşip ilmî mübahaselerde bulunmalarını mümkün kılan bir konferans salonu Aziz Ogan'ın müdürlüğü zamanında vücut bulmuştur. Aziz Ogan'ın başardığı son büyük iş ise müzenin ahşap olan çatısının betona tahvili, böylece müzelerin üzerine bir kâbus gibi çöken yangın tehlikesinin bertaraf edilmesi olmuştur.

Bir ilim müessesesi olarak müzeler yayınlarda bulunmak mecburiyetinde olduklarından Aziz Ogan yeni açılan seksiyonlar için yeni kataloglar yapılmasına ve çok değerli eserler ortaya koymuş bulunan "Arkeoloji Müzeleri neşriyatı" serisinin devam ettirilmesine önem vermiş ve bu seride eski seviyenin düşmemesine bilhassa çalışmıştır. Aynı seriye giren, fakat maddî bazı güçlükler dolayısıyla tam peryodik bir mahiyet alamıyan "yıllık" lar müzeye giren eserler ve müzelerde yapılan işler hakkında türkçeden başka bir Avrupa dilinde de toplu bir fikir vermeleri bakımından bilhassa enteresandır. Aziz Ogan'ın Berlin'de W. de Gruyter yayınevi tarafından nefis bir surette iki dilde basılan "İstanbul Müzelerinde Şaheserler" serisini devam ettirmiş ve Prof. Kühnel'in yazdığı "Çinili Köşkte Türk ve İslâm Eserleri Müzesi koleksiyonu" adlı eseri bu serinin 3. cildi olarak türkçe ve almanca olarak intişar mevkiine koymuş olması başarıları arasında zikrolunmağa lâyıktır.

Aziz Ogan çalışmalarını yalnız Arkeoloji Müzelerine hasretmemiş, Topkapı Sarayı, Türk ve İslâm ve Ayasofya Müzelerinin de, bunlar idaresi altında kaldıkları müddetçe, ilmî yollardan gelişmelerinde ve yayınlarda bulunmalarında âmil olmuştur. "İstanbul Muhafazai Asarîyatika Encümeni"ni (sonraları "Eski Eserleri Koruma Encümeni"), İstanbul'da zaman zaman girilen imar hamlelerinin artmasından dolayı, başlarında Efdaletin Tekiner gibi gayet kıymetli bir

insan bulunan eski üyelere yenilerini katmak ve bu kurulu büyük bir intizam ile toplanır ve işler bir müessese haline sokmakta A. Ogan büyük emek sarfetmiş, böylece pek sevdiği ve haklarında monografiler yazdığı İstanbul eski eser ve anıtlarının korunmasına hizmette bulunmuştur. Encümende çeşitli anıtlarla ilgili çeşitli meselelere dair büyük bir kısmı üstad Efdalettin Tekiner'in kaleminden çıkmış kıymetli raporlar vücutte getirildiği gibi, İstanbul eski eserleri için önemli bir kaynak teşkil eden 1000 kadar teşçil fişi mütehasıs zevat tarafından tertip ve tanzim olunmuştur. Bu faaliyetleri yanında Ogan 1931 den itibaren uzun müddet Eminönü Halkevi sergi ve müze komitesinin başkanlığını yapmış, bu Halkevinin dergisinde bir hayli yazı yazmıştır.

Aziz Ogan dünya müzeciliğinin ilerlemelerini yakından takibetmek üzere müteaddit defalar Avrupa, hattâ Amerika'ya gitmiş, sergi işleriyle de meşgul olarak 1937 de Dolmabahçe Sarayında II. Türk Tarih Kongresi münasebetiyle açılan serginin ilkçağ seksiyonunun tanziminde faal bir rol oynamış, 1939 da New-York'ta açılan Dünya Sergisine Türkiye müzelerinden ayrılan kıymetli eserleri götürerek bunların Türk pavyonunda başarılı surette teşhir edilmesini sağlamıştır.

Aziz Ogan inkıtasız devam etmiş olan idarî hayatında bir hayli te'lifatta da bulunmuştur. Kendisinin çok muntazam bir hayat sürdürdüğü, resmî çalışma saatlerinin dışında ve bilhassa sabahın erken saatlerinde tettebbuda bulunmağa ve yazı yazmağa daima muayyen bir vakit ayırdığı göz önünde bulundurulacak olursa bu sahadaki verimliliğinin sırrı anlaşılır. Vakıa bu yayınları bazı büyük arkeoloji problemlerini ortaya atan, bunları sıkı bir tetkikten geçiren, bunlara hal çareleri bulan yazılar mahiyetinde değildir. Bu eserler umumiyet itibariyle Türkiye müzelerindeki bazı enteresan eserleri arkeologlar muhitine yahut daha geniş çevrelere tanıtmak üzere yazılmış katalog ve monografiler, komiser olarak bulunduğu kazılara dair kaleme aldığı raporlar, bizzat idare ettiği kazılara dair önrapor mahiyetinde haberler, müzede uzun müddet beraberce çalıştığı arkadaşlarına ithaf ettiği nekrolojiler ve bilhassa geniş halk kütlelerine eski eserleri tanıtmak, Türk müzeciliği ve eski eserlerle ilgili kanun ve tüzükler hakkında bir fikir vermek ve onlarda eski eser sevgisini uyandırmak üzere çeşitli mecmua ve günlük gazetelerde kaleme alınmış makalelerden ibarettir (bibliografyaya bakınız). Aziz Ogan'ın derin

meslek aşkı ve eski eserlere bağlılığı hakkında canlı bir fikir veren bu yazılar bugün de istifade ile okunabilir.

Aziz Ogan'ın neşriyat ve müzecilik sahalarındaki faaliyeti Avrupa ilim muhitlerinin dikkat nazarlarını çekmekte gecikmemiştir. Kendisi Berlin, Viyana, Prag Arkeoloji Enstitülerinin ve Mainz Akademisinin aslı üyesi, Türk Tarih Kurumu'nun da kezâ aslı üyesi bulunuyordu.

Bir idareci olarak A. Ogan “müzelerde sükûn ve huzur içinde çalışmak şarttır” düsturunu pek iyi kavramış ve takdir etmiş olacak ki İstanbul Müzelerinde Osman Hamdi ve Halil Edhem beylerin zamanından kalma samimî ve sıcak aile atmosferini muhafaza hususunda büyük bir titizlik göstermiştir. O, İstanbul'da müzeciler ailesinin tam mânasıyla babası olmuş, temiz kalbliliği, tevazuu, şefkati, vazifesine bağlılığı, intizam ve itidaliyle arkadaşlarına örnek teşkil etmiştir. Müzelerin her şeyden önce bir mektep ve bir ilim yuvası olduğunu pek iyi takdir etmiş olan A. Ogan ilmî çalışmaları daima ön plânda tutmuş, bu kabil çalışmalarında gerek yerli, gerek yabancı uzmanlara âzami kolaylıklar göstermiş, aynı zamanda müze ile üniversite arasında sıkı bir işbirliği yapılmasına önem vermiştir. Müzelerin çatısı altında kendisiyle onbeş sene tam bir ahenk içinde işbirliği yapmış, üniversiteye intisabımdan sonra da işbirliğini devam ettirmekte kendisinden büyük müzaheret görmüş bir insan sıfatıyla bu hususları tebarüz ettirmeği bir borç sayıyorum.

Arkeoloji Müzesinin kütüphane salonunda 1933 yılı sonunda yapılan ve hemen hemen bütün dostlarını bir araya toplıyan son derece samimî bir törenden sonra (bu münasebetle söylediğimiz sözlerle bk. : TTOKB. 145, 1954, s. 6-7) yaş haddini doldurarak mevzuat icabı vazifesinden ayrılan Aziz Ogan hayatında vukubulan bu değişiklikten müteessir olmaksızın ve dinamizminden bir şey kaybetmeksizin bir taraftan “Eski Eserleri Koruma Encümeni”ne devam ediyor, diğer taraftan daha geniş ölçüde te'lifatta bulunuyor ve bazan resim de yapıyordu. 1955 senesi sonbaharında kazılarımıza karşı daima büyük bir ilgi gösteren Ragıp Devres ailesiyle birlikte uzun bir Anadolu seyahatine çıkmış, batı ve güney-batı Anadolu bölgelerini ziyaret ettikten ve gençliğinde çalışmış olduğu yerleri bir kerre daha gördükten sonra Antalya bölgesine de gelerek Side ve Perge'de yaptığımız kazıları yakından tetkik etmek fırsatını bulmuş, müşahede ve intibalarını “Yeni İstanbul” gazetesinde çıkan bir makaleler serisinde neş-

retmişti. Ne yazık ki bu devre uzun sürmedi. Hiç beklenmedik bir anda gelen bir kalp rahatsızlığı ve onun tevlid ettiği krizler neticesinde Aziz Ogan 5 Ekim Cuma günü akşamı (1956) hayata gözlerini kapadı.

Bizler ve yeni arkeolog ve müzeci nesilleri Aziz Ogan'ı örnek alır, onun kadar mesleğimize bağlı kalır ve eski eserleri seversek hem yurdumuzun kültürüne hizmette bulunmuş, hem de Aziz Ogan gibi temiz bir insanın ruhunu şâd etmiş oluruz.

AZİZ OGAN'IN ESERLERİNİN LİSTESİ

Hemen hemen tam olduğunu zannettiğim bu bibliografya esas itibariyle merhumun kızı Doç. Jale İnan tarafından toplanmış, tarafımdan ise bazı tashihler ve ilâvelerle kronolojik bir sıraya göre tertiplenmiştir. Bu listede kullanılan kısaltmalar şunlardır :

Bulleten.....	Türk Tarih Kurumu. Bulletin. Ankara.
EHD	Eminönü Halkevi Dergisi. İstanbul.
MVM.	Maarif Vekâleti Mecmuası. Ankara.
RD.	Realite Dergisi. İstanbul.
TSD	Tarihten Sesler Dergisi. İstanbul.
TTAED	Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi. Maarif Vekâleti. Ankara.
TTOKB.....	Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Bulletin. İstanbul.
YT.....	Yeni Türk. Eminönü Halkevi Dergisi. İstanbul.

1927

- İzmir Asariyatika Müzesi Rehberi (İzmir ve Havalisi Asariyatika Muhipleri Cemiyeti neşriyatından, no. 1), İzmir 1927. Eski Türkçe 21 s., 4 s. lûgatçe.
- Guide du Musée de Smyrne (İzmir ve Havalisi Asariyatika Muhipleri Cemiyeti neşriyatından, no. 3). Tercüme eden Cevdet bey. İzmir 1927. 50 s., 16 res.
- Efesus-Ayasluğ Rehberi (İzmir ve Havalisi Asariyatika Muhipleri Cemiyeti neşriyatından, no. 2), İzmir 1927. Eski türkçe 42 s., 33 res., 1 pl.
- Bergama hafriyatı hakkında rapor. MVM. 12, 1927, s. 93-109.
- Denizli civarında Akhan. Fikirler Mecmuası (İzmir), 1927, sayı 7.

1928

- 1926 senesi Efes hafriyatı. MVM. 10, 1928, s. 40-57.
- 1927 senesi Efes hafriyatı. MVM. 15, 1928, s. 475-491 (44 res.).
- Fethiye'de bulunan asarı atika hakkında rapor. MVM. 16, 1928, s. 665-669.

1929

- Bergama Tarihi ve Rehberi (M. Rahmi ile birlikte) (İzmir ve Havalisi Asariyatika Muhipleri Cemiyeti neşriyatından, no. 4). İzmir 1929.
- Birgi hakkında rapor. MVM. 17, 1929, s. 120-128, 26 res., 4 pl.
- 1928 senesi Efes hafriyatı. MVM. 17, 1929, s. 101-119, 55 res., 2 pl.

1932

— İzmir Müzesi Rehberi (İzmir ve Havalisi Asariatika Muhipleri Cemiyeti neşriyatından, sayı 6), İstanbul 1932, 96 s., 16 res., 60 lev.

— Statue der Tyche aus Prusias ad Hypium. Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts. Archäologischer Anzeiger 1932, s. 261-264.

1933

— Guide du Musée de Smyrne (İzmir ve Havalisi Asariatika Muhipleri Cemiyeti neşriyatından, no. 9). İstanbul 1933.

— Bergama hafriyatında son keşifler. YT. 5, 1933, s. 412-414.

— 1932 Larisa hafriyatından alınan neticeler. YT. 15, 1933, s. 1212-1224.

— Aspendos. TTAED. 1, 1933, s. 99-106.

— Die archäologische Tätigkeit und die Museen in der Türkei in der Zeit der Republik. Berliner Illustrierte Zeitung 181, 1933, s. 472-473.

— Şuhut kasabasında bulunan lâhit. TTAED. 2, 1934, s. 181-193 (12 res.).

— Bronzestatue aus Adana. Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts. Archäologischer Anzeiger 1934, s. 411-416 (2 res.)

1935

— Müzelerin bânisi Osman Hamdi'nin vefatının 25. senei devriyesi dolayısıyla 25. II. 1935 de Müze kütüphanesinde söylenen söylev. YT. 32, 1935, s. 2045-2050.

1936

— Eros ve Psihe figürlerini havi tunç vazo. TTAED. 3, 1936, s. 83-91 (6 res.).

— Yeni çıkan bir ilim kitabı münasebetiyle yurttâ asariatika araştırması ve hafriyat. YT. 36, 1936.

— Taklit anıtlar ve Çervetri lâhdi. YT. 37, 1936, s. 30-31.

— Dünya müzelerinde faaliyyet. YT. 41, 1936, s. 221-228.

1937

— İstanbul Arkeoloji Müzelerinde yeni açılan para, madalya ve mücevherat koleksiyonları. Belleten 1, 1937, s. 507-512 (2 lev.).

— Hamdi beyin ölümünün 25. yıldönümü. İstanbul Müzeleri Yıllığı 2, 1937, s. 44-51.

— Le Palais de Topkapou. La Turquie Kémaliste 17, 1937, s. 2-7.

1938

— Asariatika Nizamnamesi ve 1874 ten itibaren resmî ruhsat ile yapılan hafriyat. YT. 63, 1938, s. 52-58; 64, 1938, s. 97-103; 65, 1938, s. 145-158; 66, 1938, s. 196-207; 67, 1938, s. 241-252; 71, 1938, s. 444-451.

— Tarihi anıtların korunması hakkında bazı mülâhazalar. YT. 62, 1938, s. 18-25.

1939

— Bay Halil Ethem, YT. 73, 1939, s. 2-8.

1940

— 1937 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan Topkapı Sarayı hafriyatı. Belleten 4, 1940, s. 318-328, 329-335, lev. 72-83.

- Regium hafriyatı. Belleten 4, 1940, s. 437-445, lev. 106-119.
- Adana'da bulunan bronz heykel. TTAED. 4, 1940, s. 49-56 (3 res.)
- İstanbul'un kadim bodrum ve sarnıçlarından birçoğunun göreceği hizmetler. YT. 86, 1940, s. 69-72.
- Topkapı sarayının ihtiva ettiği Türk sivil mimarisine ait binalar ve müze koleksiyonları. YT. 88, 1940, s. 156-165.

1941

- Th. Makridi'nin hâturasına. Belleten 5, 1941, s. 163-169 (1 lev.).
- İstanbul Surları. YT. 99, 1941, s. 498-505.
- Quelques chefs-d'oeuvre de l'art turc ancien. La Turquie Kémaliste 43, 1941, s. 16-24 (res.).

1942

- Rhegion-Küçük Çekmece hafriyatı. 1940-1941 çalışmalarına dair ilk rapor (Arif Müfid Mansel ile birlikte). Belleten 6, 1942, s. 1-36 (26 lev.).
- Yeni kurulan "İstanbulu Sevenler Grubu" ve İbrahim Müteferrika ile Kâtip Çelebi adlarına birer âbide inşası. TTOKB. 30, 1942, s. 15-16.

1943

- Türkiye'de müzenin kuruluşu. EHD. 2, 1943, s. 11-13.
- C. E. Arseven'in Sanat Ansiklopedisinde (cilt I, s. 101-102) "Arkeoloji Müzesi" maddesi.
- Prof. A. Gabriel ve tarihî âbidelerimiz. TTOKB. 33, 1943, s. 7-9.
- İstanbulu Sevenler Cemiyetinin arkeolojik araştırmaları. TTOKB. 33, 1943, s. 26-27.
- Cumhuriyet devrinde müzelerimiz. TTOKB. 34, 1943, s. 11-13.
- Millî ve sivil mimarîmizde Çinili Köşkün önemi. TSD. 1, 1943, s. 19-25, 1 res.
- İstanbul'un tarihî binalarının restorasyon işleri. TSD. 2, 1943, s. 5-8.
- Yıkılmakta olan eski Türk şatosu: Yedikule'yi bu halde bırakacak mıyız? TSD. 3, 1943, s. 1-7.
- Prof. A. Gabriel'in yurdumuzun bazı şehir ve kasabalarındaki tarihî âbideleri hakkında neşrettiği mühim eser. TSD. 4, 1943, s. 8-13.
- Çinili Köşk hakkında bir tavzih. TSD. 5, 1943, s. 17-19 ve 29.
- İstanbul hamamları. TSD. 6-7, 1943, s. 12-15 ve 45.
- Turizm bakımından asarı-atika harabeleri ve Bizans'ın Küçükçekmece'de keşfolunan kadim Region şehri. TSD. 10/11, 1943, s. 9-13.

1944

- Bizans mimarî tarihinde İstanbul kiliseleri ve mozayikler. Güzel Sanatlar Dergisi 5, 1944, s. 103-115.
- İzmir Asariatika Müzesi nasıl kuruldu, nasıl inkişaf etti ve içindeki kıymetli eserler. TSD. 20/21, 1944, s. 6-10.
- Müzedeki şaheserler. EHD. 4, 1944, s. 11-13.
- İzmir ve çevresindeki eski medeniyet eserleri. EHD. 5, 1944, s. 11-12.
- Büyük İskenderin lâhdi. EHD. 6, 1944, s. 7-8.
- Efez harabelerine umumî bir bakış. EHD. 9, 1944, s. 15.

- Le palais de Baltalimanı. RD. 131, 1944.
- Le Palais de Beylerbeyi. RD. 136, 1944.
- Eski Türk sivil mimarisinde Haliç'te Aynalı Kavak kasrı. RD. 138, 1944.
- Türk medenî ve ictimai yapılarından han ve kervansaraylar. RD. 139-140, 1944.
- Eski Türk sivil mimarisinden Haliç'te Aynalı Kavak kasrı. TTOKB. 37, 1944, s. 32-34.

1945

- Türkün medenî ve ictimai yapılarından han ve kervansaraylar. TTOKB. 38, 1945, s. 24-25.
- Turizm bakımından İzmir'in önemini arttıran ölmüş şehirlerden Priyen, Didim, Milet ve Heraklea. TTOKB. 39, 1945, s. 12-13.
- Tarihsel anıt ve kültür eşyasının korunması işlerinde alınacak tedbirler. TTOKB. 42-43, 1945, s. 23-25.
- Sultanahmette Arasta hafriyatı. TTOKB. 44/45, 1945, s. 19-21.
- Turizm bakımından İzmir'in önemini arttıran Priyen. RD. 144/145, 1945.
- İngiliz arkeoloğlarının Sultanahmet'te Arasta hafriyatı ve meydana çıkan Bizans'ın imparator sarayının mozaikleri. RD. 154, 1945.
- İzmir ve hinterlandındaki ölmüş şehirlerden Milet harabeleri. RD. 155, 1945.

1946

- Didim'de Apollon mâbedi. TTOKB. 48, 1946, s. 23-25.
- Boğaziçi Hisarları ve Yedikule. Prof. Gabriel'in kitabı münasebetile. TTOKB. 53, 1946, s. 12-19.
- Aya İrini kilisesi. TTOKB. 55/56, 1946, s. 6-14.

1947

- Türk Müzeciliğinin 100. yıldönümü. TTOKB. 61, 1947, s. 8-19; 62, 1947, s. 8-12.
- Les fontaines d'Istanbul. TTOKB. 68, 1947, s. 15-27.
- Five pieces of Byzantine Sculpture. TTOKB. 71, 1947, s. 25-29.

1948

- Halil Edhem. Şu eserde: Halil Edhem Hâtıra Kitabı II (Ankara 1948), s. 81-104, lev. 1-4.
- Region-Küçükçekmece hafriyatı ve Region sarayı. III. Türk Tarih Kongresi (Ankara 1948), s. 537-543 (21 res., 2 pl.).
- R. Ekrem Koçu'nun "İstanbul Ansiklopedisi"nde (cilt III, s. 803-808) "Aya İrini" maddesi.
- R. Ekrem Koçu'nun "İstanbul Ansiklopedisi"nde (cilt III, s. 850-862) "Ayasofya" maddesi.
- Avrupa müzelerinin durumu ve Berlin müzesinin eşyası. TTOKB. 74, 1948, s. 13-15.
- Üniversite temel hafriyatının meydana koyduğu hakikatler. TTOKB. 79, 1948, s. 11-14, 15-16 (ingilizcesi).

1949

— Aya Maria Pammakaristos - Fethiye camii. Belleten 13, 1949, s. 271-303, 303-305 (ingilizcesi) (lev. 29-46).

— İstanbul Müzeleri Müdürü Halil Ethem merhumun şahsiyeti. TTAED. 5, 1949, s. 247-251.

— Topkapı Sarayının ihtiva ettiği mebanîye genel bir bakış. TTOKB. 87, 1949, s. 17-23.

— A general survey of the Buildings included in the Palace of Topkapu. TTOKB. 88, 1949, s. 25-30 (17 res.)

1950

— Yeniden kurulan Bereketzade çeşmesi. TTOKB. 107, 1950, s. 9-11.

— "Yeni İstanbul" gazetesinde çıkan makaleler serisi:

8. VI. 1950: Türk sanat tarihinde İstanbul çeşme ve sebilleri: Tophane çeşmesi.

25. VI. 1950: İstanbul çeşme ve sebilleri: Edirnekapı Kethüda ve Kadirga'da Cinci meydanında Esmâ Sultan çeşmesi.

2. VII. 1950: Ayasofya mozayiklerini ortaya çıkaran âlim: Prof. Th. Whittemore.

14. VII. 1950: İstanbul sanat tarihinde İstanbul sebil ve çeşmeleri: Ayasofya karşısında III. Ahmet ve Nusretiye camii önündeki çeşme.

11. VIII. 1950: Sanat âbidelerimizden bazıları: İstanbul çeşme ve sebilleri. Hekimoğlu Ali Paşa sebili, Kaptan İbrahim paşa sebili.

22. XI. 1950: Sanat âbidelerimizden İstanbul çeşmeleri: Yeniden kurulan Bereketzade çeşmesi.

16. XII. 1950: Hekimoğlu Ali paşa camii ve Kaptan İbrahim paşa sebili.

24. XII. 1950: Sanat âbidelerimizden: Üsküdar'da Ahmedîye ve Gülnuş Sultan çeşme ve sebilleri.

1951

— Didim'de Apollon mâbedi kılavuzu (Millî Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü yayınlarından, sayı, 12), İstanbul 1951. 21 s., 16 res., 1 pl.

— Mahmut paşa külliyesi. TTOKB. 112, 1951, s. 4-7.

— Tarihi ve mimari âbidelerimiz ve restorasyon işleri. TTOKB. 114, 1951, s. 5-10.

— Kaariye camii. TTOKB. 119, 1951, s. 3-6.

— "Yeni İstanbul" gazetesinde çıkan makaleler serisi:

2. II. 1951: Sanat âbidelerimizden Üsküdar çeşmeleri: Paşalimanında Avni paşa ve Şemsipaşa yolu üzerinde Pirizade çeşmeleri.

20. II. 1951: Sanat âbidelerimizden çeşme ve sebiller: Atatürk bulvarı üzerinde Gazanfer ağa ve Haseki, Bayram paşa sebilleri.

27. III. 1951: Sanat âbidelerimizden çeşme ve sebiller: Dolmabahçe Mehmet Emin ağa sebili.

19. VI. 1951: Sanat âbidelerimizden çeşme ve sebiller: Eyüp Mihrimah sebili ve Eyüp camiinin görünüşü.

19. X. 1951: Sanat âbidelerimizden: Kaariye camii.

1952

- Pammakaristos (Fethiye camii). IV. Türk Tarih Kongresi (Ankara 1952), s. 407-415.
- Turizm bakımından Bergama harabeleri. TTOKB. 123, 1952, s. 3-6.
- Harabiden kurtulmakta olan güzel bir âbidemiz. TTOKB. 125, 1952, s. 7-8.
- İngiliz arkeoloji âlimlerinin İstanbul'da Arasta hafriyatı ve meydana çıkan mozayikler. TTOKB. 126, 1952, s. 3-5.
- “Yeni İstanbul” gazetesinde çıkan makaleler serisi:
27. III. 1952: Turizm bakımından: Bergama harabeleri.
28. III. 1952: Turizm bakımından: Bergama harabeleri.
1. IV. 1952: Harabiden kurtulmakta olan güzel bir sanat âbidemiz: Çarşamba'da Şeyhülislâm İsmail Efendi camii.

1953

- Fatih camii. TTOKB. 142, 1953, s. 11-12.
- Manisa âbideleri. TTOKB. 143, 1953, s. 11-13.
- “Yeni İstanbul” gazetesinde çıkan makaleler serisi:
14. V. 1953 : Süleymaniye.
15. V. 1953 : Yeni cami
16. V. 1953 : Kılıç Ali paşa camii.
17. V. 1953 : Sultan Ahmet camii.
18. V. 1953 : Nuruosmaniye camii.
19. V. 1953 : Haseki camii.
20. V. 1953 : Sokullu Mehmet paşa camii.
21. V. 1953 : Mihrimah Sultan camii.
22. V. 1953 : Ramazan efendi camii.
23. V. 1953 : Üsküdar'da Yeni Valide camii.
24. V. 1953 : Mesih paşa camii.
25. V. 1953 : Hekimoğlu Ali paşa camii.
26. V. 1953 : Zalmahmut paşa camii.
27. V. 1953 : Davutpaşa camii.
28. V. 1953 : Takkeci İbrahim efendi camii.
29. V. 1953 : Fatih camii.
30. V. 1953 : Piyale paşa camii.
31. V. 1953 : Zeynep Sultan camii.
1. VI. 1953 : Çinili camii.
2. VI. 1953 : Mihrimah camii.
3. VI. 1953 : Dolmabahçe camii.
4. VI. 1953 : Şehzade camii.
5. VI. 1953 : Nusretiye camii.
6. VI. 1953 : Eski Valide camii.
7. VI. 1953 : Çorlulu Ali paşa camii.
8. VI. 1953 : Murat paşa camii.
9. VI. 1953 : Kilise camii.
10. VI. 1953 : Ortaköy camii.

11. VI. 1953 : Şahsultan camii.
 12. VI. 1953 : Mehmet ağa camii.
 20. VII. 1953 : Anadolu'da Türk âbideleri.
 23. VII. 1953 : Bandırma'dan Soma yolu ile Bergama'ya.
 26. VII. 1953 : Bergama kasabasında bir gezinti.
 29. VII. 1953 : Bergama kasabasında gezintiye devam.
 1. VIII. 1953 : Bergama harabelerini ziyaret.
 5. VIII. 1953 : Bergama tarihine bir göz gezdirdikten sonra Hera mâbedine doğru geziye devam.
 19. VIII. 1953 : Bergama harabelerinde: Zeus sunağına doğru bir gezinti.
 23. VIII 1953 : Bergama harabelerinde Zeus sunağını ziyaretten sonra Athena Polyas mâbedine doğru bir gezinti.
 26. VIII. 1953 : Bergama harabelerinde : Athena mâbedini gezdikten sonra Kütüphaneye doğru bir gezinti.
 29. VIII. 1953 : Bergama harabelerinde Tiyatro ile Karakalla mâbedinde bir gezinti.
 2. IX. 1953 : Bergama harabelerinde: Kütüphaneyi gördükten sonra Trayanus mâbedinde bir gezinti.
 5. IX. 1953 : Bergama harabelerinde : Aşağı şehirde amfitiyatroya doğru bir gezinti.
 9. IX. 1953 : Bergama harabelerinde : Asklepyon'a doğru bir gezinti.
 12. IX. 1953 : Bergama harabelerinde : Asklepyon sıhhat yurdu hakkında toplu bilgiler.
 16. IX. 1953 : Bergama harabelerinde : Asklepyon propilesiyle Klavdius alanı ve Kırallar salonu ile Asklepyos mâbedini ziyaret.
 19. IX. 1953 : Bergama harabelerinde : Telesforos mâbedile kutsal bodrum ve çeşmeler.
 23. IX. 1953 : Bergama harabelerinde: Asklepyos tiyatrosunu ziyaret ve Asklepyon'un sönmesi.
 30.IX. 1953 : Bergama harabelerini ziyaretten sonra: ikinci bir hasbıhal.
 3. X. 1953 : Bergama harabelerini ziyaretten sonra: üçüncü hasbıhal.
 7. X. 1953 : Bergama müzesinin teşekkül tarihine bir bakış.
 14. X. 1953 : Bergama müzesini ziyarete devam ve Bergama'dan ayrılış.
 17. X. 1953 : Bergama'dan Menemen'e doğru ölmüş ve unutulmuş şehirler.
 21. X. 1953 : Bergama'dan Menemen'e doğru ölmüş ve unutulmuş şehirler (devam).
 24. X. 1953 : Foça'da bir gezinti.
 28. X. 1953 : Bergama-İzmir yolu üzerinde ölmüş şehirlerden: Larisa, Temnos, ve Neontichos.
 31. X. 1953 : Sipylos Magnezya'sı ve Manisa âbidelerini ziyaret.
 4. XI. 1953 : Tarihî Manisa şehrinde bir gezinti.
 7. XI. 1953 : Manisa gezisine devam : Muradiye külliyesi.
 12. XI. 1953 : Manisa'da gezintiye devam : Hatuniye ve Sultan camileri.
 14. XI. 1953 : Manisa gezisine devam : Çaşnigir, İbrahim Çelebi ve Gülfem Hatun camileri ve mahallî müze.

19. XI. 1953 : Manisa âbidelerini ziyaretten sonra Sardes harabelerine doğru bir gezinti.
21. XI. 1953 : Sardes harabelerini gezmeden evvel başlanan hasbihale devam.
25. XI. 1953 : Lidya tarihçesine göz gezdirdikten sonra Sardes harabelerini ziyaret.
28. XI. 1953 : İstasyondan Sardes harabelerine doğru bir gezinti.
2. XII. 1953 : Artemis mâbedi ile şehrin diğer mebanisini gördükten sonra Sart'tan ayrılış.
5. XII. 1953 : Sart'tan trenle İzmir'e geliş.
9. XII. 1953 : İzmir tarihçesine kısa bir bakış.
14. XII. 1953 : İzmir tarihçesine kısa bir bakış (devam).
19. XII. 1953 : İzmir tarihçesine kısa bir bakış (devam).
23. XII. 1953 : İzmir'in dinî müessesesi ve kütüphaneleri.
26. XII. 1953 : İzmir'de sebil gibi tesisler ile hanlar, sayfiye ve mesire yerleri.
31. XII. 1953 : İzmir'in genç, fakat zengin müzesini ziyaretten evvel bir hasbihal.

1954

- Birgi'deki âbidelerimize bir bakış. TTOKB. 147, 1954, s. 47.
- Manisa Muradiye külliyesi. TTOKB. 150, 1954, s. 9-11.
- İzmir'in dinî müesseseleri. TTOKB. 153, 1954, s. 10-11.
- Ashabı Kehfin mağaraları. TTOKB. 154, 1954, s. 14-16.
- Aydınoğlu İsa bey camii. TTOKB. 155, 1954, s. 8-10.
- "Yeni İstanbul" gazetesinde çıkan makaleler serisi :
2. I. 1954 : İzmir Müzesinin kuruluşuna dair bazı hâtıralar.
11. I. 1954 : İzmir Müzesi nasıl kuruldu, nasıl inkişaf etti? Müzenin yüksek değerli eserleri.
18. I. 1954 : İzmir Asarı Atika Müzesi, İzmir ve Havalisi Asarı Atika Muhipleri Cemiyeti ve vali Kâzım Dirik.
23. I. 1954 : İzmir Müzesinin yüksek değer taşıyan eserlerinden birkaçını daha tanyalım ve ahiren Fuar'da bir binada tesis edilen tarihî silâh koleksiyonu.
29. I. 1954 : İzmir şehrinde arkeolojik araştırmalar ve tarih ve sanat bakımından mühim buluntular ve Nif'teki Hitit âbidesi.
1. II. 1954 : Seferihisar'ın Sığacık'taki harabelerine doğru bir gezinti.
4. II. 1954 : Seferihisar'ın Sığacık'taki harabelerine doğru bir gezinti (devam).
11. II. 1954 : Seferihisar'da ve civarındaki ölü şehirlerde bir tetkik gezisi.
17. II. 1954 : Değirmendere'deki ölmüş şehirleri gördükten sonra Tire'ye doğru bir gezinti.
18. II. 1954 : Tire'den Ödemiş'e, Ödemiş'ten Birgi yolu ile Gölcük ve Bozdağı'na.
22. II. 1954 : Gölcük ve Bozdağı köyünden avdetten sonra: Birgi'de bir tetkik gezisi.
5. III. 1954 : Birgi'de tetkik gezisine devam.
8. III. 1954 : Efesos harabelerini görmek üzere Selçuk'a azimet ve Efesos'un tarihçesine kısa bir bakış.
9. III. 1954 : Selçuk istasyonunda başladığımız hasbihale devam ve Efesos'a doğru bir gezinti.

11. III. 1954 : Selçuk'taki Efesos harabelerinde bir tetkik gezisi.
16. III. 1954 : Efesos harabelerinde bir tetkik gezisi : Stadyon, Serapyon mâbediyle Çifte Kiliseler.
18. III. 1954 : Efesos'taki tetkik gezisine devam : Tiyatro jimnazyonu, büyük tiyatro.
24. III. 1954 : Efesos harabelerinde tetkik gezisine devam : Tiyatronun önünden Arkadiana'ya bir bakış ve Selsüs kütüphanesi.
27. III. 1954 : Efesos harabelerinde tetkik gezisine devam : Agora ve agora'nın tak biçimindeki güney ve batı kapıları.
29. III. 1954 : Efesos harabelerinde tetkik gezisine devam : Liman, jimnaz ve hamamları.
2. IV. 1954 : Efesos harabelerinde tetkik gezisine devam.
10. IV. 1954 : Efesos harabelerinde tetkik gezisine devam : Meander kapısıyla Kızlar jimnazyumu'nu gördükten sonra Ashabı Kehf'in mağaralarına doğru yürüyüş.
14. IV. 1954 : Efesos harabelerinde tetkik gezisine devam : Mezar âbidesiyle Odeon, Nimfeon, Lukas'ın mezarı diye anılan binalar.
26. IV. 1954 : Efesos harabelerinde tetkik gezisine devam ve Ashabı Kehf'in mağaraları.
29. IV. 1954 : Efesos harabelerinde tetkik gezisine devam ve tanrıça Artemis mâbedi.
7. VI. 1954 Efesos'taki tetkik gezisine devam : Aydınöğlü İsa bey camii.
14. VI. 1954 : Efesos harabelerinde tetkik gezisine devam : Selçuk'taki âbideleri ve hisarı ziyaret.
18. VI. 1954 : Efesos'ta tetkik gezisine devam : Efesos müzesi ile Meryemana evini ziyaret.
29. VI. 1954 : Efesos harabelerindeki tetkik gezisine son vermeden Kırıl II. Antiyohos'a ait anıt-kabiri ziyaret.
11. VIII. 1954 : Efesos harabelerini ziyaretten sonra: Priyene harabelerine doğru bir yürüyüş.
14. VII. 1954 : Söke civarında Priyene harabelerinde bir tetkik gezisi.
19. VII. 1954 : Söke civarında Priyene harabelerinde tetkik gezisine devam.
22. VII. 1954 : Emirgân'da Kuru köşkünün yanması münasebetiyle.
26. VII. 1954 : Priyene harabelerini gezdikten sonra Miletos'a doğru seyahat.
3. VIII. 1954 : Antik Miletos şehrinin tarihçesine kısa bir bakıştan sonra tiyatroyu ziyaret.
25. VIII. 1954 : İstanbul surları, bendler, çeşmeler ve sebiller.
31. VIII. 1954 : Tarih tetkikleri : İstanbul surları, bendler, sarnıçlar, çeşme ve sebiller.
10. IX. 1954 : Tarihi tetkikler : İstanbul surları, bendler, çeşme ve sebiller.
17. IX. 1954 : Miletos harabelerinde bir tetkik gezisi.
21. IX. 1954 : Miletos harabelerinde tetkik gezisine devam : Nimfeon, Jimnaz, Poleptriyon, Arslanlı liman, Klavdiyos hamamı, mukaddes yol, şehrin Menteşeoğulları zamanında mamuriyeti ile İlyas bey camii.
11. X. 1954 : İstanbul surları, bendler, çeşmeler, sebiller.

15. X. 1954 : İstanbul surları, bendler, çeşmeler, sebiller. Tamir edilen Azapkapı'daki Saliha Sultan çeşme ve sebili.
20. X. 1954: Miletos-Balat harabelerinde tetkik. Mentешеoğullarından İlyas bey.
26. X. 1954 : Miletos harabelerini ziyaretten sonra : Didim'de Apollon mâbedine doğru bir gezinti.
29. X. 1954: Küçük Asya'nın en büyük mâbedlerinden olan Didim'deki Apollon mâbedini ziyaret.
17. XI. 1954 : İstanbul surları, bendler, çeşmeler ve sebiller.
23. XI. 1954 : Küçük Asya'nın büyük mâbedlerinden Didim'deki Apollon mâbedi.
25. XI. 1954 : Heraklea harabelerine doğru seyahat ve antik şehrin umumî târifi.
28. XI. 1954: Kapalı Çarşı İstanbul'un hakikî bir sembolü idi- Telefondaki ses: Kapalı Çarşı yanyıyor- Burası bir asarı atika meşheri idi -Küçük Asya'nın antik agora'larını geride bırakan bir eser büyük bir şehir veya kasaba. Bedesten 1461 de yapılmış ve bu tarihten sonra muhtelif kısımlar ilâve edilmişti.
2. XII. 1954 : Heraklea harabelerinde bir tetkik gezisi.
13. XII. 1954 : Heraklea harabelerini ziyaretten sonra Milâs'a doğru bir gezinti ve Evramos harabeleri.
15. XII. 1954 : Ayaklı harabelerini gördükten sonra : Milâs'ta bir tetkik gezisi.
24. XII. 1954 : Milâs'ta tetkik gezisine devam.

1955

- Kaariye Camii, eski Hora Manastırı (VI. Mirmiroğlu ile birlikte), (Türk Tarih Kurumu neşriyatı, seri VI, no. 3), Ankara 1955. 61 s. (türkçe ve ingilizce), 50 res., 1. pl.
- Tarihi Manisa şehrinde bir gezinti. TTOKB. 156, 1955, s. 4-6.
- Beykoz'da İshak Ağa çeşmesi ve Boğaziçinin eski su tesisleri. TTOKB. 158, 1955, s. 8-10.
- Kaptan İbrahim Paşa camii. TTOKB. 161, 1955, s. 8.
- Cerrahpaşa camii. TTOKB. 162, 1955, s. 10.
- Kayseri Hovand veya Mahperi Hatun külliyesiyle mimarî bakımdan kıymet taşıyan kümbetler. TTOKB. 167, 1955, s. 3-4.
- "Yeni İstanbul" gazetesinde çıkan makaleler serisi :
1. I. 1955 : İstanbul surları, bendler, çeşmeler ve sebiller.
9. I. 1955 : Milâs ve civarındaki eser ve âbideleri ziyaret : Beçin'de bir tetkik gezisi.
18. I. 1955 : Mentеше beylerinin merkezi olan Milâs ve Beçin'i gördükten sonra: Karya'nın ölmüş, fakat turizm bakımından çok mühim olan şehirlerinden İasos, Alinda, Lâgina, Stratonise, Labranda ve Alabanda'da bir tetkik gezisi.
20. I. 1955 : İstanbul fahrî hemşerilik ünvanı tevcih olunan : Prof. Albert Gabriel.
23. I. 1955 : Çine civarında Alabanda-Araphisar harabelerini gördükten sonra Aydın'a doğru bir tetkik gezisi.
26. I. 1955 : Aydın ve Tralles'teki tetkik gezisinden sonra : Sultanhisar-Niza'ya doğru bir seyahat.

31. I. 1955 : Niza harabelerinde bir tetkik gezisi.
7. II. 1955 : Niza harabelerinde tetkik gezisine devam ve Aharaka harabelerini gördükten sonra ayrılış.
14. II. 1955 : Sultanhisar'daki antik Niza'yı gördükten sonra Karacasu'da Afrodisyas harabelerine doğru bir seyahat.
19. II. 1955 : Geyre'deki Afrodisyas harabelerinde bir tetkik gezisi.
24. II. 1955 : Afrodisyas harabelerinde tetkik gezisine devam.
28. II. 1955 : Denizli âbidelerini görmek üzere Kuyucuk'tan Goncalı'ya hareket.
9. III. 1955 : Neş'et Köseoğlu.
10. III. 1955 : Denizli'de ölmüş şehirlerden : Laodikya (Eskihisar) ve Hiyerapolis (Pamukkale) harabeleri.
16. III. 1955 : Denizli'de ölmüş şehirlerden: Pamukkale-Hiyerapolis harabeleri.
21. III. 1955 : Denizli'de ölmüş şehirlerden: Pamukkale-Hiyerapolis harabelerindeki geziye devam.
27. III. 1955 : Balatçık'ta Teke-Menderes Manisa'sı harabelerinde bir gezinti.
2. IV. 1955 : Fethiye ve antik Telmessus'ta bir tetkik gezisi. Kâhinlerin hâtuftan aldıkları haberleri halka yaydıkları mağaralar.
13. IV. 1955 : Bodrum-Halikarnassus şehrinde bir gezinti ve dünyanın yedi hârikalarından biri olan anıt-kabir.
16. IV. 1955 : Türk şehametinin canlı âbidesi Rumelihisarı'nın tâtiri dolayısıyla.
25. IV. 1955 : Yedikule hisarının tâtiri dolayısıyla.
25. VII. 1955 : Antalya ve havalisinin tarih, arkeoloji ve turizm bakımından önemi.
30. VII. 1955 : Antalya havalisinin tarih, arkeoloji ve turizm bakımından önemi: Antalya şehrinde tetkik gezisine devam.
4. VIII. 1955 : Antalya ve havalisinde bir tetkik gezisi : Evdir hanı ve ölmüş şehirlerden Termessos.
9. VIII. 1955 : Antalya ve havalisinde ölmüş şehirlerden : Termessos.
11. VIII. 1955 : Antalya havalisinde bir tetkik gezisi : ölmüş şehirlerden Perga ve Silyon.
20. VIII. 1955 : Antalya havalisinde ölmüş şehirlerden Perga ve Silyon'da tetkik gezisine devam.
24. VIII. 1955 : Antalya havalisinde ölmüş şehirler : Silyon'u ziyaretten sonra Aspendos'a hareket.
27. VIII. 1955 : Antalya havalisinde ölmüş ve unutulmuş şehirlerden Aspendos harabelerinde bir tetkik gezisi.
6. IX. 1955 : Antalya havalisinde : antik Aspendos-Belkis harabelerinde tetkik gezisine devam.
16. IX. 1955 : Antalya havalisinde Aspendos harabelerinde tetkik gezisinden sonra Manavgat'a muvasalat.
23. IX. 1955 : Antalya havalisinde tetkik gezisi : Manavgat'ı ziyaretten sonra Alanya'ya varış.
3. X. 1955 : Kayseri şehrinde tetkik gezisine başlarken.
9. X. 1955 : Kayseri şehrinde tetkik gezisine devam : İçkale ve Şah-ı Cihan türbesi.

11. X. 1955 : Kayseri şehrinde tetkik gezisine devam : Hovand veya Mahperi Hatun külliyesiyle mimari bakımdan kıymet taşıyan kümbetler.
19. X. 1955 : Kayseri şehrinde tetkik gezisine devam : Ulu cami ile Güçük ve Lalapaşa camileri.
20. XI. 1955 : Hacıklıç camii, Çifte Medrese ve "Şifa Evi".
28. XI. 1955 : Kayseri şehrinde tetkik gezileri : Şehrin mühim âbidelerinden Sahabiye ve Siraceddin medreseleri.
11. XII. 1955 : Kayseri'de tetkik gezileri : Şeyh Mücyyed çeşmesi, Hatuniye, Melekgazi, Karafakih medreseleri ve Ahmet paşa camii.
16. XII. 1955 : Kayseri'de tetkik gezileri : Tarihi Köşk medrese, Kapalı çarşı, hamamlar, hanlar ve Haydar bey köşkü.
25. XII. 1955 : Barsama'da Hatice Hatun camii ile Sultan hanı.

1956

— Prof. A. Gabriel ve tarihi âbidelerimiz. Türk Yurdu (İstanbul), 261, 1956, s. 290-293.

— "Yeni İstanbul" gazetesinde çıkan makaleler serisi :

14. I. 1956 : Antalya'da ölmüş şehirlerden "Side" harabelerinde bir tetkik gezisi ve yapılmakta olan kazılarda yeni keşifler.
29. I. 1956 : Antalya'da ölmüş şehirlerden: Side'de tetkik gezisine devam.
12. II. 1956 : Antalya'da ölmüş şehirlerden: Side'de tetkik gezisine devam.
26. II. 1956 : Antalyada ölmüş şehirler gezisi : Side, Gimnazyom, Nimfeom ve anıt-kabir. Basın-Yayın ve Turizm U. Müdürlüğünden bir rica.
2. IV. 1956: İstanbul'un mühim âbidelerinden Theodosius sütunu (Dikilitaş).

Vefatından sonra intişar eden

— Aydınogullarından İsa bey camii. Vakıflar Dergisi 3, 1957, s. 73-80 (19 res.),

BİBLİYOGRAFYA

MAURICE BAUMONT : *La Faillite de la Paix 1918-1939* Paris, Presses Universitaires de France 1951. XX. cilt, 1. Kitap, 531 sayfa, 2. Kitap 365 sayfa.

1926 dan beri L. Halphen ve Ph. Sagnac idaresinde çıkarılmakta olan "Peuples et civilisations kavimler ve medeniyetler" adlı "Uumumi Tarih" in XX. cildi de iki kitap halinde, elimizdedir.

"Barışın iflâsı" adını taşıyan bu yeni kitabın yazılmasında güvenilir kaynaklarla en yeni vesika ve hâtıralardan başka, Alman devlet arşivinin şimdiye kadar gizli kalmış olan vesikalarından da faydalanıldığı anlaşılmaktadır.

Rethonede'da imzalanan (11 Kasım 1918) Alman mütarekesinden, İngiltere, Fransa ve İtalya arasındaki Nisan 1935 Stresa konferansına kadar, yirmi sekiz yıllık dünya hâdiselerini toplayan 531 sahifelik birinci kitaptan bazı örnekler verilecektir.

Yazara göre: "Mütareke, ancak Batılı milletler için harbin sonu olmuştur. Diğer milletler için, mütareke sadece bir nihayet değil yeni bir başlangıç olmuştur. Yenilen milletlere yüklenen mütarekelere rağmen, Rusya'da, Polonya'da, Baltık memleketlerinde, Macaristan'da, Almanya'da, Arnavutluk'ta, Anadolu'da, İran'da, Afganistan'da, hattâ Çin'de çarpışmalar devam etmektedir. Avrupa'nın ve Asya'nın yarısı ihtilâl halinde olduğu halde, Paris barış konferansı, bu durumu görmemezlikten gelmektedir. Paris barış konuşmalarına rağmen Rusya bir muammadır (S. 7). Gerçekler ve diplomasi, mütarekenameleri ve antlaşmaları parçalamış ve bunlar tanınmayacak bir hale gelmişlerdir. Lenin, Mustafa Kemal, Gabriyel Danonçiyö gibi adamlar, büyük devletler blokunun zaafını göstermeye çalıştılar (S. 160). Mütareke uzaklıkça, galip devletlerin nüfuz ve kudretleri gittikçe zayıflıyordu. Dayatmaya ve kafa tutmaya azimli insanlar muvaffak olmuşlar, galip devletler de, menfaatlerine aykırı hâdiseleri de durduramamışlardır. Büyük devletler arasındaki anlaşmazlık, millî mukavemetleri artırıyordu. Geleceğin meçhuliyeti içinde andlaşmaların gözden geçirilmesi ve hafifletilmesi ele alındı. Avrupa, kısa bir zaman içinde muazzam bir iflâsla karşılaşmaktan kendini kurtaramadı.

Avrupa'nın başına gelen bütün felâketlerin sebebi, Amerika'nın andlaşmaları garanti etmemesindedir."

"Sevr andlaşmasından Lozan'a" başlığı altındaki (S. 176-183) bölüm, Türk millî hareketine tahsis edilmiş bulunmaktadır.

Yazarın bu konu üzerindeki oldukça isabetli fikirleri kısaca aşağıda özetlenmiştir:

"Doğu problemleri de, Alman işleri gibi, Fransız-İngiliz müenasebetlerini karıştırmıştı. Curzon, Rusya'nın çökmesinin, Asya'da, Britanya zaferini sağladığını sanıyordu. Halbuki, dünya ihtilâfi ve Bolşevik ihtilâli İslâm dünyasında derin tepkiler yaratmıştı. Rusya'nın, dünya politikasından çekilmesi ancak geçici olmuştur. Ve Türkiye, bir İngiliz müstemlekesi olmamak azindedir. Avrupa barışına rağmen, harb Asya'da devam etmektedir. Eski Osmanlı İmparatorluğu, bir hayal gibi, ortadan silinirken millî bir Türk devletinin kuruluşu, bu devrin en şaşırtıcı başarılarından birisidir. Müttefikler arasındaki anlaşmazlıktan faydalanan ve eski ürsi Moskof düşmanının malzeme ve para yardımı gören, millî Türk devleti, 1921 ve 1922 de İstiklâl Mücadelesini zafere götürmek imkânını bulmuştur.

1919 Mayıs'ında, Loyd Corc'un daveti üzerine, yüksek konsey, Anadolu'daki huristiyanları tehdit eden asayişsizliği ileri sürerek Yunanlıları, İzmir'e asker çıkarmaya davet etti. Bu kararın biraz sonra önemi meydana çıktı. Bununla, yalnız Yunanistan'ın değil, bütün Avrupa'nın mukadderatı ortaya atılmıştı. Müttefikleriyle münasebetleri gerginleşen İtalya'yı Anadolu'dan uzaklaştırmak bu kararın gerçek sebeplerinden birisidir. Fiyume işinden dolayı Paris Barış konferansından ayrılan İtalya 5 Mayıs'ta Antalya'ya asker çıkardı. Loyd Corc ve Klemansoda, İtalya'nın Londra ve S. J. de Maurienne anlaşmalarına dayanarak İzmir'i işgale hazırlandığı inancı meydana gelir. Silâh sanayii büyüklerinden Yunan asıllı Sir Basilizaharoff'un da tesiriyle, Loyd Corc, Venizelos'u ileri sürer. Çok İngilizleşmiş bir Yunanlı hakkında oldukça soğuk davranan Klemanso da Venizelos'u desteklemiştir.

Yunanistan yerine, eğer İtalya, İzmir'i işgal etseydi ne olacağı cidden sorulmaya değer bir problemdir. Bu hususta Habeşistan ve onu takip eden hâdiseler gözönünde tutulmalıdır.

İzmir işgalinde, bir kaç yüz Türk öldürüldü. Yunanlılar, hemen arkasından kıyılardan içerilere ilerleyince, birdenbire bir Türk mukavemeti belirdi. Türk mukavemeti, 19 Mayıs 1919 da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa'nın şahsında bir şef bulmuştur. O, mücadeleyi düzenler ve bir ordu kurmaya başlar. Erzurum ve Sivas kongrelerinden sonra Millî Misak Osmanlı devletinin Türk çoğunluğuyla meskün yerlerini, yabancı baskısına rağmen savunmak kararındadır. Mustafa Kemal, muazzam bir eser başarmıştır. Önünden, parlak bir askeri zafer O'nu beklemektedir. 1915 de, bir tümen kumandanı olarak Gelibolu'da, Avustralya- Yeni Zelandalıları durduran Mustafa Kemal, kurtardığı Türkiye'nin hâkimi olmuştur. Ankara'da 1920 Nisanında, İstanbul hükümetine karşı "Büyük Millet Meclisi Hükümeti"ni kurmuştur. Vahideddin, Mustafa Kemal'i ve arkadaşlarını kanun dışı ilân ettikten başka, İngilizlerle işbirliği yapmak gibi bir "Tarihî Cinayet"de irtikâp etmiştir. Padişah, İngiliz eseri olan ve Türk milletini yok etmekte bulunan Sevrs andlaşmasını kabul etmiştir. Bu andlaşmaya göre, Amerika manda kabul etmediğinden, İstanbul Türklerine bırakılmakta, fakat, Arabistan, Filistin, Suriye, Irak ayrılmaktadır. Yunan idaresine verilen İzmir bölgesinin kaderi, beş yıl sonra bir plebisitle tâyin olunacaktır. Doğu Trakya, Yunanistan'a bırakılmıştır. Ermenistan, müstakil bir devlet olmakta ve Kürdistan'da, muhtar bir hükümet yapılmaktadır.

1920 Haziranında, Yunanlılar yeniden ileri hareket ederler, "Pontos Cumhuriyeti"de kurulur. Mustafa Kemal Yunanlıları durdurduğu gibi, İzmit bölgesinde, İngilizlere de mukavemet eder ve Kilikya'da, güçlükle ilerleyen Fransızlara karşı da bir cephe kurmaya muvaffak olur. Yunanlılar, 7 ocak 1921 de (!!) İnönü'nde ilk bozguna uğrarlar. 1921 yazında, Doğu Trakya'yı işgal ederler ve Anadolu'da Ankara'ya kadar sokulurlar. Mustafa Kemal, 22 günlük bir meydan muharebesinden sonra, Yunanlıları durdurur ve Afyon'a kadar geriye sürer. O, büyük muharebelerden evvel, yalnız Kafkas komşularıyla değil, Moskova ile de barış yapmıştır. 1878 de, Osmanlı devletinden gasbolunan Kars, 17.000 Km2. lik bir arazi ve 500 bin nüfusla ve Trabzon limaniyle (!) birlikte yeni Türk devletine geçmiştir.

İtalya, 1921 Haziranında Antalya'yı boşaltır ve 1911 den beri elinde bulundurduğu on iki ada ile yetinir ve Anadolu üzerindeki bütün iddialarından vaz geçer. Fransa, Lord Curzon'un protestolarını mucip olan Ekim 1921 Franklin Buyyon anlaşmasıyla, Kilikya'dan vaz geçer, yalnız Suriye'yi muhafaza eder. Fransa ve Sovyetler, Mustafa Kemal'e silâh ve cephane vermekle yardım ederler. Fransa, kuzey Afrika'daki kaynaşmayı teskin bahanesiyle Sakarya zaferinden sonra, de facto (fiilen) İngilizlere muhalif olarak, Ankara hükümetini tanır.

1921 Aralık ayından itibaren The Times gazetesi, Yunanistan'a "Geçici bir İmparatorluk" dediği Anadolu'yu boşaltmayı tavsiye etmektedir. Müttefikler, 1921 ve 1922 Martında, iki

tarafın arasını bulmaya çalışırlarsa da, hiç bir tarafa söz dinlemezler. Yunanlılar. Anadolu huristiyanlarının kaderini garanti etmek maksadiyle, Anadolu işgal sahasının muhtariyetini ilân ve 1922 Temmuzunda müttefiklerin elindeki İstanbul'u da işgale yellenilirse de müttefiklerin, ret cevabı karşısında bundan vaz geçerler.

Türkler, 1921 Sakarya zaferinden sonra silâh, süvari ve uçak bakımından kuvvetlenirler. Yunanlılar, cesaretlerini kaybetmişlerdir. Türk taarruzuna dayanamıyacağını söyleyen ve geri çekilmeyi tavsiye eden "Papulas"ın yerine bir işe yaramıyan "Hacı Anesti" getirilir

26 Ağustos 1922 de, Türkler, Mustafa Kemal'in başkumandanlığı altında, Anadolu'nun getin yaylalarında bir yıldan beri tahkim edilmiş bir cepheyi yıkarak kesin bir zafer kazanırlar. Türk süvarisi de, zaferi genişletir. Bozulan Yunan birlikleri, Anadolu'dan silinip süpürülmüştür. Türkler 8 Eylülde (!) İzmir'e girerler. Bu parlak zafer sonunda, bütün Yunanlılık Anadolu'dan çıkarılmıştır. Yunanlılar, Edirne ve Trakya'yı da boşaltırlar. Felâket, Yunanlıların siyasi ihtirasını kamçılar ve 24 Eylül 1922 de Midilli'de çıkan bir askeri isyan neticesinde general Plastiras, Kondilis ve albay Gonatas'ın kurduğu "İhtilâl Komitesi" sorumluluları cezalandırır. Beş Yunan vekili ve başkumandan Hacı Anesti kurşuna dizilir.

Lloyd Corc, Paris, Roma, Belgrat ve Bükreş'ten yardım ve dominyonlardan asker istedi. Kanada başvekili "Türkiye ile bir anlaşmazlığımız yoktur" cevabını verdi.

Çanakkale'de, Anadolu yakasında küçük bir müttefik kuvveti vardı. Puankare, Eylülde, Fransız askerini Avrupa yakasına çekti. İtalyanlar da, onları takip ettiler. Çorçil'in 1925 de yazdığına göre "bu, XX. yüzyıl da Fransız-İngiliz münasebetlerinin en kötü bir zamanıdır". Londra, "Hiyanet"ten bahsedecek kadar ileri gider.

"Hasta adam" gerçek bir prestije kavuşmuştur. Ekim 1922 de Mudanya'da Türk ve Yunan delegeleri, İngiliz Fransız ve İtalyan delegeleri önünde temas ederler (!). 11 Ekim 1922 Mudanya mütarekesiyle Türkler, İzmit civarlarına kadar ilerlemekle beraber, İstanbul müttefik işgalinde kalır.

19 Ekimde Refet Paşa İstanbul'a girer. 2 Kasımda sâitanat kaldırılır. Vahideddin kaçar. Mecit Efendi halife yapılır. Hâkimiyet, millete geçmiştir. 29 Ekim 1923 de Cumhuriyet ilân edilir ve Mustafa Kemal, yeni Türk devletinin ilk cumhurbaşkanı seçilir.

Türkiye Lozan'da, 1913 dekinden daha iyi bir hudut elde etmiştir (!). Mağlup devletlerden, yalnız Türkiye, boğazlardan başka hiçbir askeri kayıt ve kontrol kabul etmemiştir. "Türkiye Türklerindir" prensibini ilân eden yeni Türkiye kapitülasyonları ve iktisadi imtiyazları kaldırmıştır.

"Ahali mübadelesi", Türk-Yunan uzlaşmasını sağlamıştır. Yunanlılık, Anadolu'dan sökülüp atılmıştır. Beş milyonluk Yunanistan'a, bir milyon dört yüz bin muhacir Rumun gelmesi güçlük yaratmıştır."

İstikrar bulan Sovyet Rusya (s. 197-199) bölümünde, yazar, Ermeni işlerini de, mümkün olduğu kadar tarafsız bir tarihçi göziyle inceledikten sonra 24 Temmuz 1923 Lozan anlaşması herhangi bir Ermeni meselesi yokmuş gibi imzalandı" demektedir (S. 200).

"Yakın Doğuda kaynaşma" (s. 216-217) bölümünde ise, Türk ihtilâlinin dış tesirleri üzerinde Profesür Baumont'un görüşü de şudur :

"Mustafa Kemal, komünizme karşı mücadele etmekle beraber Moskova'nın müttefikliği kalmıştır. Türk milliyetçiliğinin zaferi, bütün Asya'da meyvasını vermiş ve Kemalizmin parlak başarıları bütün sömürgeler için bir örnek olmuştur."

Fırsız Profesörünün “Türkiye'nin batılılaşması” bahsinde (S. 379-384) Atatürk inkılapları hakkında yazdıklarından da bazı örnekler vermek isterim :

“Genç Türk Cumhuriyetinde ahlâk ve âdetler, fikirler, müesseseler Avrupalılaşmakta ve kuvvetini bilgi, güzel sanatlar ve medeniyetten almaktadır. Millî duygu da kuvvetlenmektedir. Osmanlı hanedanı elindeki din kuvveti, Cumhuriyet için bir tehlike idi. Mustafa Kemal, halifelikte, “nesiller boyunca, Türkleri, millet duygusundan ve fikrinden uzak tutan” pan-islâmizmde Ruhlardan, vatan ve ırk duygularını uzaklaştıran birer müesseseye görüyordu. Kendi kuvvetlerini toplamak isteyen Türkiye Cumhuriyeti, dinin şahsî bir iş olduğunu açıkladı. Mustafa Kemal, Mart 1929 da, memleketi temellerine kadar lâikleştirmiştir, içinde din ve devletin birbirine karıştığı ilâhî bir rejimin yerine lâik ve sivil bir idare kurdu. Yeni Cumhuriyet, XIX. yüzyılın hasta adamının milliyet duygusuzluğundan öldüğüne inanarak milliyet fikrine kendini uydurmuş ve bunda yabancı düşmanlığına kadar ileri gitmiştir. Türk milletinin faziletlerini araştırma yolunda tarih ve arkeoloji İslâmdan evvelki Türk anelerini araştırmaya çalışırken Türkçeyi kozmopolit bir dil durumuna sokan Farsca ve Arapça kelimeler de kayboluyordu.

*

Mülâhaza ve düzeltmelerim :

Kırk yıla yakın bir zamandan beri başarıyla yayınlanmakta olan “Kavimler ve medeniyetler” adlı “Umumi tarih”, hiç şüphesiz, Fransızca eserler arasında her vakit emniyetle baş vurulacak bir elkitabıdır. Bilhassa Türk inâkılâpları ve Atatürk bahisleri, oldukça tarafsız ve umumi tarih çerçevesi içinde lâik olduğu ehemmiyetle Bilim metodlarına uygun bir halde değerlendirilmiş bulunmaktadır. Gözüme çarpan, bazı noktalar üzerinde düzeltmeler yapmayı faydalı bulmaktayım :

I. “Millî Türk Devleti, İstiklâl Mücadelesini, Sovyet malzeme ve para yardımıyla ve müttefikler arasında anlaşmazlık çıktığı için zafere götürmek imkânını bulmuştur” denmesinde bir mübalâğa vardır. Atatürk, yalnız Türk milletine ve onun faziletlerine güvenerek millî mücadeleye atılmıştır. Başta onun gibi azimli, cesur ve sonuna kadar, kendisini hiç bir tâvize kaptırmadan mücadeleye devam etmek kudret ve kabiliyetini gösteren bir lider olmasaydı, elde edilen neticeye varılamıyacağı bir gerçek olarak kabul olunmalıdır. Hiç şüphesiz, Atatürk, mücadelenin idaresi sıralarında, müttefikler arasındaki anlaşmazlıklardan faydalanmış ve Batı emperyalizmine karşı mücadelede Sovyetlerle gerektiği kadar iş birliği yapmaktan çekinmemiştir.

1921 başlarında gerçekleşen Türk-Sovyet dostluğu ve ittifakı karşısında Mustafa Kemal, Anadolu’da henüz büyük muharebeleri kazanmadığı bir zamanda, Komünizmin memlekete girmemesi için, şiddetle ve başarıyla, Sovyet dostluğunu bozmaksızın, mücadele etmiş ve Batı devletleriyle de anlaşma imkânını mahfuz tutmuştur. Bu, o vakit için, hiç de kolay bir politika değildi.

II. İtalyanların 5 Mayıs 1919 da Antalya’ya asker çıkardıkları bahsinde bir tarih yanlışlığı vardır. İtalyanlar, Antalya’yı ilk defa olarak bu tarihten bir ay kadar önce, 28 Mart da işgal etmişlerdir. İtalya’nın, güney-batı Anadolu’ya sokulması bununla kalmamış ve Mayıs 1919 başlarında, Kuşadası, Fethiye, Bodrum ve Fethiye gibi İzmir’e yakın yerlere İtalyan birlikleri çıkarılınca, Loyd Corc ve Klemanso telâşlanmışlar ve çok acele olarak, İtalyanlara kaptırmamak için, Yunanlılar 15 Mayıs’ta İzmir’e gönderilmişlerdir.

III. Yunanlılar, İnönü'nde, 7 Ocak 1921 de değil 9 ve 10 Ocak 1921 günlerinde, ilk bozguna uğramışlardır.

IV. 1878 de Ayastafanos ve Berlin andlaşmalarıyle, Osmanlı devletinden gasbolunan üç livamız arasında Trabzon yoktu. Onun için Moskova andlaşmasıyle bu şehir ve limanımızın, üç livamızla birlikte Anavatana kavuştuğu doğru değildir.

V. Mudanya mütareke konuşmalarında, Türk ve Yunan delegeleri, İngiliz, Fransız ve İtalyan heyetleri huzurunda hiçbir vakit temas etmemişlerdir. Bir Yunan şilebiyle, Mudanya önüne gelen General Mazarakis reisliğindeki Yunan heyeti karaya çıkmamış ve Türk heyetiyle karşılaşmamıştır. İtilâf delegeleriyle kararlaştırılan Mudanya mütareke mukavelesi hükümlerini, Yunanlılara kabul ettirmeyi, İtilâf devletleri, bilhassa İngiltere üzerine almışlardı.

VI. Lozan'da, Türkiye'nin Trakya'da, 1913 dekinden daha elverişli bir sınır elde ettiği doğru değildir. Osmanlı-Bulgar 29 Eylül 1913 İstanbul andlaşmasıyle Türkiyede kalan Kuleliburgaz, Dimektoka ve civarı Lozan'da Yunanlılar'da kalmıştır.

VI. Profesör M. Baumont da, 1915 ve 1916 daki Ermeni hâdiselerinden bahsederken, bütün Avrupalı yazarlar gibi, bizi haksız çıkarmaktan kendini kurtaramamıştır. Çarlık Rusyası tarafından harpten evvel silâhlendirilip doğu cephemiz gerisinde harekete geçirilen Ermeni kuvvetlerinin, yalnız savunma cephemizi ve varlığımızı korumak için tenkil edildiklerini ve asıl mütecavizlerin Ermeniler olduğunun belirtilmesi beklenirdi. Dünya umumi efkârını, gerektiği gibi aydınlatmamış olduğumuz için bu hususta bizim de kusurlu olduğumuz kabul olunmalıdır.

Yukarıda işaret ettiğim küçük yanlışlar eserin ciddiliğini ve ilmi karakterini bozmamaktadır.

Ankara, Ocak 1958

TEVFIK BİYİKLİOĞLU

DÜZELTME :

“Mondros mütarekenamesinde Elviye Selâse ile ilgili vesikalar,, başlıklı yazıda aşağıdaki düzeltmelerin yapılmasını rica ederim :

S. 570 de aşağıdan 7. satırda (18 Aralık 1919) (18 Aralık 1917) ve 5. satırdaki (5 Şubat 1917) de (5 Şubat 1918) olarak düzeltilecektir.

T. B.

Charisteria Orientalia praecipue ad Persiam pertinentia. Ediderunt: Felix Tauer, Věra Kubičková, Ivan Hrbek. Praha 1956 Nakladatelství Československé Akademie Věd. 412 S., I resim. 8°

28 Mayıs 1886 doğumlu olan PROF. DR. JAN RYPKA tanınmış orientalistlerindendir. Kendisinin, yarım asrı aşan çalışmaları sırasında bilhassa Türk ve İran kültürü üzerinde çok kıymetli eserler vererek araştırmalarda bulunduğu bilinmektedir.

Bu armağan kitabı çıkarmak suretiyle gösterdiği kıymetbilirlik dolayısıyla Çekoslovak Şarkiyat Enstitüsünü ve bilhassa kitabın editörlüğünü yapan Prof. Dr. Felix Tauer ile yardımcılarını takdir ve tebrik etmek yerinde olur. Eserin tertibinde, konuların seçilmesinde ve ayrıca baskı ve cildinde gösterilen itinaı da ayrıca belirtmeliyiz.

İçinde 38 makalenin toplandığı kitabın başında FELIX TAUER, Jan Rypka'nın hayatı ve çalışmaları hakkında oldukça geniş bilgi vermektedir. Bu arada Avusturya İmparatorluğundaki şarkiyat çalışmalarında Çekoslovakya'nın çok zayıf bir şekil de temsil edildiği, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çökmesi sırasında bu sahada Bedrich Hronzy, Alois Musil ve mesleğine yeni intisap etmiş olan Jan Rypka'dan mürekkep üç kişilik bir âlimler kadrosunun bulunduğu ve bunların da Prag'da yeni kurulan Millî Çek Üniversitesine alındıkları belirtilmektedir. Rypka'nın "Gülistan"ın eski bir türkçe tercümesi üzerindeki çalışması ile 1910 da doktor ünvanını aldığı ve Eylül 1921 den Aralık 1922 ye kadar da İstanbul'da bulunarak Osmanlı Edebiyatı ile meşgul olduğu, bu arada Fuat Köprülü, Ferit Kam ve Ali Nihat Tarkan'dan da ders aldığı kaydedilmektedir. Şair Baki ve Sabit'le Lebibî, Ferruhi, Nizami, Belîğ, Meali üzerindeki çalışmalarından başka Osmanlı ve İran diplomasisi konusunda da emek sarf eden Rypka'nın Seyyit Vehbi'nin Surnâmesini tetkik ettiği fakat yayınlamadığı, İnsanlık Tarihi'nde de Osmanlı Tarihini yazmakla görevlendirildiği, Gazalî ve II. Abdülhamid hakkında iki biyografik eseri bulunduğu, türkçe ve farscadan yaptığı tercümele yanında bu lisanları öğrenmek isteyen Çekler için gramer hazırladığı ve iyi türkçe konuştuğu, 1930'da Prag Üniversitesinde Profesör ve Türk ve İran filolojileri semineri direktörü olduğu, kayde değer hususlardan bazılarıdır. Rypka 1929 yılında kurulan Çek-Slovak Şarkiyat Enstitüsünün ilk üyelerinden biri olmuştur. 1930 yılından sonra İran şiirine karşı ilgisinin arttığını, bunda Helmut Ritter'le olan dostluğunun rol oynadığını öğreniyoruz. Yine bu yazıda Rypka'nın Nizami'nin Heft Peyker'ini yayınladığı, 1934 te İran'a gittiği ve Firdevsi'nin 1000 inci doğum yılı törenlerine katılarak bir sene kadar orada kaldığı ve yakında almanca ve çekce olarak çıkacak Arab fethinden 19. yüzyıl sonuna kadar İran Edebiyatı tarihine ait büyük bir eser hazırladığı da belirtilmektedir. Rypka 1939 da Edebiyat Fakültesi Dekanı iken Üniversite kapatılmış 1945-46 da tekrar vazifesine başlamıştır. Birçok akademi ve kurumlar tarafından kendisine aslî veya şeref üyeliği verildiği ve 1937 yılında toplanan II. Türk Tarih Kongresine katıldığı bilinen Jan Rypka'nın geniş kültürlü, iyi piyanist, müziksever, iyi psikolog ve yardımsever cepheleriyle mükemmel ilim adamlığı yanında mükemmel insan vasfını da taşıdığı görülmektedir.

Bundan sonra gelen ve VĚRA KUBIČKOVÁ ve IVAN HRBEK'in birlikte hazırladıkları bibliografyada Rypka'nın 1911-1956 yıllarında yazmış olduğu 229 adet eser, makale ve compte rendu'ler yayımlandıkları senelere ayrılarak gösterilmiştir.

FRANZ BABİNGER, Fatih'in İstanbul'u zaptından sonra kurulmasına imkân verdiği Ermeni Patrikanesinin ilk devirlerine ait tarihçeyi makalesine konu olarak almıştır. ALESSANDRO BAUSANI, Alṭāf Husain Hāli'nin Gazel hakkındaki fikirlerini incelemektedir. JEVGENİJ BERTELS İnan edebiyatında "Indu" stili meselesine dair bilgi vermektedir. JOSEF BLASKOVICS makalesine Slovakya'nın Osmanlı İmparatorluğu işgali zamanlarına ait yazılı tarihi vesikalardan birini konu olarak seçmiştir. Blaskovics bu vesikanın Slovakya'nın Rimavska Sobota şehri arşivinde bulunan 225 vesikadan biri olduğundan ve Budin Defterdarı Mustafa Efendi'den Hatvan mütezimi Derviş Paşaya yazıldığından bahsetmektedir. Bu vesikaların 1928 yılında Prof. Dr. Rypka tarafından fotokopileri alınmış, böylece bunların tarihî kıymetleri ilk defa Rypka tarafından takdir edilmiştir. Gerçekten 1945-46 yılında bu vesikalardan 208'inin kaybolduğu ve geri kalan 47 vesikanın da muhteva bakımından kıymetlerinin azlığı açıklanmaktadır. Ancak Rypka'nın ileri görüşü sayesinde muhafazası temin edilen fotokopilerle bu vesikaları ilmin istifadesine sunmak mümkün olabilmiştir. Bir Egyptolog olan JAROSLAV ČERNÝ makalesine mevzu olarak bir Mısır kitabesinde yazılı olan Hatti kırallarından birinin ismini seçmiştir. Hatti kırallığının halen Türk topraklarının içinde kaldığını belirten Egyptolog böylece bu armağan'ın sahibi Rypka'nın çalışma sahası ile hiç değilse coğrafi ilgisi olan bir mevzu seçmiş olduğunu belirtmektedir. JEAN DENY Ermeni harfleriyle yazılan Türk-Kuman metninde rastladığı Akbaş kelimesini ele alarak tahlilini yapmaktadır. VLADİMİR GORDLEVSKİ Şeyh Süleymandan bahisle Türkiye'deki Nakşibendi tarikatını anlatıyor. GUSTAV E. VON GRUNEBaum kültürel tesirlerin doğurduğu problemleri ele almakta ve ERICH HEROLD eski Hint metinlerinden olan Veda'larda "Kakutsala" kelimesinin çeşitli anlamlarda kullanılması ve kullanıldığı yerler hakkında bilgi vermektedir. CYRIL HORÁČEK'in yazısı Osmanlı İmparatorluğunun 16. asırda Macaristan'a karşı giriştiği savaşların bu devletle ilgili bulunan Bohemya kırallığının da iştiraki neticesinde doğurduğu ekonomik ve sosyal etkiler hakkında bir incelemedir. Bundan sonra gelen makalede IVAN HRBEK "Bulgar" kelimesinin halk etimolojisinden bahsetmektedir. KARL JAHN Moğol İmparatorluğu'nun çöküşü hakkında bir Hind lejand'ını (efsane) tanıtmakta, JOSEF KLIMA Susa da bulunan Akad vesikalarına göre "miras hakkından iskat" meselesi hakkında açıklamalarda bulunmaktadır. OTOKAR KLIMA'nın makalesi Mazdak hareketinin kronolojisi bakımından Mazdak'ın ölümünün tarihinin tesbitini ele almıştır. VĚRA KUBIČKOVÁ, 20. yüzyıl İnan yazarlarından olan şair Sadık Hidayet, FRANCIZCEK MACHALSKİ Muhammed Bakır Husrevi'nin Şems ve Tuğra adlı tarihi romanı, HENRI MASSÉ ise Kasım el Enverin 15 manzumesi üzerinde birer etüd vermektedirler. LUBOR MATOUŠ'a ait makale tarihî Ur şehrinde gayrimenkul satışlarına aittir. VLADİMİR MİNORSKİ makalesine konu olarak Horasanlı şair Pur-i Baha ve şiirlerini almıştır. JULIUS NĚMETH makalesinde 1526 Mohaç seferinde esir düşerek 10 yıl Türk esaretinde kalan Macar asıllı Bartholomaeus Georgievits'in yazdığı türkçe yazıları ele almaktadır. BASILE NIKİTİNE Avrupa'nın Tahrandan görünüşü isimli bir konu işlemektedir. KAREL PATRÁČEK'in arapça fonetiği hakkındaki yazısını

PAVEL POUCHA'nın moğol şiirinde mısraların tekâmülünü ele alan yazısı ve bunu da JAROSLAV PRUŠEK'in orta çağda Çin hikâyeciliği hakkındaki makalesi takip etmektedir. Finlandiyalı Filolog MARTTI RÄSÄNEN yazısında tanınmış İranist ve Türkolog Prof. Dr. Jan. Rypka için harzırlanan armağan kitaba Fin-Uğur ve Türk lisanlarının bünyelerine girmiş bazı farsça kelimeleri konu olarak seçtiğini belirtmektedir.

Orientalistler arasında önemli bir yeri olan ETTORE ROSSI'nin makalesi Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lugat-it Türk adlı eserinin Millet Kütüphanesi Ali Emiri Efendi koleksiyonundaki el yazması nüshasında mevcut bulunduğu halde aynı eserin Kilisli Rıfat tarafından yayınlanan nüshasına alınmamış olan bir not hakkında bilgi vermektedir. Ettore Rossi'nin makalesinin Rypka'ya ithaf edilmiş olmaktan başka diğer bir özelliği de bunu ölümünden 15 gün önce yazmış olması ve böylece bu makalenin Rossi'nin şarkiyat sahasındaki son hizmetini teşkil etmesidir.

STANISLAV SEGERT "İlähi" (Hohenlied)nin veznini etüd etmiştir. MANSUR ŞAKİ, modern İran edebiyatı, VLADİMİR SOUCEK Hitit hukuku ve kanunları, BERTHOLD SPULER ise M. S. 11 asra kadar İslam devlet telâkkisinde İran tesirleri ve JARMILA ŠTEPKOVÁ da İslâm parası dirhem kesirlerinin mahiyeti hakkında bilgi vermektedirler. FRANZ TAESCHNER Ahmedî'nin İskendernâmesinde bahis konusu edilen Ahicuk (Ahicik)i ele almıştır. FELIX TAUER Hafız-ı Ebru'nun Zubdatı-t-tevarih'inin 1. yarısındaki konuların tahlilini vermektedir. Jan Rypka'nın eski bir talebesi olduğunu söyleyen HELENA TURKUVÁ hocasından aldığı manzum ata sözleri hakkında bilgi vererek bunun İstanbul'da iken eski bir yazmadan Prof. Köprülü tarafından kopye edilerek hocasına verilmiş olduğunu açıklamaktadır. ANANIASZ ZAJACZKOVSKI, Kutb'un Husrev ve Şiirin'inin en eski Türk versiyonundan bahsetmektedir. LADISLAW ZGUSTA Lidya kitabelerinde geçen İran isimlerine dair KAMIL ZVELEBİL de eski Tamil edebiyatında bahsi geçen Yavanaslar hakkında bilgi vermektedir.

Görülüyor ki armağan kitap muhteva bakımından her şarkiyatçı için enteresan olacak kıymet ve zenginliktedir. Değerli ilim adamı ve şarkiyatçı Prof. Dr. Jan Rypka için yeni yeni armağan kitaplar hazırlanacak kadar uzun bir ömür dileriz. Şüphe yok ki Prof. Dr. Rypka'nın yaşadığı her gün ilim için büyük kazanç olmakta devam edecektir.

MİHİN EREN

BELLE TEN

ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR

ABONE VE SATIŞ ŞARTLARI

Sayı : 10 lira (Yabancı memleketler için 4 dolar)

Yıllık abonesi : 40 lira (Yabancı memleketler için 16 dolar)

Belleten ve Türk Tarih Kurumu yayınlarının satış işleri için :

Millî Eğitim Bakanlığı YAYINEVLERİ'ne,

Ankara'da : AKBA,

İstanbul'da : Ankara caddesinde ZAMAN, İNKILÂP, ÜNİVERSİTE,
Kitapevleri'ne,

Bursa'da : ZEKİ MUMCU Kitapevi'ne,

Yazı ve abone işleri için :

Ankara'da TÜRK TARİH KURUMU'na müracaat edilmelidir.

BELLE TEN

PUBLICATION TRIMESTRIELLE

CONDITIONS D'ABONNEMENT ET DE VENTE

Le Numéro : 10 Livres Turques (pour l'Etranger 4 Dollars)

L'Abonnement annuel : 40 Livres Turques (pour l'Etranger 16 Dollars)

**Pour l'achat de Belleten et des Publications de la Société d'Histoire
Turque, s'adresser :**

aux MAISONS DE VENTE du Ministère de l'Education Nationale,
à Ankara

AKBA Kitapevi.

à *Istanbul* :

ZAMAN, İNKILÂP et ÜNİVERSİTE Kitapevi, Ankara Caddesi,

à *Bursa* :

Librairie ZEKİ MAUMDJOU,

Pour la correspondance et l'abonnement, au

TÜRK TARİH KURUMU (Société d'Histoire Turque), Ankara.

BELLETEN

REVUE PUBLIÉE PAR LA
SOCIÉTÉ TURQUE D'HISTOIRE

Tome : XXII

No. 85

Janvier 1958

ANKARA—IMPRIMERIE DE LA SOCIÉTÉ TURQUE D'HISTOIRE

1 9 9 7